

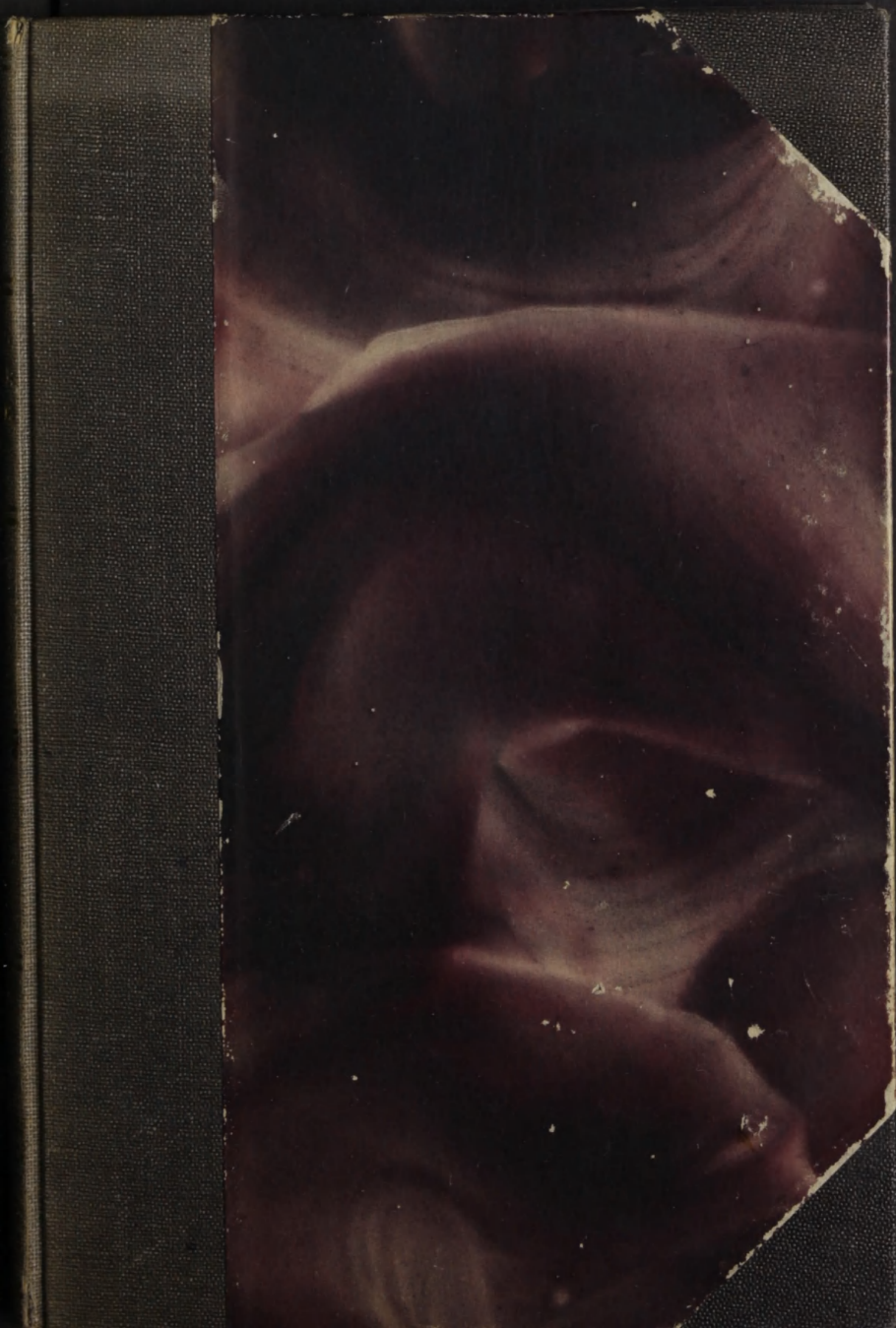
Digitaliseret af / Digitised by

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
THE ROYAL LIBRARY

København / Copenhagen

For oplysninger om ophavsret og brugerrettigheder, se venligst www.kb.dk

For information on copyright and user rights, please consult www.kb.dk

VERDENSKRIGEN 1914-18

- 8

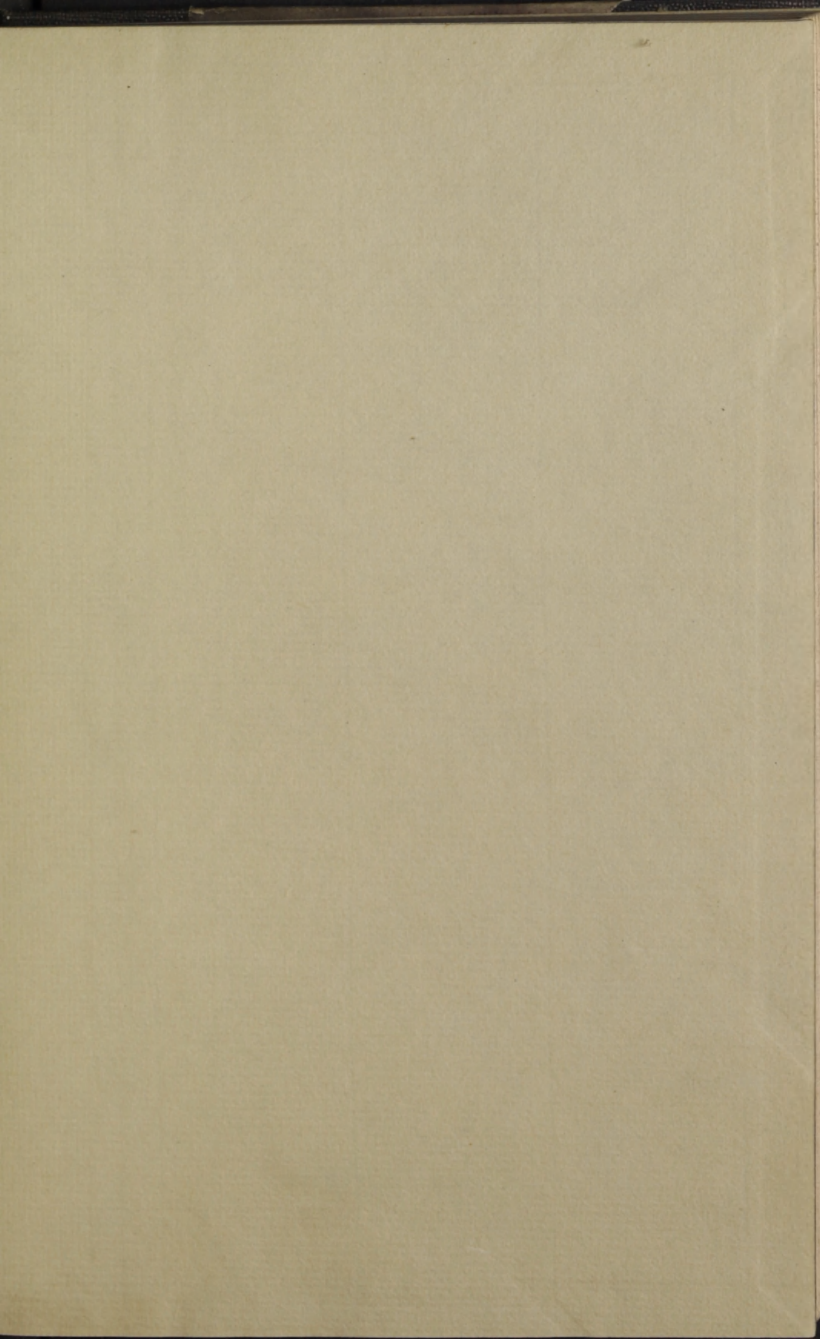
DET KONGELIGE BIBLIOTEK

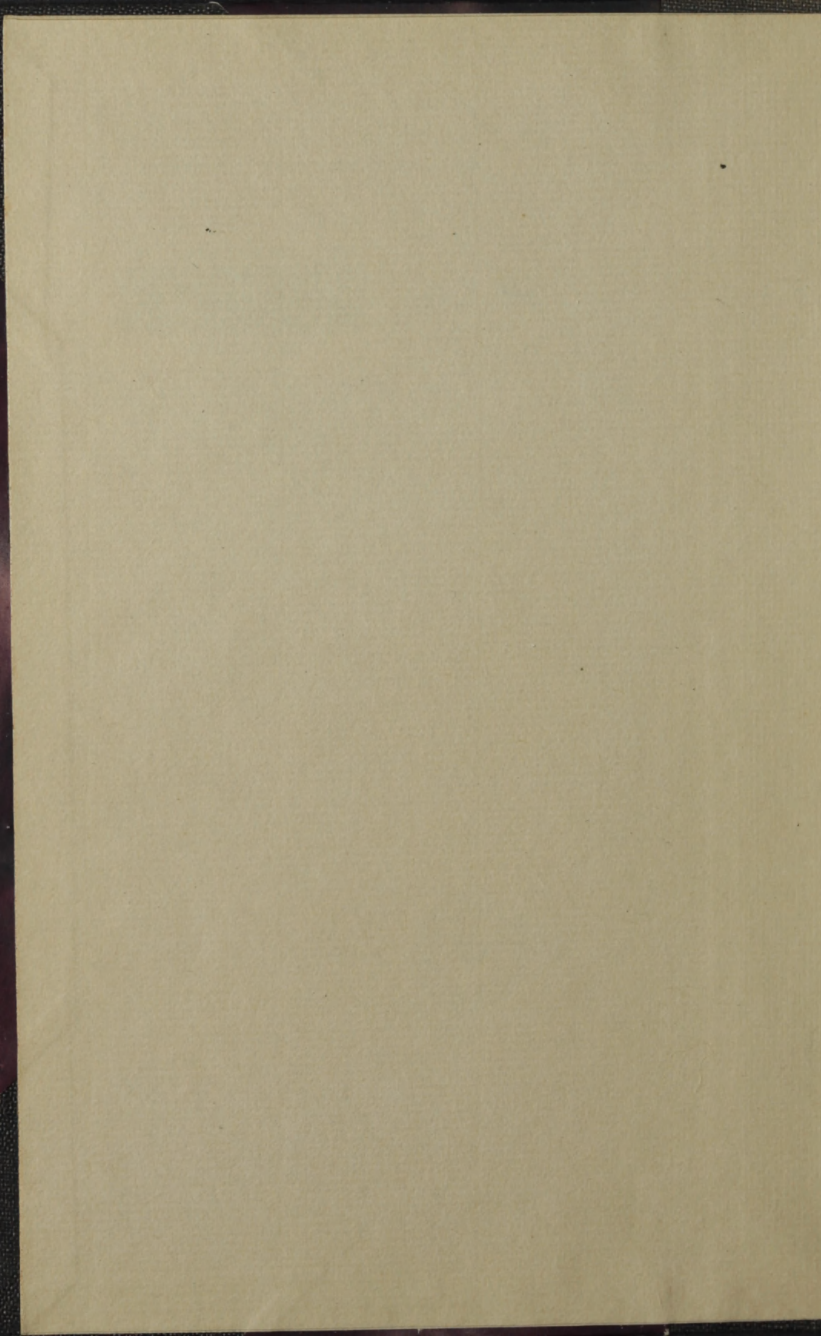

130019372325

0232

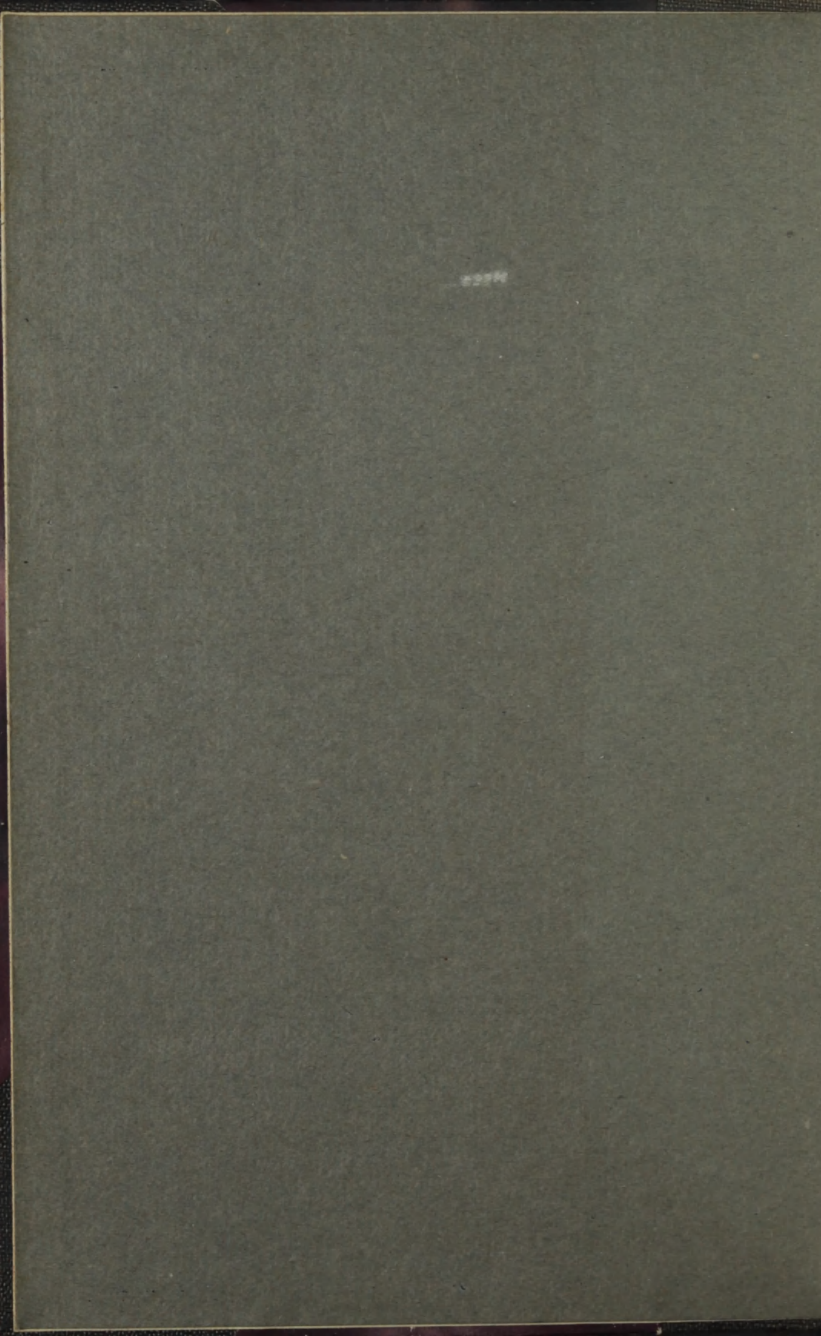
KAPTAJN CARL v. KOHL

OM PANIK OG SKRÆK I KRIGEN

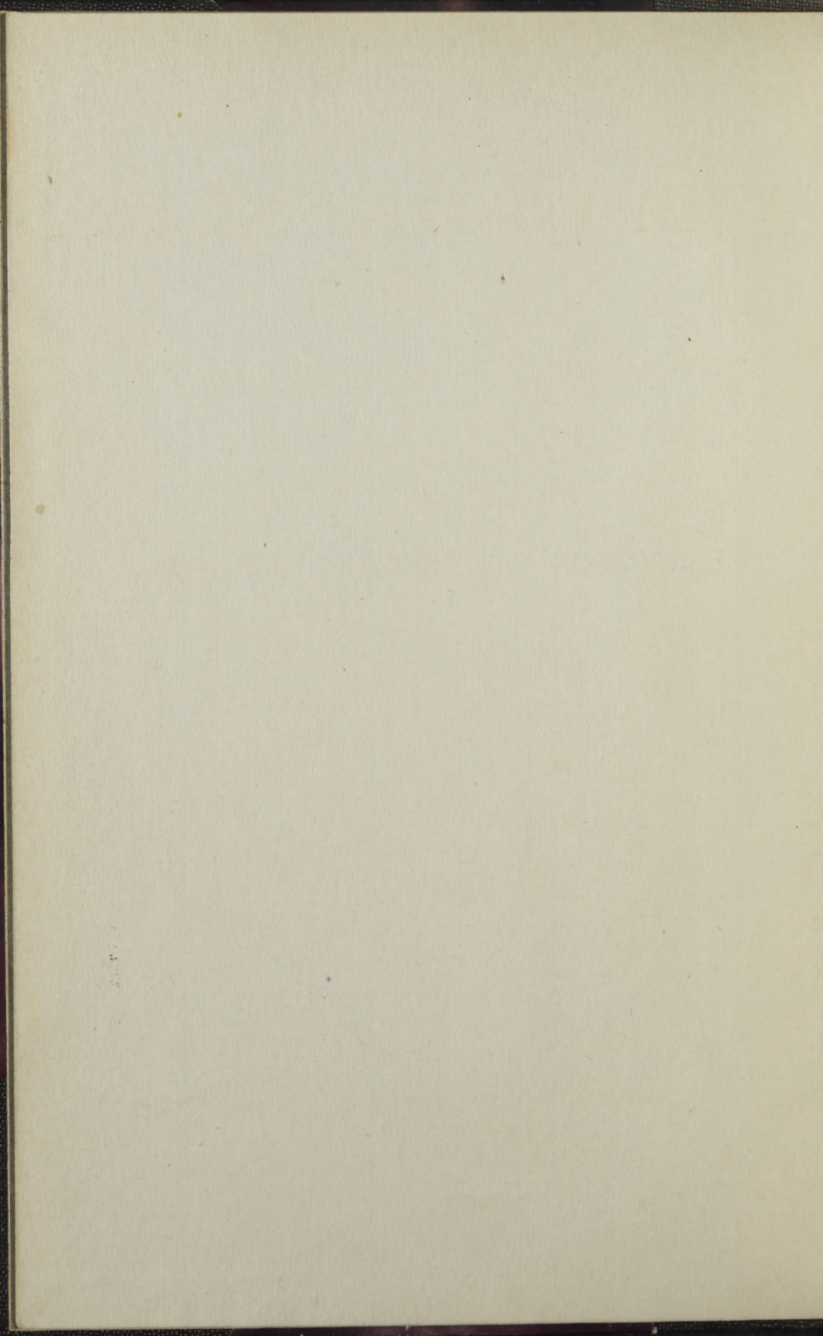
ET BIDRAG TIL KRIGENS PSYKOLOGI

1917. 6272i

NORDISKE FORFATTERES FORLAG
KØBENHAVN 1917

OM PANIK OG SKRÆK I KRIGEN

OM PANIK OG SKRÆK I KRIGEN

ET BIDRAG TIL KRIGENS PSYKOLOGI

AF

KAPTAJN CARL v. KOHL

NORDISKE FORFATTERES FORLAG

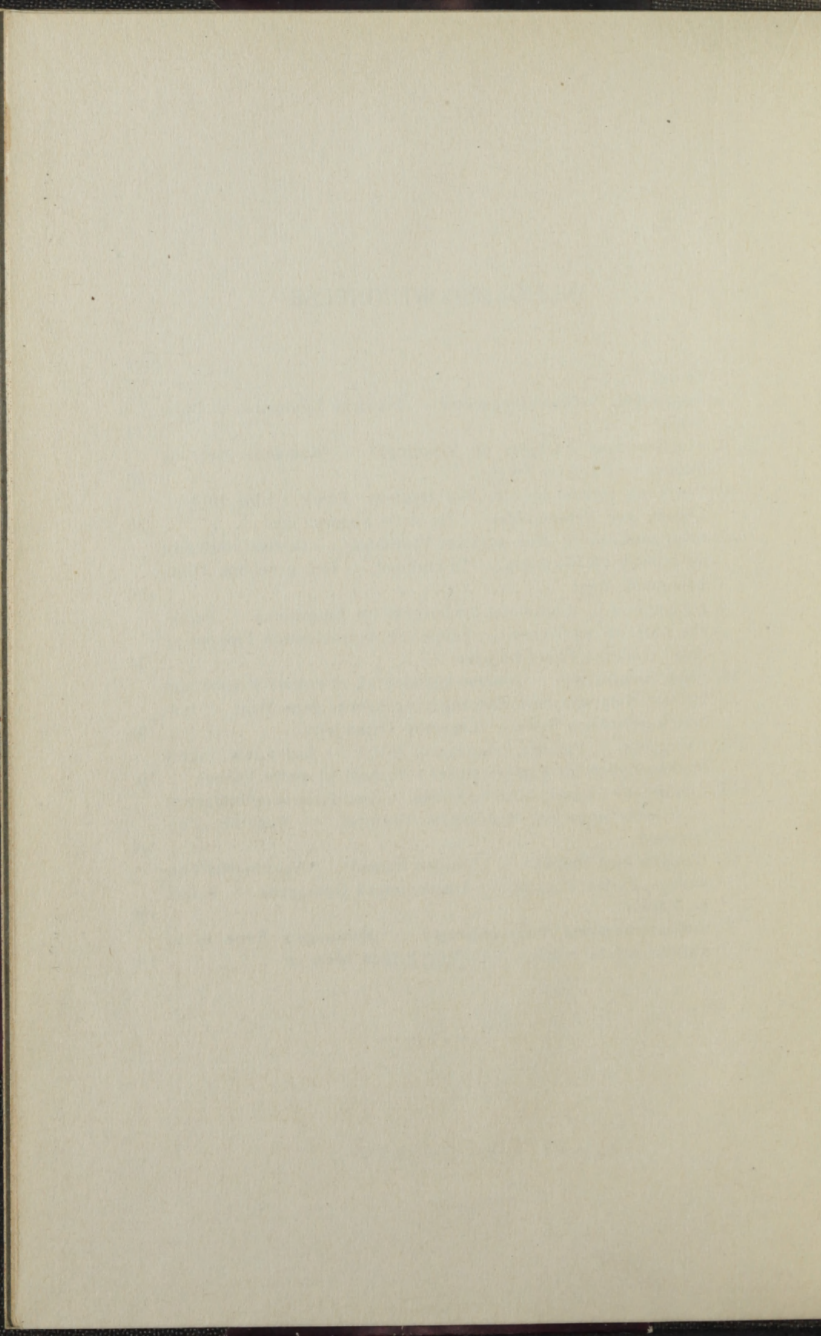
København 1917

S. L. Møllers Bogtrykkeri. København.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Forord	7
I. Suggestion. — Massesuggestion. — Psykiske Epidemier. — Børs-panik	14
II. Frygten, dens Aarsager og Virkninger. — Kampens Maal og Midler. — Haab og Frygt	23
III. Panik og Rædsel for det blot frygtede: Panik i Lille 1914. — Løgner som Kampmiddel. — De slette Suggestioner	36
IV. Overraskelsen og dens psykiske Virkninger. — Taktisk, strategisk og politisk Overraskelse. — Disciplinen. — Den gensidige Tillid. Exemples Magt	50
V. Uddannelse til Pligtfølelse og Respekt for Autoriteten. — Panik-ens Aarsager og Væsen. — Faren ved improviserede Tropper. — Hvad moderne Kamp betyder	74
VI. Falsk Allarmering. — Nødvendigheden af, at enhver Kombattant forstaar Kampens Forudsætninger og kender dens Maal. — Indbildningskraftens Rolle. — Legemlig Udmattelse	95
VII. Dyrepanik. — Paniker, foraarsagede af Dyr. — Artilleriets ringere Modtagelighed for Panikimpulser i Forhold til andre Vaaben	107
VIII. Civiliserede Tropper kontra farvede. — Amerikanere og Indianere. — Civilisationen og Menneskets Udrifter. — Moderne „Forlystelser“	116
IX. Kampen mod Paniken. — „Flugten fremad“. — Angriberens Fordele. — Fysisk Træning. — Ungdommens Opdragelse. — Folket og Hæren	134
X. Nutidsmenneskets Modstandskraft. — Menneskets Evne til at glemme mørke Indtryk. — Hvad Krigen lærer os	146

FORORD

I tidligere Tider gik man ud fra, at en Hærs Værdi alene afgang af dens Vaabens og Materiels Fortræffelighed, af dens Antal Kombattanter og deres manuelle Færdigheder, idet man ganske rolig tog for givet, at enhver Mand under hvilket som helst Forhold blot havde at betjene sit Vaaben paa forskriftsmæssig Maade. En naturlig Følge heraf var den Opfattelse, at enhver Svigten af Tropperne i afgørende Øjeblikke var en utilgivelig, uundskyldelig Skam for Hæren og satte en uaftvættelig Plet paa vedkommende Afdelings blanke Skjold. Den ældre Krigshistorie byder derfor ikke meget Stof til Studiet af saadanne uhyggelige og frastødende Foreteelser som Udbruddet af en Panik i en Troppeafdeling, der under Indflydelse af en eller anden Rædselsimpuls — tit uden at kende Aarsagen — mister al menneskeværdig Selvbeherskelse. Den ydre Anledning til en saadan Begivenhed gaar jo ofte tabt for Forstaaelsen, fordi det Hele gaar saa ubegribeligt hurtigt for sig, — og da selve Paniken opfattedes som en Skam, tav man den

gerne ihjel, naar den angik ens egen Hær, medens man fik lidet eller slet intet at vide derom, naar det var hos Modstanderen, den skete.

I vor Tid — Folkehærenes Tidsalder — ser man anderledes paa Sagen, da man har indset, at Brændpunktet i alle taktiske Spørgsmaal ligger ikke mindst paa det psykologiske Omraade, — Vaabnene veksler, men Hærens Menneskemateriale, Soldaten, bliver til alle Tider og overalt ved at være det samme. Den nyere Krigshistorieforskning har faaet en rigere og bredere Betydning ved, at den søger at udrede de krigeriske Begivenheders indre Sammenhæng og giver sig af med Troppernes individuelle og kollektive Sjæleliv, hvorved man er bleven klar over, at alle Hærens Livsfunktioner, i Fred som i Krig, fordrer psykologisk Behandling.

Soldateruddannelsen er derfor blevet en helt anden end før. Vi véd i vor Tid, at den psykiske Arvelod i vor Natur ikke bestaar alene af godt, og at selv den omhyggeligste Forsorg ikke kan hindre, at ved en given Lejlighed de uheldige Impulser i et Nu kan rive alle de tillærte og nedarvede Dyder over Ende som et Korthus. Maalet med Soldateruddannelsen er det samme som altid: at gøre den enkelte Mand til et paalideligt Redskab i sine Føreres Haand og at lære ham at overvinde de Sider i sin Natur, der muligvis kunde faa ham til at forsage, naar det gælder. Men Midlerne til at naa dette Resultat søges ik-

ke længere alene paa det fysiske Omraade, men ogsaa paa det moralske ved Fremelskning af Begreber som Æresfølelse, Solidaritetsfølelse, Tillid til Kammerater og Foresatte og til sig selv. Et Moment af allerstørste Betydning for Soldateruddannelsen — et Moment, der for et Folks Fremtids Skyld ikke tør negligeres — er hver enkelt Soldats tidligere Opdragelse. Den moderne Psykologi har paavist, at det Ubevidstes Rolle i Hverdagslivet er langt større end det bevidste Ræsonnements. Visse Tankeforbindelser, der gentages tilstrækkeligt, skaber efterhaanden ubevidste Reflekshandlinger, der bliver til Vaner, — og gentages disse Vaner fra Slægtled til Slægtled bliver de til Nationaltræk. Saaledes kan gode Egenskaber gennem Opdragelsen indpodes i et Folk og blive til dets selvfølgelige Traditioner; — den ydre Disciplin kan ved sine ubevidste Virkninger skabe den indre Disciplin, der er den Pligtfølelse, som virker som en ganske uomgængelig Selvfølgelighed, selv under de vanskeligste Forhold — og derfor ikke føles som en Lænke om Benet.

Pligtfølelsen er den første af alle individuelle og sociale Dyder, og den er den militære Uddannelses Alfa og Omega. Hvor Tanken om den traditionelle Pligt, Solidaritetsfølelsen, Trofastheden mod alt det, vi har arvet fra vore Forfædre, og som vore Efterkommere skal arve efter os, — den, vi kalder Fædrelandskærligheden, —

staar forrest, dér vinder Livet sin dybe Alvor, men det er ogsaa ved den, at den ægte Glæde ved Livet fødes. Den Livsglæde, der ikke alene bestaar i egoistisk Nydelse af Øjeblikket. Det er ved denne Pligtfølelse, at Soldaten i Kampen bliver Herre over sine Instinkter og kan modstaa slette Suggestioner, — det er kun ved den, at disse Instinkter underkaster sig Førerens Vilje, selv det stærkeste af dem alle: Selvopholdelsesdriften. Det er ikke let for en Mand, naar han kommanderes fremad, at forstaa, at han kan blive Sejrherre ved at løbe Kuglerne i Møde. Og det er let begribeligt, at den øjensynlige og pludselige Fare vil gøre ham let modtagelig for de Rædselsimpulser, der fører til raadvild Flugt og Panik, hvis ikke Pligtfølelsen og Solidaritetsfølelsen giver ham Tillid til, at Livet ikke er uden Mening, og at hans Deltagelse i den fælles Kamp bærer en højere Opgave i sig. Intet svejtser et Folk inderligere og mere uløseligt sammen end det, Folket har oplevet i Fællig, — det, der er opnaaet ved fælles Handling. Det er jo i og ved Kamp, at Mennesket har erobret sig sine ypperste og mægtigste Evner. *Vivere est militare*, sagde allerede Seneca. —

Der fordres uendelig meget af Nutidssoldaten i Krig. Han rives brutalt ud af sin borgerlige Stilling og kastes hovedkulds ind i et feberdirrende Kaos af Udlevering, Iklædning og Samling, inden han sluttet inde i Geledet og sendes

bort med tungt Hjerte og knap nok nogen Afskedstagen med sine Kære. Saa følger lange Jernbanerejser i overfyldte Vogne, trælse Marscher med tung Oppakning, — og saa endelig Krigen, hvor alt sammensværges sig for at ryste hans Nervesystem og opslide hans Modstandskraft.

Nationernes Opdragelse til en højere Pligtfølelse er saa nødvendig som ingensinde før for at værne Soldaterne, saa vidt gørligt, mod de slette suggestive Impulser, der ikke vil udeblive.

Man undgaar jo ikke et Onde ved at ignorere det, men man kan muligvis overvinde det ved at udforske og uddybe dets Anledninger og Aarsager. Ingen Ulykke i Krigen frygtes af enhver Troppefører saa meget som Udbruddet af en Panik, et pludseligt Anfald af meningsløs, tit ganske uforklarlig Rædsel, der i et Nu forvandler det, der for et Øjeblik siden var en ordnet Trop, til en raadvild og sanseløs Faarehjord. Det var derfor mit Ønske at skildre de Ulykker, der foranlediges ved de Skræksuggestioner, der i Krigen — og nu mere end nogensinde — saa vanskeligt undgaas, og de Midler, man har anvendt imod dem for at dæmme op for deres Udbrud eller i alt Fald for deres Virkninger. Man kan jo imidlertid ikke beskæftige sig med en enkelt Livsfunktion i en Nutidshær uden at berøre alle de andre ogsaa. Naar jeg derfor havde tænkt mig at give et hastigt Indblik i Panikens og Skrækkens Væsen under Krigsforhold, har jeg

været nødt til kortelig at strejfe ind paa andre Omraader.

Det ligger i Sagens Natur, at et saa kortfattet og rudimentært Overblik kun kan give et saare ufuldstændigt Billede af, hvad jeg kunde have ønsket at give, men forhaabentlig er Omridsene dog saa tydelige at faa fat paa, at den, der vil, kan bygge videre derpaa. I saa Fald er mit Maal naaet .

Hvad jeg mener, har mange Gange før været sagt og vil blive sagt bedre af andre, men det kan ikke siges ofte nok. For en Nation er Viljen til Livet det afgørende. Store Stater vil have Magt for at leve rigere, og Magtstræbet begrundes i Nødvendigheden af at leve stærkere: Magt er jo Liv. Men Viljen til at leve kan og bør være ligesaa stærk i et lille Folk som i et stort, — den er kun sværere at holde vedlige.

For det lille Folk, der kun naaes af Krigens Slagskygge og ikke er med i det store Opgør, hvor saa mange usunde Illusioner falmer bort i Granaternes Glimt, — dør hører der et stort Maal af Resignation og Selvbeherskelse til for at bevare de sande Livsinteresser friske og uplettede, saa at ikke den naturlige Taknemlighed over at være skaanet for Krigens Ulykker skal udarte til feig og egoistisk Frygt for at blive forstyrret i sine Nydelser og til lumpen Trang til at drage materiel Fordel af andres Skade. For at holde Viljen til Livet saa trofast oppe, at

Vaabnene ikke ruster, maa det lille Folk, hvis Blod ikke staar i Fare for at blive udgydt, eje en indre Kraft, som kun kan udgaa fra det etiske Væsen af Uddannelse og Opdragelse, der skal bygges op paa Pligtfølelse og et patriotisk Sindelag, skabt af den fra Fædrene nedarvede krigerske Aand, — den, der sikkert findes, selv om den slumrer i det skjulte.

Kjøbenhavn i Marts 1917.

„Triple menteur est celui qui se vante de
n'avoir jamais eu peur“. *Maréchal Ney.*

I.

Historien rummer som bekendt, i Massevis, Eksempler paa suggererede Tanker og Forestillinger, der, som en psykisk Farsot, rasede gennem Landene og saare ofte gav Stødet til verdensomvæltende Begivenheder. De sjælelige Sygdomsstoffers Smitteevne staar i Virulens ikke tilbage for de farligste organiske Sygdommes, der skyldes Bakterier.

Aarsagen til denne sjælelige Smitte finder man i Suggestionen, — en Følge af et Individts direkte psykiske Indvirkning med eller uden Hensigt paa andre, der, bevidst eller ubevidst, optager Virkningen i sig. Den Mennesket iboende suggestive Evne spiller en Hovedrolle i Samfundets Skabelse og Vedligeholdelse, saa meget mere som Suggestionen i Modsætning til, hvad Tilfældet er med en anden Form af Yderverdenens Indvirkning paa Jeg'et, — den logiske Overbevisning, — sniger sig paa ganske umærkelig Vis ind i Sjælen. Ethvert Menneske er til en vis Grad suggestibelt og modtageligt for enhver Indfly-

delse, der virker med tilstrækkelig Styrke og Vedholdenhed og med tilstrækkelig Gentagelse. Jo mindre et Menneske véd, — jo mere viljesvag og vankelmodig han er, des mere tilbøjelig er han til at bøje sig efter Suggestioner udefra.

Imidlertid ligger det i de fleste Menneskers Natur uvilkaarligt at modsætte sig fremmed Indflydelse, og derfor fører bevidst Suggestion ikke altid til det ønskede Resultat. Men helt anderledes stiller Sagen sig, naar det ikke drejer sig om en tilsigtet Suggestion, men som saa tit i Hverdagslivet, om en uvilkaarlig, en naturlig psykisk Rapport mellem to Personer. Saadanne Suggestioner lægges der i Reglen ikke Mærke til, og de støder derfor ikke paa Modstand, — og hvad der er Tilfældet med det enkelte Individ, forsvinder ikke, selv om man i Stedet for en Enkelt betragter en hel Menneskemængde. Tværtimod. Mængdens første Karaktertræk er dens Suggestibilitet — den Lettroenhed og naturlige Modtagelighed, der er fælles for Menneskeslægten. Individerne i den menneskelige Gruppe suggestionerer hverandre og kan derfor samles om fælles Ideer, mødes i fælles Følelser, arbejde solidarisk. Denne Suggestibilitet er nødvendig for at skabe, fæstne og bevare Samfundet, ligesom det paa den anden Side ogsaa er den, der i en ophidset Menneskemasse kan bringe voldsomme og ubeherskede Lidenskaber til Udbrud, — Lidenskaber, der ellers i det daglige Liv ikke spo-

res i Mængdens Enere. De egoistiske Instinkter er de raadende i Massen, fordi de er de voldsomste og inderligste; — ved den kendte Basarbrand i Paris saa man hidtil udadlelige Gentlemen af det bedste Selskab bane sig Vej med deres Stok mellem hjælpeløse Damer, som de kort før havde vist den galanteste Høflighed.

En Folkemasse, der er indstillet paa en bestemt Idé, kan ikke betragtes blot som en Sum af sine Enkeltelementer. Det drejer sig her om en virkelig, psykisk Sammensmeltningssproces, hvorved i første Række den gensidige Suggestion er det virkende Moment. Flertallet af Menneskene lever i Forvejen mere paa Stemninger end paa Tanker, og i Massen taber den Enkelte helt Følelsen af egen Ansvarlighed. Hans vilkaarlige Bevægelsesfrihed indskrænkes, idet al hans Opmærksomhed forventningsfuldt koncentrerer i en bestemt Retning. Denne aktive Koncentration slapper og trætter, og der kommer et Øjeblik, da Jordbunden er moden til Suggestionering.

I en saadan ophidset Menneskemængde er alle Forudbetingelserne for en almen gensidig Suggestion tilstede, thi den karakteriseres jo ved sin Modtagelighed for Indtryk, sin Letbevægelighed, sin Lettroenhed. Naar først en Suggestion er trængt igennem hos nogle Enkelte, er den allerede godt paa Veje til at blive Mængdens Fælleseje. Som en Molok sluger Massen alle

Enkeltindividernes karakteristiske Egenskaber, saa at, hvad der bliver tilbage, kun er en Del af Hjorden og slutter sig til de andre uden selv længere at kunne dømme og skelne. Massen bliver da til et eneste socialt Kæmpelegeme, der ved alle Enkeltelementernes fælles Stemning forener alles Impulser og Drifter i sig og stræber efter straks at omsætte dem i Handling, — den Handling, der er suggereret af Hjordens Fører eller Førere. Thi for at kunne handle maa Masserne have Førere, der forstaar at lede deres eksplosive Handletrang i den ønskede Retning.

Enhver i Menneskemassen suggererer og bliver suggereret og Suggestionsbølgen vokser og vokser. Suggestion kan føre Menneskemasserne frem til de store, verdenshistoriske Heltegerninger, men dog nok saa let og ulige oftere til de vanvittigste Forbrydelser. Had og Frygt er Massernes største Drivkræfter, og de adlyder blindt de Impulser, de modtager. Det Mod og den udfordrende Dristighed, en Masse kan udvise, hidrører først og fremmest af dens ubegrænsede Tillid til Antallets Magt. Ogsaa den Omstændighed, at den Enkelte i Massen føler sig mindre bemærket, tror sig ustraffet, fordi han er anonym, virker med til at skabe den brutale Ødelæggelsestrang, der karakteriserer Folkemassen. Enkeltmand vilde vel vogte sig for at kaste en Sten paa en Politibetjent, men som

et Led i Folkemassen betænker han sig ikke længe paa det.

Et klassisk Eksempel paa Suggestionens Rolle ved revolutionære Bevægelser er Begyndelsen til den belgiske Revolution 1830, der førte til Adskillelsen mellem Holland og Belgien. Stødet til denne Bevægelse gaves nemlig ved Opførelsen af Aubers Opera: »Den Stumme i Portici« i Bryssel. Ophidselsen over den deri forekommende Revolutionsscene forplantede sig over Rampen ned til Publikum, der naturligvis i Forvejen var vel præpareret bl. a. ved Meddelelsen om Revolutionen mod Bourbonerne i Paris. Og fra Teatret bares Oprørssuggestionen ud paa Gaderne.

En anden Art psykiske Epidemier, der ligeledes skyldtes Suggestionen, men spillede mere over i det patologiske, var de frygtelige Hekseforfølgelser, der florerede i Europa fra det 13. til det 18. Aarhundrede.

Eksempler paa den vældige, suggestive Kraft, der ligger i sensationelle Forbrydelser, leverer ogsaa vor Tid nok af: Anarkistattenter, specielle Indbrudsarter, Knivstikkerepidemien, Lystmord o. s. v. — En bestemt Afart af kriminel Suggestionsepidemi er Selvmordsmanien, der kan tage saa mærkelige Former som f. Eks. Forkærligheden i dette Aarhundredes Begyndelse for at tage sig af Dage med »Modegiften« Lysol til Trods for, at den medførte me-

gen unødigt Lidelse. Endnu mærkeligere var den i Halvfemserne fremtrædende Mani for at begaa Selvmord ombord paa et bestemt Skib, den belgiske Kanaldamper Leopold II. I Løbet af 2 Aar sprang 14 Mennesker overbord under Farten mellem Dover og Vliessingen.

For nogle Aar siden fik en bestemt Bænk i en af New Yorks offentlige Parker en sørgelig Berømmelse, ved at der, i Løbet af 2 Aar, blev begaaet 40 Selvmord paa den. Ingen af Parkens andre Bænke fandtes værdig til samme Brug. — Svenske Selvmorderpars Forkærlighed for København erindres jo ogsaa nok.

Plutarch fortæller i sin »De mulierum virtutibus« om en statsfarlig Selvmordsepidemi blandt Jomfruerne i Milet. Man kunde ikke forstaa Grunden til den og formodede, at det var den forgiftede Luft, der var Skyld deri. Næsten alle de unge Kvinder fik nemlig en vanvittig Trang til at hænge sig. Intet hjalp — hverken Formaninger, Bønner eller Trusler. — Da var der en klog Mand, der foreslog en Lov, som gik ud paa, at alle de Jomfruer, der tog Livet af sig, skulde stilles offentlig til Skue. Loven blev vedtaget og gjorde straks Ende paa de unge Kvinders Dødslyst. Saa brutale Repressalier bruges ikke af Nutidens Samfund, der tværtimod foretrækker at give Sensationspressen Lov til at udpensle alle Forbrydelsers Detailler til eventuelle Lysthavendes Opbyggelse og Efterlig-

ning. Pressefrihed er sikkert en samfundsgavnlig Foranstaltning, men det kan ikke nægtes at Misbrug i nævnte Retning indeholder et i høj Grad betænkeligt Suggestivmoment. Vi har jo oplevet Eksempler nok paa, hvilken Samfundsfare, der rummes i Detektiv- og Forbryderromaners umaadelige Udbredelse i de brede Lag, eller i de saa yndede Forbryderfilms, — ikke at tale om Smudsbladenes Udpensling af Forbryderes og Forbryderbanders Metoder, en Fare for de ubefæstede og suggestible Sind. Af de udførlige Avisberetninger drager Forbryderes Slutninger: intet forties jo, alt forklares og begrundes psykologisk efter Kriminalromanernes populære Recept. Det gælder blot om Sensation, saa gør det ikke saa nøje, at den medfødte menneskelige Retsfølelse systematisk afstumpes.

*

*

*

Ogsaa Børsspekulationens Overhaandtagen bærer Suggestionsepidemiernes særlige Præg: ved Køb eller Salg af et Papir handler mange uden at vide hvorfor, idet de blot følger Spekulanternes eller de store Pengeinstituters Eksempel. I særlig stor Stil er den suggestive Indflydelse traadt aabent frem ved visse Papirers og Effekters Kursvurdering i Perioder af Finansernes Historie, der er kendetegnet ved de store og

ødelæggende Kriser. Efter den vanvittigste Enthusiasme og Tillid følger en ligesaa vanvittig Modløshed. Til de historisk berømte Finans-Farsoter hører den hollandske »Tulpanomani« i Aaret 1634, da en stor Del af Hollands Befolkning spekulerede i Tulipaner, — den førte til en af Europas store Handelskriser. Tulipanen var nylig blevet bragt til Europa og kom i Mode som Sirblomst. Efterspørgslen efter Løgene steg til en ganske utrolig Højde. Der gik Spekulation i Forretningen: for uhørte Summer solgte man Svibler, — som man i Handelens Øjeblik slet ikke ejede, — med Forpligtelse til at levere dem indenfor en bestemt Termin. Der blev opsat Kontrakter og betalt Tusinder Gylden for Tulipaner, som hverken Køber eller Sælger eller Mægler havde set. Endnu i 1637 blev der for Vajsenhusets Regning i Alkmar solgt 120 Tulipanløg for 90,000 Gylden. Saa kom Paniken, der i Løbet af et Par Uger forvandlede disse Svibler til værdiløse Knolde, — og i Rigdomsdrømmenes Sted traadte nu Elendighed og Fortvivlelse, Ruin og Selvmord; mange Aar gik, før Hollands Handel rejste sig efter dette Slag.

Af endnu større Dimensioner var den Suggestionsepidemi, der sattes i Scene af John Law i Frankrig i Aarene 1717 til 19. Da denne skotskfødte Finansmand til Udnyttelsen af sit »System« fik grundlagt Aktieselskabet »Compagnie des Indes«, strøede han sine Aktier ud, saa at

der i Løbet af tre Uger var udsendt 300,000 til en Nominelværdi af 150 Mill. Livres. De blev købt paa Markedet til Kurser, der indbragte Selskabet 1500 Milloner, og solgtes paa anden Haand for 3000. Publikum kastede sig hæsblæsende ud i Jagten efter Lykken, — ikke en Sjæl tænkte paa Aktiernes virkelige Værdi. I de sidste Maaneder af Aaret 1719 var Kursen 11—18000 Livre pr. Aktie, — ingen gav sig Tid til at regne efter. Hvem der havde Penge, købte og solgte Snese Gange om Dagen, — hvem der ikke havde Penge selv, nedsatte sig som Mæglere. Kursen blev drevet kunstig i Vejret, og Publikum fulgte villig Suggestionen, — et Par Timer efter baissedes der, og Kursen faldt saa hurtig, som den før steg. Snart kom da ogsaa Sammenbruddet, — i Oktober 1720 kunde man for 40 Livres købe de Aktier, der 10 Maaneder før betaltes med 18000. Ved ethvert Hasardspil, — hvortil jo Børsspekulationen ogsaa hører, — udfoldes der Lidenskaber, som vækkes og næres af gensidig Suggestion, og ingen kan nægte, at denne psykiske Gift har frit Spillerum i vor Tid. Børspanik er ligesaa skæbnesvanger for et Land, som et Anfald af panisk Angst er det for en Troppeafdeling. Og ligesaa let som en Folkemasse ved Suggestionen lader sig henrive til den højeste Grad af sangvinske Forhaabninger og af Aktivitet, ligesaa let, ja næsten endnu lettere lader den sig feje overende af en Panik.

II.

Ethvert Menneske har følt Skræk, været angst, været bange. Enhver kender fra sit eget Sjæleliv Eksempler nok, hvor Skrækken havde sit stærke Tag i ham. Den, der ikke frygtede nogetsomhedst og derfor aldrig tog Forsigtighedsregler, vilde neppe faa Lov at leve en hel Dag til Ende. Frygten er en naturlig og instinktmæssig Følelse overfor alt, hvad der er nyt og ukendt og derfor kan tænkes faretruende for Liv eller Velfærd. Paa samme Maade som Sul-ten tilkendegiver en Trang, advarer Frygten mod en Fare. Den er Selvopholdelsesdriftens første og simpleste Form.

Alt Levende elsker Livet og hader Døden, — derfor findes Frygt hos alle levende Væsener. Hos Dyret naaer Frygten som Regel ikke udover en vag, ubestemt og dunkel Fornemmelse, — Hesten, der ikke har set et Automobil før, bliver vild af Rædsel, fordi den ikke forstaar, hvad det nu er, der farer frem imod den. Dyret følger derfor ugenert Frygtens Impulser, og det samme gjorde vel det primitive Menneske. Men efterhaanden som Civilisationen voksede, for-

stod Mennesket, at Frygten i sine højere Grader ikke mere er det advarende Faresignal, men rummer et yderligere Faremoment.

Det har ikke nogensinde ligget for Mennesket at vove sig i Kamp, naar Risikoen var for stor i Forhold til Gevinsten. Mennesket elsker jo af Naturen ikke Kampen for Kampens Skyld; han holder nok af at dræbe, men kun naar han selv kan slippe godt fra det. Nu forstod han, at, hvis han skulde kunne sejre over Faren, maatte han først og fremmest lære at blive Herre over de Refleksbevægelser, der, naar Faren viste sig, jagede Frygtens Dæmoner ind i hans Sind. Thi det er ikke Frygten, der gør Mandens Knæ bløde, hans Øje usikkert, faar hans Haand til at ryste og hans Hjerte til at gaa i Staa. Det er netop omvendt disse Refleksbevægelser, der averterer om Faren og ved deres uvilkaarlige Uhygge vækker Følelsen af Angst i Sjælen, — den Angst, som Søren Kierkegaard saa ramvende betegner som en »kvindelig Afmagt, i hvilken Friheden daaner«. Denne Angst, der er en Frygt, som endnu ikke er ledet i nogen bestemt Retning, faar sit bestemte Objekt, naar Faren opfattes. Men hvis man ved sin Viljekraft formaar at hæmme disse uvilkaarlige Muskelbevægelser og Muskelslapper, der er forbundne med Følelsen af Angsten, — saa forminder man sin Frygt. I modsat Fald tager Refleksbevægelserne Magten fra deres Offer,

der bliver ganske hjælpeløst i sin Ynkelighed, selv efter at Aarsagen til Sindsbevægelsen er borte.

Efterhaanden lærte Mennesket at bevæbne sig, aandeligt og legemligt, for ikke mere at behøve at flygte for det, han frygtede, og han lærte Fordelene ved at kæmpe i Flok, være solidarisk med sine Frænder, med de andre Mænd i Stammen. Han lærte at kombinere de fælles Overfald, — han fik de første Begreber om Taktik. Og dette var ikke blot et intellektuelt Fremskridt, men ogsaa et moralsk. Da man begyndte at kæmpe flere i Fællig, vaagnede *Æresbegrebet*: det blev en Skam, en Nedværdigelse at lade sine Venner i Stikken, det blev Vanære at flygte, saa Vaabenfællerne stod ene tilbage. *Æresfølelsen* er Frygtens eneste Herre.

Frygt og Feighed er ikke det samme. Man kan være tapper og dog bange. »Mod er blot Kunsten at skjule sin Frygt,« siger Maréchal Pélissier. Den tapre Mand er ham, der — i al sin Frygt — til Fordel for den fælles Interesse kan se bort fra Interessen for sit eget, dyrebare Liv. Tapperhed er at kunne beherske sin Indbildningskraft, saa den ikke løber løbsk, at kunne bevare sin Hjerne kold, sin Vilje fast og sin Aand smidig trods Angst og Skræk. Kan man ikke det, er man fejj, selvom det ikke er selve Døden som saadan, man er bange for. General Bruneau fortæller, at en fransk Generalstabs-

officer den 18. August 1870 blev sendt afsted med en Ordre. Officeren gik, men da han kom til det farlige Bælte, hvor Kuglerne peb, slog hans Nerver ikke til. Han gik tilbage og lod som intet. Man lagde Mærke til ham og sendte ham atter afsted. Samme Resultat. For tredie Gang sendtes han ud, og man saa ham da derude løfte sin Pistol og jage sig en Kugle gennem Hovedet. Da han ikke kunde beherske sin Frygt, tvang hans Æresfølelse ham til hellere at vælge Døden fremfor at leve med Fejghedstemplet paa sig. Trods den tragiske Udgang af Konflikten mellem hans Æresfølelse og hans uovervindelige Frygtinstinkter har hans Følelse dog været i Slægt med den, der i det daglige Liv saa tit giver sig letkomisk Udslag i Frygten for at blive antaget for fejj. Alle Mennesker beundrer Styrke og Mod, og da det er enhvers Ærgerrighed at blive beundret — en Arv fra de Tider, da det for en Mand at være beundret betød at være frygtet, — gør den normale Mand alt, hvad han kan, for at sætte sin Portion af de to nævnte Egenskaber i Relief. Han tvinger sig til at gaa langsommere, jo større Faren er, — han tænder sig en Cigar, mens Granaterne springer omkring ham, for at vise at hans Haand ikke skælver, — han outrerer som for Eksempel General de Meza sine originale Vaner for at faa et Omdømme som det, »at den eneste Regn, han ikke er bange for, er Kugleregnen«,

— o. s. v. Har Manden selv ingen virkelige Egenskaber at prale med, søger han at pynte sig med laante Fjer. Der er noget af Poseuren i de fleste Mænd.

Mange ynder at fremhæve Kvindens Mod fordelagtigt i Sammenligning med Mandens, — det udvises uden Pretentioner og uden pralende Forfængelighed, hedder det. Som oftest er det vel saaledes, men det ligger dog ikke i, at Kvindens Mod er af en højere Art. Grunden er jo simpelt hen den, at det aldeles ikke er Kvindens Ærgerrighed at blive anset for at være modig — tværtimod. Hendes Trang til Beundring gaar i helt andre Retninger uden derfor at være mere modstandsdygtig end Mandens overfor de »laante Fjer«s Fristelser. —

— Hvor stærk end Frygten for Døden er hos Soldaten i Krigen, kan Frygten for det Uvisse, Frygten for den truende, ventede og derfor overdrevne Fare være større endnu. Der findes ikke saa faa Eksempler derpaa. Under Fremmarschen mod Peking til Undsættelse af de belejrede, europæiske Gesandtskaber, 1900, var der saaledes et indisk Kompagni, der under en meget stærk Beskydning nægtede at gaa frem sammen med de enkadrerende franske og japanske Afdelinger. Den engelske Kaptajn tog en af sine Folk i Kraven, satte ham Revolveren i Nakken og befalede ham fremad. Manden rørte sig ikke, og Officeren skød ham ned. Saa

gik Kaptajnen videre til den næste Mand, — samme Resultat. Fire Mand blev paa den Maa-
de skudt ned, uden at det hjalp, og de engelske
Officerer lod, røde af Skam, deres Folk staa,
hvor de var, og sluttede sig selv til Naboafde-
lingerne som overkomplette. — Det skal heller
ikke sjældent være forekommet, at kinesiske
Soldater foretrak at begaa Selvmord fremfor at
følge med frem mod Fjendens Ild.

Om man føler Frygten mere eller mindre er
en Temperamentssag, ligesom man kan være
mere eller mindre kuldkær. Fra Individ til
andet varierer Frygtens Virkninger, — og hos
det samme Individ atter efter den legemlige og
sjælelige Tilstand, hvori han i Øjeblikket befin-
der sig. Størst er den, naar han er syg, ned-
trykt, sulten eller træt.

Hos de forskellige Individier afhænger det af
deres Temperament og Karakter, hvor intensivt
det frembragte Indtryk virker paa deres Nerve-
system. Alle taaler ikke den samme Dosis
Frygt og reagerer forskelligt imod den. Fleg-
matikeren er mindre modtagelig end det nervø-
se Gemyt; han er af Naturen mere tapper, fordi
hans Sind er mere ligevægtigt. Hos det ner-
vøse Gemyt er Reaktionen mod Faren mere
voldsom, mere eksplosiv. Og denne Reaktion
kan vise sig enten som en legemlig og sjælelig
Lammelse eller som en Eksaltation. I sidste Til-
fælde vil Reaktionen resultere i Handling, i He-

roisme, som Flegmatikeren aldrig kunde være i Stand til at udvise. General Percin*) fortæller fra sin Deltagelse i Slaget ved Coulmiers en Episode, som træffende illustrerer dette Forhold. »Frygten virkede paa mig,« skriver Generalen, »som en Stimulans, maaske næsten som en Excitant, thi jeg udfoldede en overdreven Aktivitet i Tilsynet med mine Kanoner, med at verificere Retningen og observere Skudresultaterne. Det skete i den Grad, at jeg intet saa af, hvad der gik for sig udenfor Delingen paa højre Fløj, som jeg kommanderede. For at jeg overhovedet skulde lægge Mærke til den ejendommelige Holdning, som Føreren for Midterdelingen udviste, var det nødvendigt, at en Kanonér underrettede mig om den.« Denne nævnte Underofficer viste sig at være fuldstændig lammet af Skræk. Han stod ganske stille, paa sin reglementerede Plads, med Øjnene stift fæstet paa Jorden og foretog sig slet intet. Lieutenanten (General P.) talte til ham, — han svarede ikke. Kaptajnen kom ogsaa, — men samme Resultat. Han havde ikke en Gang Kraft til at flygte, — alt var dødt hos ham, om det saa var Selvfølelsesdriften. Uden at mæle et Ord lod den Ulykkelige sig af en Kanonér føre tilbage til Reserven som en Misdæder.

Ad to Veje søger Frygten at trænge ind

*) „*Le combat*“. Paris 1914.

i Menneskets Sjæl. *Enten* kommer den li-stende, Skridt for Skridt, og kan da ob-serveres i Tide. Da er der størst Chance for, at Mennesket kan væbnes eller væbne sig selv imod den. Naar Refleksbevægelserne har givet det første Faresignal, vil Men-nesket faa Tid til at tænke sig om, før Fa-ren viser sig; han vil kunne mobilisere de Mid-ler, han kan finde at sætte mod Faren, og tage sit Parti med Overlæg: Kamp eller Overgivelse, Modstand eller Resignation. Man kan vænne sig til den Fare, der ikke kommer uventet, paa samme Maade som der kan bødes paa en Sorg, naar man skaansomt forberedes paa den. I alt-for høj Grad kan man endda vænne sig til Fa-ren, som naar f. Eks. Blikkenslageren dumdri-stig løber henad Tagryggen uden Sikkerheds-line, eller naar Jernbanemanden sætter sit Liv og andres Nerver paa Spil for at spare et Par Skridt. I Krigen er mangen en Overrumpling lykkedes, fordi f. Eks. en Patrouille, der daglig passerer gennem det samme Terrain, efterhaan-den vænner sig til at tro, at ingen Fare kan lure paa de saa godt kendte Steder.

Eller Frygten kan med sin kolde Haand, pludselig og uforvarende, knuge om Menneskets Hjerte. Og da har han mindst Chance for at kunne overvinde den og beherske dens Symp-tomer. Den Frygt, som en Situation indgyder, forøges altid ved dens Pludselighed. Af alle

Frygtens Aarsager er det Ubekendte den frygteligste. Den, der pludselig stilles overfor en ukendt Situation, er tilbøjelig til at overvurdere dens Fare og dens Uundgaaelighed. »Frygten har store Øjne,« siger Dragomiroff. —

Naar Mennesket havde opfattet Skrækkens lammende Virkninger paa ham selv, laa det nær, at han søgte at neutralisere sin egen Frygtsomhed og samtidig at drage Nytte af Fjendens ved at gøre denne større. Allerede de primitive Mennesker forstod, at der i det Ukendte, det Uventede laa et Moment, der særlig egnede sig til Udnyttelse. Af denne Forstaaelse opstod de mange ejendommelige Krigsskikke, der havde til Hensigt at eksalttere eget Mod og at udnytte den Skræk, som de skulde bevirke hos Fjenden.

En Sindstilstand kan frembringes ved, at man energisk efteraber de til den svarende Minder og Bevægelser. Naar Indianerne danser deres Krigsdans, er det for at opildne deres Had og gøre deres Krigslyst uimodstaaelig, — det samme er tildels ogsaa Grunden til, at alle Hæres Reglementer foreskriver, at en Storm mod Fjendens Stilling gaar for sig under Hurraraab. De Vildes Krigsmusik har samme Mening som vore Trommehvirvler og Gaa-paa-Blæsen. De Vildes Krigere drog i Kampen med store Træmasker for Ansigtet, — hæslige, fordrejede, dæmoniske Træk, der skulde slaa Fjenden med

magisk Rædsel som et Medusahoved. Vældige Horn paa Hjælmen og flagrende Dyrehuder, Ørnefjer eller Ravnevinger gjorde Skikkelserne end mere skrækindjagende. Krigsmaling i grelle Farver lod Krigerne ligne onde Hævnaander, hvis mystiske Trolddom intet Menneske kan modstaa. Barbariske Sejrtrofæer som Skalpe, indtørrede Menneskehoveder og andre Legemsdele lod Fjenden ane en Forsmag om, hvad hans Skæbne vilde blive. Mægtige Gudebilleder bares frem i Kamptumlen for at vise, hvilke vældige Guder, den formastelige Fjende dristede sig til at kæmpe imod. Med vilde Hyl og Skrig søgte man at jage Skræk i de fjendtlige Hjerter, — og samtidig havde alle disse Kampmidler en suggestiv Evne til at styrke Bærernes og Vaabenfællernes Mod og Troen paa deres Sag.

Frygten er jo den Sindstilstand, som det er vanskeligst at skjule. Ansigtet forraader Sjælens Angst. De vilde Brøl, de fordrejede, frygtindgydende Miner og de truende Gebærder er ikke blot beregnet paa at forfærde Fjenden, — de er ogsaa Tegn paa *egen* Frygt. Man se blot paa et vildt Dyr: dets Udtryk for Skræk og for Raseri er det samme. De strittende Børster, den krængede Mund med de blottede Tænder, de stirrende Øjne med de udvidede Pupiller. Eller se paa to Dreng, der modigt overøser hinanden med frygtelige og pralende Trusler —

udenfor Næveafstand. Omtrent som Iliadens Krigere. Deres egen Frygt exalterer dem, og de søger at dække den bag store og mandige Ord. Mennesket har altid en dunkel og ildevarslende Uhyggefølelse af, at hans Modstander muligvis kunde vise sig at være stærkere og dygtigere, modigere eller bedre assisteret end han selv. Det gælder da om enten at intimidere ham eller at overrumple ham, saa Kampens Risiko kan blive formindsket. Frygten gør ubarmhjertig, — naar man i hine Kamp-tider dræbte sin overvundne Fjende, var det hverken af Had eller Hævnlyst, men af Frygt, drevet af Selvopholdelsesdriften. Allerhelst saa Mennesket, at Kampen maatte forme sig som en Jagt, hvor han selv var Jægeren og Fjenden det forfulgte ængstelige Bytte. Den Vilde søgte Midlerne hertil ved for Eks. at spise den dræbte, tapre Fjendes Hjerte, hvor Modet antoges at opholde sig. Derved maatte han jo arve hans værdifuldeste Egenskab. Nutidens Feltherrer søger at naa samme Resultat ved at forberede de tekniske og strategiske Overraskelser. Man spiser ikke mere sin Fjendes Hjerte, — man nøjes med at købe eller stjæle hans militære Hemmeligheder. Menneskets Frygt for sin Modstanders mulige Overlegenhed er altid den samme, ligesom Kampens Maal og Midler altid har været de samme: at slaa med Forfærdelse og — for at forfærde — at overraske.

Haabet og Frygten, — har Frederik II af Prøjsen en Gang sagt, — er de to Drivhjul, der sætter den menneskelige Maskine i Gang. Det er ogsaa de to Følelser, som Mennesket er et Bytte for under Kampen: Ønsket, Haabet om at dræbe og Frygten for selv at blive dræbt. Ønsket fører ham frem, Frygten holder ham tilbage, og Fremdriften er proportionel med Haabet om at slippe godt fra Eventyret. Saalænge han har Grund til at haabe at blive den, der overrasker Fjenden, dominerer Haabet og Ønsket, og han ser da blot fremad. Men naar Tanken om Muligheden af en skjult og overraskende Fare for ham selv viser sig, ængstes han, og saa ser han sig tilbage, hyppigere og hyppigere. Og hvis der saa i Depressionens psykologiske Øjeblik dukker noget Uventet frem, noget, der synes at true ham med at lægge alle gode Chancer øde for at redde Livet, saa melder Forvirringen og Skrækken sig med alle sine kendte, sjælelige og legemlige Symptomer. Og endnu mere end Enkeltmand er en Samling Mennesker Slaver af Indbildningskraften og Nerverne, — en Menneskemasse er et billigt Bytte for Overraskelsen, thi den tager saa nemt for Virkelighed de Fata Morgana, der er født af deres Rædsel.

Da den anden russiske Eskadre under Admiral Roschtschestwenski i Oktober 1904 paa Vej til Tsuschima-Strædet i Kanalen — altsaa endnu 20,000 Sømil fra Krigsskuepladsen — pludselig

beskød fredelige engelske Fiskerbaade, var det en saadan Masseillusion, der bevirkede denne ved Dagens Lys ganske ubegribelige Handling. Mandskabet, der med Rette var ængsteligt for Fremtiden, troede at have set japanske Torpedobaade mellem Fiskerfartøjerne. Og som det altid er Tilfældet ved saadanne Masseillusioner og Massehallucinationer, opfyldte det Fantasi-billede, der trængte ind i Massesjælen, den ganske. Frygten puster Indbildningskraften op til abnorme Dimensioner. En Folkemasse, der er besat af en eller anden Tvangsforestilling, ser, hører og føler intet andet end den. Naar en Folkemasse har Tillid til en Fører, en Leder, en Taler, saa er denne Tillid komplet i sin Blindhed, sin Mangel paa Dømmekraft, — og er Massen slagen af Rædsel, saa er denne Rædsel lige-saa absolut og enevældig.

Og Massernes Rædsel betyder Paniken, — den Ulykke, som de gamle Grækere fandt saa skæbnesvanger, at den maatte skyldes selve Naturens Gud.

III.

Et af de uhyggeligste Udslag af Suggestionen i det sociale Liv er Paniken, en psykisk Epidemi af kort Varighed, der opstaar, naar af en eller anden Grund Tanken om en uafvendelig og uventet Fare pludselig trænger sig ind i en Folkemængdes Bevidsthed. En eneste Stemme, der i et Teater raaber: Brand! er nok til, at en Rædselssuggestion griber alle, der er tilstede. Fornuft og Omtanke lammes, — Paniken river lynsnart den uforberedte Masse med sig og stifter uoverskuelige Ulykker. Alle Tiders og alle Folkeslags Historie og Krigshistorie kender saadanne Katastrofer, mod hvilke de Enkeltes Heltemod er ganske magtesløst, da det ikke drejer sig om almindelig Fejghed, som lader sig nedkæmpe ved Pligtfølelse og Overlæg. Paniken er en depressiv Affekt, der optræder pludselig, foraarsaget ved et eller andet vagt Indtryk, og hurtig forplanter sig blandt Mængden ved psykisk Smitte. Dens Udbrud kan sammenlignes med en hermetisk tillukket Daase, fyldt med Gasarter, der ved Opvarmning udvider sig mere og mere og maa ende med at sprænge deres

Hylster, — saaledes er Paniken en kollektiv Skræk, der eksploderer, fordi den ikke mere kan rummes indenfor sine Grænser; den *maa* have Luft, dens Spænding *vil* udløses. Og da den i høj Grad berører Menneskets Selvopholdelsesdrift, er de dannede Samfundsklasser ligesaa vel som Folkets brede Lag modtagelige for Smitte fra dette mægtige Desorganisations- og Demoralisationsferment.

Tit foraarsages Paniken af Rædsel for det blot Frygtede og ikke af nogen gennemlevet Virkelighed. Under Verdenskrigen har man set en Bys Befolkning i panisk Flugt ved den blotte Tanke om, hvad der muligvis *kunde* ske. I Dagene fra 22. til 24. August 1914 foraarsagede Frygten for Tyskernes Komme, at en stor Del af Lille's Befolkning tog Flugten fra deres Hjem. Og sikkert nok er en Befolknings hovedkulds og uregulerede Flugt mere ulykkessvanger for den end et Bombardement, mod hvilket Beboerne dog kan søge Dækning og Læ i Kældere og Hvælvinger. En fransk Forfatter, Pierre Hamp, har givet en Skildring*) af denne Panik i Lille og af Rædselsscenerne ved de vildt forfærdede Flygtninges brutalt egoistiske Kamp om Pladserne i de afgaaende Jernbanetog, navnlig i det, der den 24. August sagdes at skulle være det sidste, der gik til Paris.

*) „*Le Mal d'imagination*“ i „*Revue hebdomadaire*“, 13. Nov. 1915.

Mange flygtede til Fods ad Landevejen, hvor spæde Børn maatte dø af Sult, og Kvinder slæbte sig møjsommeligt frem, belæssede med deres rørlige Ejendom, uden at kunne faa hverken vaadt eller tørt, fordi de forudgaaende Skarer som Græshoppesværme havde udtømt alle Forraad. I Pontigny (Yonne) saa' man saaledes en Familie fra Champagne fortsætte deres Flugt efter at have begravet en Søn og en lille Datter, der var døde af Udmattelse.

Det var de H. C. Andersenske Ord »det er ganske vist«, der var Skyld i alt dette, — det var de vilde Rygter om Tyskernes Voldsgeringer, der som en Forløber gik forud for de tyske Hære og skræmmede Beboerne fra Vid og Sans. »Tyskerne kom — ikke i ret stor Styrke — *fjorten* Dage efter Paniken,« — skriver Pierre Hamp, — »gjorde Rekvisitioner og dræbte ikke et Menneske. En ophidset Folkemasse har ingen værre Fjende end sig selv, især hvad Mord paa Børn angaar.«

Men naturligvis fortalte Flygtningene bag efter, vidt og bredt, om alt det Rædselsfulde, som de antog var gaaet for sig i Lille, — om alt, hvad de var flygtet for, og som i Virkeligheden slet ikke var sket. Den kollektive Løgn nøjes ikke, som Enkelthands, med at overdrive Kendsgerninger nogle faa Gange. Nej, de fordobles de Hundreder af Gange. For det første gælder det jo for den menneskelige Forfænge-

lighed om at puste det, der er sket, op til noget frygteligt. Det er saare menneskeligt at gøre det, man selv har været bange for, til noget uhyre farligt og overvældende. Den Fjende, som man selv ikke har turdet gribe an med, maa jo være usædvanlig frygtelig. Har man ikke selv kunnet modstaa ham, kan det sandelig jo kun være, fordi han i Virkeligheden er uovervindelig. Og for det andet er det ligesaa indlysende, at de ulykkelige, forskræmte Flygtninge i deres paniske Skræk og paa Grund af Flugtens Savn og Lidelser og af Sorgen over deres forladte Hjem har mistet al deres Selvkontrol.

Pierre Hamp har eksperimenteret med at udspørge Flygtningene fra en bombarderet By, om hvormange Dræbte der var. Nogle nævnte mange Hundrede, andre var mere forsigtige og nøjedes med diplomatisk at svare: »Hvormange Døde? Tal ikke om det! Det er altfor forfærdeligt!« Der var dem, der havde set alle Ligene, og der var dem, der vidste, at de var blevet begravet om Natten, og »derfor saa vi dem ikke.«

Hvor stort end det virkelige Antal er, sætter Rygtet det dog mange Gange højere. Hvis der er 50 Døde, og hvis Autoriteterne skjuler det for at skaane Publikum, saa sætter dette sikkert Tallet til mindst 500. Pierre Hamp ender sin Artikel med en Beklagelse af, at Begrebet »Man siger« har saa rodfæstet et Herredømme over Mængdens Begreber; en gennemført Opdragelse

og Tugt til Sanddruhed vilde vænne Massesjælen af med at multiplicere Kendsgjerningerne og kunde derved dæmme op for Panikens sørgelige Muligheder.

Uoverskuelige og uerstattelige Ulykker er sket, baade i de af Fjenden okkuperede Landsdele og i dem, der blot frygtede en Okkupation, — som Resultater af den Panik, der er udbrudt blandt Befolkningen, født af og opflasket med »Øjenvidners« fantastiske og bloddryppende Fortællinger og ved Sensationsblades og Propagandaskrifters løgnagtige og samvittighedsløse — eller i bedste Fald naive — »Virkelighedsskildringer« af Fjendens formentlige »Voldshandlinger og Forbrydelser mod Folketretten«. Løgner som Krigsmiddel!

Næsten endnu fordærligere end hvad der skrives, er de Fotografier og andre Billeder, der i bevidst Hensigt sættes i Omløb for at puste til Folkehadet. Man hører saaledes, at den eller den By er jævnet med Jorden, og som Bevis faar man et Fotografi derfra. Javel — Husene er skudt sammen. Byen er altsaa virkelig ødelagt. Men undersøges Sagen, kan det ske, at det opdages, at Fotografen har faaet Billedet ved at fotograferer en hvilkensomhelst Ruin eller, om der er et Gran af Sandhed i Sagen, har han sørget for at borteliminere Nabohusene, der ikke har lidt saa krank en Skæbne, eller han har paa anden Maade »hjulpet« paa Virkeligheden.

For den Slags Krigsfotografier betyder Effekt mere end Sandhed. »Man vil efter Krigen blive forbavset,« — skriver Pierre Hamp, — »over Misforholdet mellem visse bombarderede Byers virkelige Tilstand og den, de skulde være i efter den almindelige Opfattelse.«*)

Ulykken er, at ikke alene Folkets brede Lag, men ogsaa de fleste andre betragter Fotografiet som et ubestikkeligt Sandhedsvidne. Den fotografiske Plade lyver ikke, hedder det. Og dog er ingen værre — eller bedre — til det. Der findes næppe noget bedre Middel til paa en til livvækkende og jævn Maade at pirre Menneskenes sletteste Instinkter. Verdenskrigen leverer Eksempler nok derpaa. Et Par vil være tilstrækkelige.

I et russisk Tidsskrift »*Ves Mir*« ser man saaledes et Billede med Overskriften: »De tyske Røvere i Varsjav« og Underskriften: »Det er lykkedes en Medarbejder, Fotografen N. S-ko, at tage et Lynskud af en Gruppe Marodører, Repræsentanter for den tyske Hær, hvis Hænder er fyldt med røvet Bytte.« Billedet viser tre tyske Officerer med Sølvgenstande i Haanden. Den for det russiske Sensationsblad uheldige Omstændighed er imidlertid, at det selvsamme Billede stod i »Berliner Lokalanzeiger« fra 9. Juni

*) Der tænkes naturligvis her ikke paa Byer, der som f. Ex. Péronne og Bapaume lang Tid har været inddraget i selve Kamplinien.

1914 — altsaa — *før* Krigen og viser Vinderne i et Væddeløb med deres vundne Præmier. Slynglen, der har skaffet dette »fældende Aktstykke«, har blot bortretoucheret Baggrunden, der viser det skikkelige Berliner-Søndagspublikum, som ganske vist ogsaa vilde passe til »Røveriet i Varsjav« som en Hund i et Spil Kegler.

I Februar 1915 bragte Pariserbladet »Miroir« et gribende Billede, hvorover der stod: »De tyske Horders Forbrydelser i Polen«. Under Billedet stod, at Fotografiet, der forestiller en myrdede Kvinde med sit myrdede Barn, var taget i Lodz som et Bevis paa, hvad »tysk Kultur« havde bedrevet mod Polakkerne. Uheldigvis er Billedet en Forstørrelse af et russisk Postkort, der af russiske Jøder i Odessa blev udsendt efter Progromerne i 1905. Hele Forskellen bestaar i, at Billedets øverste Stribe med sin russiske Overskrift er skaaret bort. Saaledes fabrikeres Beviser paa Fjendens Voldshandlinger.

Et andet Eksempel i samme Genre — offentliggjort i »Le Journal« af 12. Februar 1915 — viser en hjemvendende russisk Soldat foran sin Hustrus og Barns lemlæstede Lig, der ligger i den plyndrede Stue. Atter har den tyske Barbar været paa Spil! Billedet har imidlertid i Maj 1906 staaet i det tyske Tidsskrift »Ost und West« i en Artikel om »Forbudne Malerier i Rusland«. Det franske Blad har været smart nok til at lade en hebraisk Indskrift paa Væggen ved Siden af

det knuste Spejl overmale sammen med Kunstnerens Navn (*Maimon*). Man er aabenbart gaaet ud fra, at Billedet i den slette Avisgengivelse godt kunde passere for et Fotografi.

Det vimler med saadanne Falsknerier i denne Krig, der vel mere end nogen tidligere har taget Løgnen og den lumpne Bagvaskelse i sin Tjeneste. Hvad siger man f. Eks. om i en alvorlig ment Bog om Krigens Personligheder*) at træffe en Paastand som den, at General Hindenburg »ligesom sin Herres Søn, Kronprinsen, og sin Kammerat, General v. Kluck forstod at plyndre et Slot og at tilegne sig Næstens Gods.« Eller om i et russisk Blad »Vetschernie Vremia« at læse, at General Hindenburgs Frue i Sygeplejerskedragt »deltog i sin Mands Plyndringer,« — bl. a. skulde Generalen selv være en passioneret Hundetyv. — Og hvordan skal tro-skyldige og enfoldige Læsere i hvert enkelt Tilfælde kunne bedømme, paa hvilken Side Sandheden i Øjeblikket befinder sig? — Paastand staar jo mod Paastand, — mere eller mindre officielle Udtalelser fra en Stats Regering mod lignende fra en andens. Selvfølgelig tror vedkommende Stats Borgere paa, hvad der fra kompetent Side anvises ham at tro som paa et Evangelium. Fjenden er nu engang altid den,

*) *Paul-Louis Hervier: „Silhouettes allemandes“. Paris 1916.*

der har Uret; »vore egne« har altid Ret. Selv at tænke og dømme er altid vanskeligere og mere anstrengende end at lade andre have Ulejligheden med at tænke for os. Det ligger saa snublende nær for Gennemsnitsmennesket i Massen gradvis at frigøre sig for den intellektuelle Anstrængelse selv at prøve at danne sig en Mening. Og i Stedet derfor at beruse sig mere og mere i de suggererede, færdigsyede Ideer, der »ligger i Luften«. Ubevidst naturligvis, thi det er jo netop den Illusion, som Folkemassernes Enkeltelementer vugger sig i: den, at de troer at handle og tænke af egen Drift og egen Evne, medens de i Virkeligheden kun ejer suggererede Tanker. Kendt af alle er jo Reklamens mægtige, suggestive Virkning, der er saa meget mere sikker, jo stærkere og mere vedholdende de Midler er, hvormed den arbejder. Ved maalbevidst stadig at bringe det samme Billede, det samme Ord o. s. v. for alles Øjne, tvinger Reklamen Publikums Tankegang i en ganske bestemt Retning, ja, kan ligefrem tvinge Folk til at købe bestemte Varer.

Paa samme Maade kan ogsaa andre Ideer indpodes i Nationerne, og hvis habile Menneskekendere forstaar at spille paa de Strenges, der allerede er stemt i et Folks Tankegang, saa kan Virkningerne blive overvældende; Spændingen kan blive saa stærk, at den maa have en Udløsning. Det er lettere at hidse et Folk op til Had

og Misundelse end til Overbærenhed og Resignation, lettere at drive det til at rive ned end til at genopbygge.

I et Folk, der har lidt en national Sorg, lidt et Nederlag, som har forvoldet Tab, der er svære at forvinde, — i et saadant Folk maa der nødvendigvis være Sangbund for literære, journalistiske og politiske Stræbere, der »gør« i de saa forlokkende Revanchetanker ved at saa Nid og Nag med Bagvaskelse og Løgn, i Stedet for, som Nationens besindige, veltænkende og kloge Elementer at søge Revanchen ved at bygge op indefra og søge den fremtidige Sejr ved loyale Midler. Desværre — de slette Suggestioner er dem, der raaber højst og høres længst bort, — de betaler sig bedst i klingende Mønt og i Popularitet for deres Ophavsmænd.

I Frankrig har, som naturligt er, Revanche-tanken været levende siden den ulykkelige Krig i 1870—71. Og Følgen deraf har — ligesaa naturligt — været, at Landet har været oversvømmet af Værker, literære, journalistiske, dramatiske og Films, der gik ud paa at holde Hadet til Tyskland flydende. De store Forfattere, der oplevede Sammenbruddet i 1871 og derfor ikke har kunnet og heller ikke burdet kunne glemme Smerten derved, er blevet taget til Indtægt af en Horde af mindre værdifulde Epigoner, hvis Maal blot var at komme frem ved at vrænge Mislyde ud af de Strenges, som deres store For-

billeder fik til at vibrere i følte Akkorder. Ét er det, paa Scenen, paa Lærredet eller i en Bog at skildre Episoder, — virkelige eller digtede — af Fædrelandets Kamp mod de indtrængende Fjender, saaledes at det varmer en Patriots Hjerte og faar ham til at være stolt af sit Land og sit Folk. Saadanne Værker har Frankrig til sin store Lykke mange af, og de har været til Glæde og Nytte ogsaa udenfor Landets Grænser. Men noget andet er de Værker, der kun er bestemt til at fostre fanatisk Had, til at mistænkeliggøre og til at saa Gift i Folket. Og af sligt har det unægtelig vrimlet, — for det betalte sig for Mænd, der ikke paa hæderlig Vis har kunnet skaffe Ørelyd for deres Navn. Det smigrer jo de indbildske og slette Instinkter, der findes i ethvert Folk, at se Fjenden skildret som en gemen, feig, styg og smudsig Slyngel, der kun kender til de to triste Yderpunkter: brutal, raa Magtskyge og hundsk Underdanighed.

I ethvert Land falder der sikkert saadanne raadne Frugter ned fra Kunstens Træ. Intet Folk kan sige sig fri derfor. Men naar Had- og Hævn-Litteraturen har kunnet brede sig saa vidt i Frankrig, kommer det vel først og fremmest af, at det var Frankrig, der lige efter sin Storhedstid fik det dybe Saar i 1870—71. Det er jo betydelig lettere for en Sejrherre og for Kampens Tilskuere at glemme end for den Besejrede. Den

ved bedst, hvor Skoen trykker, der har den paa. Det er saa saare forstaaeligt, at man i Frankrig har været lydhør for alt, hvad der kunde tydes som en Trøst for Modgang. Og det franske Folk har altid været stemningsrigt, stærkt suggestibelt, — derom vidner dets politiske og krigerske Historie, dets Revolutioner, — ligesom dets Regeringsform, dets i Øjeblikket herskende, sociale Lag just ikke byder nogen stærk Garanti mod slette og moralnedbrydende Suggestioner. Naar al Respekt for Autoriteten systematisk nedbrydes, (se General Cherfils' Udtalelser, Side 75) og Religionen officielt er landsforvist, bliver Folket kun altfor let et Bytte for samvittighedsløse Literatur- og Teaterspekulanter, der finder deres Fordel ved for Eks. at udsprede hæslige Propagandaværker som den Pathé-Film, der fremkom i 1912 og spilledes 1912—14 i Belgien, Holland, Italien og Frankrig, og hvis Indhold jeg — som Prøve paa den Art Aandsføde for Menigmand — her kortelig i Fodnoten skal gengive.*)

*) Under Krigen 1870—71 har Tyskerne besat en lille fransk Landsby. Først ser man nogle franske Bønder paa Landevejen; tyske Tropper marscherer forbi og skubber dem raat tilside, arresterer nogle af dem. En af Bønderne, en gammel Mand, vender hjem til sin Hytte med sin lille Sønnesøn. Denne griber et gammelt Gevær og vil ud for at skyde Tyskerne, men Bedstefaderen river Geværet fra ham og lægger sig til at sove. Da lister Drengen ud, klat-

Man kan sige sig selv, hvilken vældig suggestiv Virkning en saadan Had-Propaganda maa have paa de brede Lags ukritiske Gemytter. De fælles Indtryk, Publikum modtager, skaber en vis aandelig Ensartethed, og dermed er den Jordbund forberedt, paa hvilken de samme Følelser ved Suggestion og Selvsuggestion forplanter sig fra Tilskuer til Tilskuer. Den langsomme Smitte sætter sig desto sikrere fast og virker let paa Trods af al sund Menneskeforstand. De paa Filmen viste Uhyrligheder tages paa Tro og Love, — de passer jo saa godt til det, man ikke har noget imod at tro paa. Og mangen Tilskuer forlader Teatret med nye Overbevisninger, nye Beslutninger, nyt Had, — bygget op paa de hadefulde Bagvaskelser, der saa samvittighedsløst er serveret for ham i troværdig Ramme. Uden Overdrivelse kan man vel kalde den Slags Propaganda for aandelig Gift, der kun kan stimu-

rer op paa en Telegrafpæl og skærer Traadene over. Saa kommer tyske Ryttere forbi og ser ham. De griber ham og hænger ham paa Pælen. Bedstefaderen kommer og finder ham, skærer ham ned og bærer Liget ind i Sovekammeret. Lidt efter kommer tre drukne tyske Soldater ind. Den Gamle er venlig og byder dem Vin. Snart er de døddrukne, og den Gamle hælder da Gift i deres Glas, saa de dør under frygtelige Pinsler. Med en Haanlatter ser den Gamle derpaa, henter saa sin Sønnesøns Lig og lægger det paa Bordet. Nu river han de døde tyske Soldater derhen og tvinger det ene Lig ved et Spark i Krydset til at knæle ved Drengens Fødder. —

lere de slette Følelser, — og uden Overdrivelse kan man vel nok beklage, at sligt — endda i Fredstid — kunde blive tilladt. Den Slags Giftretter har Ansvarret for Katastrofer som Panikken i Lille og andre lignende Begivenheder i det Store og det Smaa.

Det er let nok for enhver af os at se, at Freden medfører store Velsignelser og Krigen mangehaande Onder. Men ligesom et Uvejr med Torden og Lyn er en Ulykke for den Mand, hvis Hus brænder ned, men kan være til stor Fordel for andre, hvis Marker vederkvæges af Regnen, saaledes træffer ogsaa Krigens Ulykker de Enkelte, medens Luften ved den nødvendige, elektriske Udladning af sammensparet Ondskab og Had renses og afsvales for alle. Krigen er en Ulykke, men den har lært de Mange at opofre gode Dage, at sætte egen Fordel til Side og at ofre sig selv for andres Skyld. Det kan tænkes, at Luften i Europa bliver renere efter Krigen, end den var det før. Dyrekøbt er Lægemidlet, — men var Sygdommen selv mon ikke blevet dyrere i Længden? Desuden — at bedømme, om en bestemt Begivenhed er en Ulykke eller ej for et Land, er ikke den Generations Sag, der oplever den, men de kommende Slægters, der kender dens Frugter.

IV.

I Krigen er det Følelsen af en umiddelbart truende Fare, der avler alle de gunstige Forudbetingelser til Panikens Udbrud. Navnlig hvis der i den skjuler sig et pludseligt, ukendt og uventet Moment, som saa giver det første Stød til Opløsningen. Undtagen ved Overraskelse, siger Clausewitz, er det logisk umuligt at bringe en overlegen Fjende til det afgørende Punkt. Det er ved at blive overrasket — ved at lade sig overraske, — at Faren for Flugt og Panik lurker paa en Afdeling. Og det gælder om Kampene mellem de første Tidens vaabenløse Mænd saavel som for Nutidskrigen. Kun Kampens Former varierer efter Tid og Evne.

General de Lacroix, den franske Hærs tidligere Generalissimus, skriver*) i 1916 herom: »Der er Konstanter i enhver krigersk Aktion, som genfindes ligesaa vel ved Trasimenersøen, Austerlitz og Saint-Privat som ved Marne og Verdun. Saadanne Konstanter er Krigsredskabets Kvalitet, Tallets Betydning, Førerens Værdi

*) I „*Le Temps*“ 1916.

samt Overraskelsen eller Hidførelsen af en Begivenhed under saadanne Forhold, at Fjenden slet ikke eller kun ufuldstændigt kan afparere den. Overraskelsen, det er Hannibals Manøvrer ved Cannæ, hvor han lader sit Centrum trykke ind for derpaa at omfatte Modstanderen. Det er Slaget ved Ourcq i 1914. Det er Angrebet paa Douaumont, som er et evident Forsøg paa at opnaa et Resultat gennem Overraskelsen.« —

Vor Fægtningsinstruktion af 1907 siger da ogsaa i Punkt 4: »Ved ethvert Sammenstød med Fjenden er det magtpaaliggende at bevare sin Handlefrihed . . . Handlefriheden vil i hvertfald midlertidig være ophævet, naar man overraskes af Fjenden.« Der kan saaledes næppe være Tvivl om, at Tyrkerne ikke havde kunnet yde større Modstand, om Ententen straks efter Tyrkiets Krigserklæring havde forsøgt Dardanellernes Forcing i Stedet for at spille Tiden med Forhandlinger med Rusland om, hvem Konstantinopel eventuelt skulde tilfalde. Nu gav man Afkald paa Overraskelsens Fordele og gav Tyrkerne Handlefrihed og Tid til at ordne Forsvaret.

At overraske vil sige i sine Operationer at forene Hemmelighed og Hurtighed, og Overraskelsen har den Ejendommelighed ved sig, at den tvinger til Handling uden at give Tid til Omtanke og Overlæg. Det Uventede, der sker, fylder ganske Menneskets Sind, voldsomt og tyrannisk,

— enhver Tanke om nogetsomhelst andet drukner deri. Under Slaget ved Pen-Ling den 31. Juli 1904 standsedes Japanernes Angreb paa deres højre Fløj af to russiske Kompagnier, der laa paa en Bakkekam. Det lykkedes en Haandfuld japanske Skytter skjult at naa frem til et Punkt udenfor Russernes venstre Fløj, hvorfra disses Skyttegrave kunde beskydes i Flanken. Det var ikke Russerne muligt at faa Øje paa de 6—7 Mand, der nu i god Dækning laa 300 Meter fra dem. De russiske Linier begyndte at vakle. I det psykologiske Øjeblik stormede de japanske Kæder, der laa i Fronten, frem og jog de to russiske Kompagnier bort fra Stillingen paa Bakkekammen. I samme Øjeblik Russerne løb ned ad Bakkeskraaningen bagud, mødte de tre nye, russiske Kompagnier, der var paa Vej som Forstærknig. Det hele kom i Uorden, Forvirringen blev almindelig, og hele Sværmen overvældedes med Ild, medens den i vild Flugt styrtede over Slugten. Det var den lille Flankepatrouilles overraskende Optræden, der ganske lammede den russiske Forsvarsstyrkes Handlefrihed. For Nutidssoldaten gælder det, saa vel som for Oldtidens Kriger, at de Stød, der kommer fra en uventet Side, er dem, der generer ham mest. »Det er de smaa Enheder, der skjult kan gaa frem og overraske Fjenden, det er dem, der vil medføre bedre Resultater end Forsøget paa at vinde Ildoverlegenhed,« skriver General

Kessler**), — og ingen Krig har vel kunnet levere flere og bedre Illustrationer til denne Paa-stand end den nuværende.

Midlet mod Overraskelse er Forudseenhed, der giver sig Udslag ved Sikringsforanstaltninger. Det er den paa Stedet Øverstbefalende, hvis Sag disse Foranstaltninger er, thi kun han kan anordne, hvad der er fornødent for at foregribe Fjendens eventuelle Foretagender. Sikringsforanstaltningerne er i sig selv simple nok, og enhver Soldat kender dem. Enhver ved, at Forposter udstilles for at sikre den hvilende Hær og hindre, at den unødigt allarmeres, — at Avantgarder fremsendes for at rense Terrainet og i fornødent Fald give Hæren Tid til Opmarch og Udvikling, — at Rekognosceringer skal udforske, hvad Fjenden tager sig for, o. s. v. Men desuagtet er mindst Halvdelen af de Nederlag, der hentes i Krig, foraarsaget ved Undladelses-synder i den Retning. Et typisk Eksempel fra Verdenskrigen er saaledes Overfaldet paa de engelske Tropper i Landsbyen Néry den 1. Sept. 1914 efter Kampene ved Mons den 24. Aug., ved Cateau og Landrecies d. 25. og ved Cambrai den 26. under Tilbagegangen for General v. Klück's sejrriige Tropper, de tyske Hæres højre Fløj. Under Fremrykningen langs begge Bredder af Oise besatte Tyskerne den 31. August Clermont og

*) „*La Guerre*“. 1909.

Compiègne og var baade samme Dag og Dagen efter i Fægtning med den engelske Arrieregarde, hvis Modstand blev brudt, — bl. a. paa Grund af Begivenhederne i Néry. Denne Landsby (573 Indbyggere), der ligger paa venstre Oisebred, blev om Eftermiddagen den 31. besat af en engelsk Styrke paa ialt ca. 4,000 Mand, der indkvarterede sig dels i selve Byen og dels tæt uden for den. Englænderne indrettede sig saa maaelig som mulig i Byen og stod, mærkelig nok, i den Formening, at Fjenden endnu var langt bagved dem. Ganske vist havde der været Kamp ved Compiègne, men da alle Broerne over Oise »formentlig« var afbrudte, mente de nok at kunne unde sig en Nats velfortjente Hvile ovenpaa den forcerede Retrætes Strabadser. Byens Folk vidste heller ingenting, — det havde jo stadig svirret i den Grad med Rygter, at man var mere end skeptisk overfor, hvad der fortæltes. De engelske Tropper blev forplejet paa det bedste af Indbyggerne, der hentede deres bedste Vine frem fra Kælderen til Ære for Gæsterne. Om Aftenen kom en Bonde, fra Omegnen ind i Byen og fortalte, at »Compiègne-Skoven var sort af Fjender«, men man lo kun af ham og gad ikke høre mere om sligt. Natten blev da ogsaa rolig, men om Morgenens Kl. 5½, ligesom den tætte Morgentaage begyndte at lette, faldt et enkelt Skud, og et Øjeblik efter begyndte et frygteligt Bombardement mod Byen

— fra Nord og Øst. Overraskelsen var komplet. De tyske Tropper havde i Løbet af Natten omgaaet Byen og havde anbragt bl. a. et otte Kanons Batteri knap 800 Meter fra Englænderne, uden at nogen havde mærket det ringeste dertil. Alle Sikringsforanstaltninger havde med en utrolig Letsindighed været negligerede. »Var der her foregaaet et af de 1000 Tilfælde af Spioneri, der konstateres overalt under denne Krig?« spørger en fransk Forfatter.*) Det synes dog neppe nødvendigt at gribe til den Hypotese: Afdelinger, der undlader de simpleste Forsigtighedsregler, risikerer jo altid at blive overrumplet, — en simpel Rekognoscering kan jo have været tilstrækkelig for Tyskerne til at se, at her var en Chance. »Men hvorledes det nu end forholder sig,« fortsætter Grev de Saint-Aymour, »var Virkningen af Overraskelsen og Bombardementet frygteligt... Der herskede en ubeskrivelig Forvirring. Mange af Officererne, der blev vækket ved Bombardementet inde i Huse-
ne, hvor de laa og sov, sprang halvpaaklædte ud paa deres Post...« Efter svære Tab fik endelig tililende Naboafdelinger Forsvaret organiseret, indtil Tilbageetoget kunde ske. Hvor store de engelske Tab var, vides ikke, men den nævnte franske Forfatter nævner, at den eneste

*) *Caix de Saint-Aymour: La marche sur Paris de l'Aile droite Allemande*. Paris 1916.

overlevende engelske Officer var en Løjtnant Girard, der endda var saaret fire Gange under Fægtningen. —

Særlig rig har Boerkrigen været paa Tilfælde, hvor engelsk Infanteri, tildels i tætsluttede Formationer, er blevet overrasket af fjendtlig Ild — paa Grund af utilstrækkelig Rekognoscering og andre Sikkerhedsforanstaltninger. Saaledes ved Magersfontein og Colenso, ved Belmont og Modder River. I Slaget ved Magersfontein 11. December 1899 gjorde General Lord Methuen et Forsøg paa at gennembryde den fjendtlige Stilling ved den brutale Stødkraft af en dybt og bredt formeret Infanterimasse. Til at udføre dette Monstreangreb beordredes Generalmajor Wauchope med en Højlænderbrigade, der formeredes paa 96 Geledder. Før Dag gry førtes Infanterimassen frem, men blev ganske uventet beskudt i Fronten af Boerne, — Rekognoscering og Sikring var saa at sige ganske undladt med den Englænderne egne Sorgløshed. Til alt Uheld faldt General Wauchope næsten straks, — og skønt Tabene ved Fjendens Ild var alt andet end betydelige, da Boerne øjensynlig skød altfor højt, resulterede Overraskelsen i en fuldstændig Panik. Er der først Symptomer paa Uro og Vaklen i en saa vældig sluttet Formation, ligger Faren for Panik lige for Haanden. —

Men der er i Krigen ogsaa andre Felter end

Taktiken, hvor Overraskelsen spiller sin Hovedrolle, — baade i Strategi og Politik. En strategisk Overraskelse er for Eks. den, som den franske Hærledelse var Offer for, da den lagde sine Operationsplaner i Overensstemmelse med den forudfattede Mening, at Tyskernes Hovedangreb vilde ske mellem Luxemburg og Vogeserne; man havde ganske vist regnet med Indmarschen i Belgien, men i betydelig reduceret Form.

Den politiske Overraskelse er maaske den mest skæbnesvangre. Den fremkommer, naar en Stat gaar i Krig uden at have Forberedelserne i Orden, — man tænke blot paa Danmark i 1864, Frankrig i 1870, England i 1899, Rusland i 1904, Rumænien i 1916 — ja, næsten alle ulykkelige Krige. Desværre straffes Fejlgrebene og Undladelsessynderne paa selve Krigsredskabet, Hæren, medens de, der virkelig bærer Skylden for det svigtende Krigsberedskab, i Reglen gaar Ram forbi. Overraskelsen kan saaledes bestaa i, at en Hær — baade Rammer og Mandskab — ikke er paa det Rene med, hvilke nye Opfindelser og Forbedringer Modstanderen med Hensyn til Vaabentechnik kan sidde inde med. Og saa her ligger Hovedskylden hos dem, hvis Pligt det er at organisere Landets Værn og lede Officerers, Underofficerers og Mandskabets Uddannelse ad de rette Veje. Hvad den Slags Overraskelser betyder, fik vi til vor Ulykke at vide i 1864 af Kanonerne fra Broager og af Baglade-

geværerne ved Lundbye, — og Belgien fik det at vide, da Fæstningerne paa Meuselinien, Brialmonts saakaldte Mesterværker, ramlede sammen som Korthuse for nogle Skud fra de tyske og østrigske Kæmpemørsere. Og hvad Frankrig fik at vide, illustreres bedst ved, hvad General Malleterre skrev i *Le Temps* 9. August 1915: »Selv i disse sidste Aar, da Frankrig endelig vagnede af den Sløvhedstilstand, hvori Fredsagitationens Morfinomaner dyssede det ned, og opdagede den tyske Fare, da stod Militærkommandoen endnu som hypnotiseret af vor Østgrænse, og Hypoteserne om et voldsomt Angreb fra Elsass-Lothringens Vaabenpladser. Men Tyskland aabenbarede i August 1914, ligesom i August 1870, den samme Kraft i Plan, Organisation og Udførelse. Og saaledes forklares den frygtelige Overraskelse, vore Tropper følte, da de ved første Sammenstød saa sig overvældet af Laviner af Projektiler, sendt ud fra usynlige Stillinger, som vort Artilleri ikke kunde naa... Jeg bevarer endnu Erindringen om visse Dage, tilbragt stoisk under Granatregn, baade i Stilling og under Tilbagegang, og om det Raseri, der fyldte os ved ikke at kunne overskride de Distancer, der skilte os fra det tyske Infanteri. Strategisk, numerisk og materiel Overlegenhed, det er det, der præger de tyske Angreb i 1870 og 1914.« — Man skulde synes, at enhver Stats Regering

har saamange Oplysningskilder til sin Raadighed — Gesandter, Militærattachéer, hemmelige Agenter, Spioner o. s. v. — at den ikke let kunde risikere at blive overrasket ved, at et andet Land traf Foranstaltninger, man ikke var vidende om. Men Virkeligheden ser anderledes ud. »Hvis man søgte efter Oprindelsen til de fleste af Historiens Fejl og Fejltagelser, vilde man altid finde Mangel paa Forudseenhed, Forstaaelse og lagttagelsesevne,« skriver Gustave Le Bon.*)

Der er endnu en Art Overraskelser, — maa-ske de mest uberegnelige og mest uundgaaelige af alle: Naturens Overraskelser. Lige fra Tidernes Begyndelse har Naturen beredt Menne-skene de Overraskelser, der kuldkastede alle Planer, lagde alle menneskelige Beregninger øde. Krigshistorien vrimler med saadanne Be-givenheder, ligefra da Tidevandet i det Røde Hav lod Jøderne passere tørskoet over Havbun-den, men druknede Ægypternes Hær, og da Solen paa Josua's Bud stod stille i Josaphat's

*) *„Enseignements psychologiques de la Guerre Eu-ropeenne“*. Paris 1916. — »Det er øjensynligt, at, hvis Na-poleon III i 1870 havde kendt Tysklands virkelige militære Styrke, vilde han aldrig have styrtet sig ud i den Krig, som blev os saa dyr. Og ikke mindre øjensynligt er det, at, hvis vi i 1914 havde kendt de tyske Metoder og Tysklands Ud-rustning, som en lidt skarpsindig lagttager burde have kun-net opdage under de store Fredsmanøvrer, saa havde vi i Tide kunnet reformere alt, hvad Erfaringen har vist var mangelfuldt i vor Organisation«.

Dal, hvad der vel kan forklares ved et ualmindelig klart og straalende Nordlys, — og lige ned til Verdenskrigen nu. Det var saadanne Overraskelser fra Naturens Side, der i sin Tid lod Carl Gustavs Tropper gaa over Isen til de danske Øer, og senere under Revolutionen lod Pichegru's Husarer erobre den hollandske Flaade, der laa fastskruet i Isen paa Helder. Den frygtelige Vinter 1812 var, som Talleyrand sagde »Begyndelsen til Enden« for Napoleon, der iøvrigt selv udtalte, at alle Tilfældigheder havde sammensvoret sig for at vælte hans Planer omkuld: Bernadotte underhandlede med Kejser Alexander, Tyrkiet sluttede Fred med Rusland, næsten for alle hans Generaler mislykkedes deres Operationer. Men endnu mere ulykkesvangre var de Overraskelser, Naturen mødte op med for at tilintetgøre dette Kæmpeforetagende. Da Napoleon med sine 480,000 Mand rykkede ind i Lithauen i Juli Maaned, regnede det uafbrudt, — i Tusindvis omkom Artilleriets og Rytteriets Heste. Fra Njemen til Dnjestr ledsagedes Hæren af en Dyssenteri, der decimerede den. Da Franskmændene rykkede ind i Smolensk den 18. August, var en Trediedel af Hæren tabt, og herfra til Moskva gik Marschen gennem et ødelagt Land med afbrændte Byer, mennesketomt og med afsvedne Marker. Da Storarmeen, efter det ubegrifabeligt lange Ophold i det brændende Moskva, begyndte Tilbagetoget den 19. Ok-

tober, var det i Begyndelsen det forholdsvis milde Vejr, der førte Uheld med sig. Det frøs kun nogle faa Grader, saa at Flodisen paa Beresina var i Drift og hindrede Broslagningen. Havde Kulden været stærkere, kunde Hæren have marscheret over Isen. Vejene var næsten impassable, glatte som de var af Isslag. Og da saa Kulden kom, steg den i de sidste Dage af November indtil 30°, — fra Smorgon til Wilna frøs 20,000 Mand ihjel.

Ved Waterloo var det maaske Regnen, der, mere end noget andet, bidrog til Afslutningen af den Napoleonske Æra. Det var Napoleons Mening at overraske de allierede Hære, der stod i Belgien. Den 17. Juni 1815 faldt et voldsomt Regnskyl, saa at de Marker, paa hvilke den franske Hær maatte bivuakere, var saa plørede, at det »var som at træde i et Badekar« at gaa paa dem. Der kunde ikke fyres paa Kogestederne, og endnu næste Formiddag var Jorden saa blød, at Artilleriet ikke kunde komme frem. Kejseren opsatte derefter Fremrykningen til Middag, — og den Forsinkelse gav Blücher Tid til at komme tidsnok til at undsætte den allerede slagne engelske Hær!

Hvilke Overraskelser, Kulden har ført med sig i Skyttegravskrigen i disse Vintre, har man let ved at tænke sig; Gang paa Gang har man jo hørt om Operationer, der maatte indstilles paa Grund af de vejrlige Forhold.

I Efteraaret 1914 afsluttedes den første Fase af Slaget i Flandern den Nat, da Digerne ved de store Sluser ved Nieuport sprængtes, saa at Oversvømmelsen steg og steg over Yser-Kana-lens Bredder. Tusinder af tyske Soldater druk-nede i de sorte Strømme, og svære Batterier maatte overlades til deres Skæbne. I Januar 1915, da Aisnefloden gik over sine Bredder med en saadan Voldsomhed, at fire af Franskmæn-denes seks Militærbroer reves bort af Strøm-men, blev de franske Afdelinger omkring Sois-sons tvunget tilbage over Floden.

I Krig maa man altid regne med Overraskel-ser af enhver Art, og forudfattede Meninger er derfor af det onde, især da om man er tilbøje-lig til at bide sig fast i dem, saaledes som det, som før nævnt, var Tilfældet med den franske Hærledelse i Begyndelsen af Krigen. LeBon skri-ver herom: *) »De alvorligste af de strategiske Fejl af psykologisk Art, som vor Generalstab begik, var den at antage, at Tyskerne vilde rykke frem gennem Elsass. Man koncentrerede derfor alle Hærene med Front mod Øst, medens Fjenden angreb fra Nord. Forgæves havde baade fran-ske og tyske Skribenter offentliggjort talrige Skrifter for at bevise, at Invasionen i Frankrig vilde ske gennem Belgien... De forudfattede fejlagtige Ideer har en saadan Magt, at vor Ge-

*) l. c.

neralstabs Opfattelse ikke lod sig rokke. Følgen var det triste Nederlag ved Charleroi.»

Selv om man ikke vil gaa saa vidt som La Rochefoucauld, der erklærede, at »*le hasard et l'humeur gouvernent le monde*«, ved man dog, at Tilfældighederne — eller hvad man vil kalde dem — ikke lader sig beherske. At en Begivenhed skyldes »et Tilfælde« betyder jo i sig selv intet, thi der maa være en bestemmende Aarsag og Grund for alt, men Meningen er, at det, der har fremkaldt Begivenheden ikke, er blevet forudset, forberedt eller hidført ved nogen menneskelig Vilje, — og det var just med Henblik paa denne Art af Krigens mangfoldige Overraskelser, at Napoleon en Gang udtalte den Paradoks, at han aldrig havde haft nogen detailleret Operationsplan. —

— — —

Men hvor uendelig mange Udbrud af Panik end en overraskende opdukkende Fare har givet og vil give Anledning til i Krig, er en Militær-afdeling aldrig saa modtagelig for Panikens Baciller som en almindelig, mere eller mindre tilfældig sammensat Menneskehob, enten det nu er et Teaterpublikum, et Skibs Passagerer, Menigheden i en Kirke eller lign. Baandet, der binder disse Massers Enkeltindivider sammen, er kun løst, medens Forholdet i en Troppeafdeling er ganske anderledes. For det første er de enkelte her alle af samme Køn, hvad der uimodsi-

geligt simplificerer Sagen. De har endvidere gennemgaaet den samme ensartede Uddannelse, hvor Vanen til at lyde er blevet til Rutine. De er sammenknyttede ved en fælles Pligtfølelse og det fælles Maal. Den samme Disciplin — d. v. s. Underkastelse under Autoriteten — holder dem alle i sit Baand. I en veluddannet, mønsterværdig Hær er der foruden den materielle Disciplin ogsaa en intellektuel: en fælles mægtig Suggestion, der bevirker, at Soldaten, selv i yderste Fare ikke mister Troen paa Nødvendigheden af at lystre. Men Lydighed er ikke blind Adlyden; thi det vilde dræbe alt Initiativ. Soldatens tekniske Uddannelse er ikke den eneste, — den er ikke nok i sig selv. Den sande Disciplin baserer sig paa gensidig Tillid mellem Folkene og deres Førere. I et Foredrag om »Psykologiske Betragtninger om Krigen« udtalte Prof. Max Dessoir*): »Noget af det mest storartede, tysk Hærledelse har præsteret, er, at den har formet Lydighed og Initiativ saaledes, at de ikke gensidigt hæmmer hinanden.« Naar Soldaten, der gaar frem mod Fjendens Geværer, ved, at hans Sidemænd gør ligesaa, og at han, selv naar alt gaar værst, ikke vil blive svigtet af hverken Førere eller Kammerater, saa vil Pligt og Ære ikke lade ham staa tilbage for sine Lige. Denne Tillid, — Traditionen, Korps-

*) Efter „*Norsk militært Tidsskrift*“ No. 4/1916.

aanden, der er Sammenhørighedens Kit — hører til de Stimulanser, der bedst af alt styrker Pligtfølelsen, vækker Initiativet og værner mod slette Suggestioner. Svinder Tilliden tabes alt. Frygten er jo i Virkeligheden kun Mistillid til sig selv og til andre.

Den russiske Soldats Udholdenhed og Standhaftighed, navnlig i Forsvaret, er næsten blevet til et Mundheld, og dog klagedes der under den russo-japanske Krig over Panikernes Hyppighed. Saa helt mærkelige er de imidlertid ikke. Atter og atter blev det indskærpet Generalerne, at de ikke maatte udsætte sig for større Tab, — og Resultatet blev da ogsaa et stadigt gennemført Tilbage tog. Og selvfølgelig bliver selv en Soldat som den russiske, — trods sin mærkelige Evne til hurtig at skyde ubehagelige Erindringer til Side, — ikke uberørt af den nedtrykkende Følelse ved altid at skulle gaa tilbage. Hvorledes skulde han kunne bevare Tilliden til de Førere, der stadig lod ham rømme de besatte Stillinger, saasnart Fjenden nærmede sig? Det laa altfor nær, at Soldaten tilsidst mente sig berettiget til paa egen Haand at vælge samme Taktik, — tilmed da denne fjerne Krig i Forvejen var alt andet end populær. Medens det japanske Folk i Løbet af Krigen ikke ophørte med at følge Landets Hær med den største Sympati, var den russiske Hær i lige den modsatte

Situation, erklærer General Martynov.*) Størstedelen af de oplyste Klasser i Rusland betragtede Hærens Skæbne med absolut Ligegyldighed, — paa de sørgelige Slagdays ved Liao-Yang, Shakho, Mukden og Tsuschima var Restauranter og Forlystelsesetablissementer saa fulde som altid. En stor Del af Pressen var under hele Krigen fyldt af hadefulde Angreb mod Hæren og Officererne. Det gik saa vidt, at der i Bladet »Vort Liv« stod en Artikel af en Novikoff, hvori han erklærede, at de Studenter, der fulgte med Regimenterne til Fronten, vanærede deres Uniformer dermed. I samme Blad kunde man læse en Episode om en Præst i Samara, der nægtede en Soldat den sidste Olie, da han var vendt dødelig saaret hjem fra Mandschuriet, — fordi han havde taget Menneskeliv i Krigen. Man kan let tænke sig, hvilken Indflydelse en saadan Begivenhed har haft. Hvad Forholdene i Hæren angik, erklærede General Kuropatkin selv i en Dagsbefaling 1905, at af det Antal Soldater, der skulde findes i Geledet, deltog i Virkeligheden knap en Trediedel i Kampen. Resten var fraværende af en eller anden Aarsag. General Martynov erklærer, at Rusland ganske vist paa Papiret disponerer over en vældig Hær, men i Virkeligheden er dets Militærmagt langt fra saa stor, »men om den mandschuriske Krigs-

*) „*Quelques leçons de la Guerre Russo-Japonaise*“. *Spectateur militaire* 1908.

styrke kun er ringe, saa er til Gengæld vore Generalstabe saa talrige, at Verden aldrig har set deres Lige.... Generalstabene var under Krigen som smaa Hoffer.« —

Intet Under, at der ingen Fremdrift var i denne Hær, til hvilken Overgeneralen ingen Tillid havde, og som selv ganske manglede Tillid til egen Kraft og til sine Førere. Her var Jordbunden god for Panik!

[I Juli 1904 laa 140. russiske Infanteriregiment i Lejr ved Haitschöng, — og i Nærheden var anbragt en sibirisk Skyttebrigade. 15 Verst foran laa stærke russiske Afdelinger; alle Passer var besat, enhver Chance for et Overfald var saa at sige udelukket. Om Natten d. 19.—20. Juli lød pludselig Skud udenfor Infanteriregimentets Lejr, og en Del Skytter kom styrtende ind i vilde Ophidselse: deres Lejr var blevet overfaldet, en stor Del af Brigaden straks hugget ned! Næsten hele Brigaden fulgte efter. Der blev den frygteligste Tumult i Mørket, Skytterne var ganske ude af sig selv af Skræk. De skød paa hinanden, angreb hinanden med Bajonetten, — alene 150 Døde og Saarede fandtes i Lejren ved Haitschöng. Det lykkedes den energiske og koldblodige Chef for 140. Regiment at berolige sine egne Folk og tvinge dem ind under Disciplinen. Men i andre Retninger rullede Panikbølgen videre, rev andre Tropper med sig — helt tilbage til General Kuropatkins

Hovedkvarter. Aarsagen til Paniken var, at nogle Skytter i et naturligt Ærinde var traadt afsides paa en Mark og dør i deres hjælpeløse Tilstand var skræmmet op af nogle uforklarlige Lyde, saa at de flygtede under Raabet: »Japannerne er over os!« —

Forskellen mellem de to Afdelingers Holdning er jo slaaende, og da de begge tilhører det samme Folk, kan Aarsagen ikke ligge i nogen speciel Kvalitet af den russiske Folkepsyke. Det er Tilliden til Chefen, der er tilstede i det 140. Regiment, medens den mangler hos Skytterne. Regimentschefen i Haitschöng har forstaaet i det farlige Øjeblik at suggerere sine Folk Viljen til at være modig. Man kommer uvilkaarlig til at mindes den interessante Episode, der udspillede under Prags Belejring 1757, da General Chevert beordrer en Grenadér til at rydde en Passage, der er besat af Fjenden.

— »Oppe paa Brystværnet vil Du træffe en Skildvagt,« siger Generalen til Grenaderen.

— »Vel, Hr. General!« —

— »Han vil skyde paa Dig, men han vil skyde forbi.« —

— »Vel, Hr. General!« —

— »Saa skyder Du, og Du skyder ikke forbi. Og saa kommer vi og hjælper Dig.« —

— »Vel, Hr. General!« —

Og saaledes skete det.

Den franske Brigade de Négrier's Operatio-

ner mod den kinesiske Hær under Tonkinfelttoget 1885 var forløbet sejrrigt trods de uhyre vanskelige Forhold, som Soldaterne havde modstaaet med ypperlig Udholdenhed. Under Fægtningen ved Ki-Lua den 28. Marts blev General Négrier imidlertid saaret og maatte overgive Kommandoen til en af Regimentscheferne, Oberstløjtnant Herbinger. Da Generalens energiske og forgudede Personlighed nu manglede, — den, der alene havde holdt Mandstugten oppe, — brød Brigaden helt sammen under de haarde Prøvelser. Det af Oberstl. Herbinger tiltraadte Tilbagetog udartede hurtigt til en Panik. Uden at Fjenden blot viste sig, løb Brigaden fra hinanden, da al Tillid til Ekspeditionens heldige Udfald svigtede.

Soldatens Tillid til sine Førere, — den, der er saa uundgaaelig nødvendig, — er ikke et flygtigt Øjeblikks Værk. Den maa møjsommeligt erhverves ved, at Befalingsmanden aldrig taber af Øje, at hans første Pligt er at være et Mønster for sine Folk. Han skal, — som det tyske Reglement siger — »være sine Folks trofaste Hjælper, dele med dem deres Glæder, deres Møje, deres Savn, og derved knytte deres absolute Tillid til sig.«

I sin Bog om sin Deltagelse i Verdenskrigen har Lieutenant Péricard*) omtalt en meget be-

*) Lieutenant Jacques P.: „*Face à face*“. Paris 1916.

tegnende Episode, der netop i denne Retning fortjener at lægges Mærke til. En fjendtlig Skyttegrav skal tages, og Bataillonschefen, Commandant Blavet, giver det Kompagni, hvortil Péricard hører som *adjutant*, Ordre til at følge sig frem. Ved et eller andet Uheld undervejs kommer Bataillonschefen og de nærmeste to Halvdelinger inde i Skoven bort fra Resten af Kompagniet. I Stedet for nu at opgive sit Foretagende betragter *Commandant* Blavet det som en uafviselig Pligt, trods alt, at udføre den Ordre, han har modtaget. Han fortsætter fremad, og de to Halvdelinger, under Péricard og Lieutenant Jeunet, følger ham. Ved Skovens Udkant gøres der Holdt, tæt foran den tyske Skyttegrav, for at afvente det gunstige Øjeblik. Situationen er frygtelig, — der er intet Haab om Undsætning, — Tyskernes Kugler slaar Hullet i den tynde Skyttekæde. Péricard fortæller videre: »Jeg følte mig mærkelig rolig. Hvad kunde jeg være bange for? Havde vi ikke vor *commandant* med os? En Bataillonschef, blot til os to Halvdelinger, — ja, vi kunde sagtens! Naar han er her, kunde der ikke ske os noget galt. Saadan følte vi allesammen; vi sagde det ikke højt, men vi havde Følelsen inde i os. Intet kan lignede ved Eksemplets Magt, — den Magt, en Vilje kan eje, naar den evner at herske over alle de andres Vilje, sætte sig i deres Sted, som en Eg, der laaner de vege Slyngplanter sin Stam-

mes solide Kraft! — Lieutenant Jeunet's Nær-værelse beroligede os ligeledes — — —.« —

Man kan ikke læse disse enkle Ord uden at føle, at i den Afdeling var den rette Soldater-aand tilstede. Det bedste Middel, en Fører har til at vække den nødvendige Tillid hos de Undergivne, er Eksemplets Magt.

Blandt alle Suggestioner er Eksemplet den mægtigste, den virkningsfuldeste, den mest smittende. Naar en Gruppe Mennesker betages af en eller anden Sindsbevægelse, formindskes i samme Nu de enkelte Individuers Dømmekraft, — det er Instinkterne, der dominérer, og det giver sig Udslag i en ganske uvilkaarlig Tilbøjelighed til at efterligne. Efterlignelsesdriften er stærk hos Mennesket. I Farens Øjeblik ser Soldaten instinktmæssigt hen paa sin Fører for at øse Tillid og Mod af hans Eksempel. Jo vanskeligere Kampens Forhold er, jo større Tabene er, jo strængere Fordringer, der stilles til Mandskabets Nervekraft, des større er Befalingsmandens Rolle. Det er af hans Holdning, Folkene bedømmer Situationen og anslaaer Faren til at være stor eller ringe. »Da jeg saa' vore Officerer staa dér, kolde og rolige, mens vi andre dækkede os, da forstod jeg, at det er paa den Maade, en Soldat maa betale for at være Officer,« hedder det i en Underofficers Beretning fra Slaget ved Saint-Privat. Selvom Officeren maaske er ligesaa forbløffet og ængstet som

hans Folk over alt det, han ser og oplever, og som er ligesaa nyt for ham som for dem, maa han nødvendigvis kunne skjule sine Indtryk og tage sine Bestemmelser, udgive sine Befalinger, som om det Hele var ham en dagligdags Ting. Blot hans Stemme skal være som et beroligende Middel.

Nutildags mere end nogensinde kan Kampens Virkninger demoralisere, og som Følge deraf faar ogsaa de moralske Faktorer, der skal modvirke den, en større Betydning. Det hedder i det franske Felttjenestereglement: »Intetsteds er Soldaten mere lydig og mere hengiven end under Kampen. Han har stadig sine Øjne fæstet paa sine Førere. Deres Tapperhed og deres Koldblodighed gaar over i hans Sjæl og sætter ham i Stand til al Energi og ethvert Offer.« Det maa erindres, at hvis Frygten er smitsom, saa er Modet og Koldblodigheden det ogsaa.

»Saasnart det første Geværskud er faldet,« — skriver Kaptajn Soloviev*) — »flyttes Tyngdepunktet hen til Chefen, Officeren, og da ses hans virkelige Rolle, hele det uhyre Ansvar, der hviler paa ham.«

General Percin**) fortæller en lille Episode fra Krigen 1864, der illustrerer Eksemplets Magt, naar Troppen føler sig solidarisk med sin Fører. Det var en preussisk Deling, der rykkede frem

*) *„Impressions d'un chef de compagnie“*. Paris 1906.

**) l. c.

mod vore Skyttegrave. Løjtnanten, der førte den, havde Ordre til ikke at rykke længere frem end til en bestemt Linie i Terrainet, og Mandskabet kendte denne Ordre. Imidlertid tog Løjtnanten fejl og rykkede for langt frem. Følgen var, at Delingen led svære Tab. Efter Kampen spurgte man en af de Overlevende, hvorfor han og de andre Folk ikke havde gjort Holdt paa det befalede Sted. Svaret var i al sin Enkelhed: »Løjtnanten gik jo længere frem, og saa maatte vi da følge ham.« —

V.

Den militære Massesjæl er altsaa ikke saa lunefuld, ikke saa let omskiftelig som en tilfældig Menneskemasses, men dog kan det ske — og ikke helt sjældent endda, — at den lammes ved en pludselig Skræk og rives paa hovedkulds Flugt.

At opdrage Soldaten, saa at streng Mands-tugt og Orden er blevet hans anden Natur, er Hovedmaalet for al militær Uddannelse. Dog maa det erindres, at den militære Opdragelse vel udvikler Folkenes Pligtfølelse, men den kan sandelig ikke skabe den af intet. Nutidssoldaten er ikke Soldat af Profession, der i en lang Tjenestetid kan suggereres de nødvendige Soldateregenskaber. Soldaterne kommer til Fanen lige fra deres borgerlige Dont, og en saadan Hær vil være umulig at lede i den rette Retning, hvis ikke Troppernes Moral i Forvejen er saa høj, at de kan modstaa de uheldige Suggestions-impulser, f. Eks. Frygt, Slet Eksempel o. s. v.), som de uden Tvivl vil faa Lejlighed til at prøve Kræfter med.

Hvor Soldaten ikke bringer i det mindste Spiren til Pligtfølelsen med sig hjemmefra, naar han melder sig ved Fanen, er det selv den strenge og samvittighedsfuldeste Chef umuligt at bibringe ham den. Det er næsten til Trivialitet blevet gentaget, at Sejren i 1870 skyldtes den tyske Skolelærer. Rigtigt forstaaet passer dette Ord helt vel. Det er nemlig ikke de i Skolen lærte Kundskaber, der hentydes til. Men til, at der i de tyske Skoler indpodedes og indpodes Børnene Fædrelandssind og Pligttroskab. Efter den franske Offensiv i Champagne, Sept. 1915, skrev General Cherfils*): »Den tyske Rekrut kommer disciplineret til Regimentet; Dagen efter sit Møde er han Soldat. Hos os faar vi Rekrutter, som man først maa faa til at skifte Ham for at blive Soldater.... Det maa erindres, at, hvis vore heltemodige Krigere havde de tyske Soldaters Disciplin, vilde vi have haft en dobbelt saa stærk Hær.« Der er andre »højt oplyste« Lande, som kunde staa sig ved, at der i Almueskolerne og i de højere Skoler lærtes et lidt mindre Kvantum Halv-Viden og en betydelig kraftigere Dosis Pligtfølelse og Respekt for Autoriteten. En tyveaarig ung Mand vil aldrig kunne lære at lystre paa rette Maade under selv de farefuldeste og vanskeligste Forhold, hvis han ikke i sit Barndomshjem, i sin Skole, i sin

*) „Echo de Paris“. 1915.

Profession har lært, hvad Lydighed er, og hvad Pligt vil sige.

Disciplinen tvinger — ved sit System af Belønninger og Straffe — Soldaterne til at indordne sig i Helheden, forbereder ham til sine Pligter og fører ham frem mod Fjenden. Men selv om Disciplinen saaledes kan lægge Trendse paa Soldatens Selvopholdelsesdrift, kan den dog ikke fremtvinge den nødvendige, frivillige Selvopofrelse for det Heles Vel. Dertil kræves Soldatens egen Pligtfølelse, hans Forstaaelse af, at det, han maaske skal ofre Livet for, vel er Ofret værd. Ethvert Menneske har jo et saare højt Begreb om sit eget Livs Værd, men desto større maa hans Fædrelandssind være, hans Tillid til Førernes Ord, hans Respekt for Autoriteten, — kort sagt hans moralske Disciplin. I sin ovennævnte Artikel skriver General Cherfils om de franske Arméforhold: »Naar al Autoritet er fjernet fra Hjem, Skole, Værksted og Samfund, hvordan skal den saa kunne opretholdes i en Hær, hvor det efterhaanden er blevet saaledes, at det ved enhver Lejlighed bliver den Overordnede, der faar Uret, medens de Underordnede faar Ret.«

Sikkert nok, kan der ikke findes Disciplin i Hæren, om man har kvalt Spiren til Respekten for Autoriteten i det Folk, hvoraf Hæren er en Bestanddel.

Hvis den militære Uddannelse blev saa fyl-

dig og fik saa god en Støtte af Samfundet, at den blev i Stand til at skabe Pligtfølelse og intellektuel Disciplin i de unge Mænds Sind, — ja, saa vilde en Panik vel kun vanskeligt kunne udbryde i en vel uddannet Hær, eller den vilde i værste Fald kun blive af kort Varighed og dens Følger ikke skæbnesvangre. Men saadan er det altsaa ikke. Saa vidtskuende er Samfundet ikke. Der har altid været Eksempler nok paa Panik i ellers veldisciplinerede Hære, — naar indtrufne Omstændigheder har begunstiget en saadan ulykkelig Begivenhed. Saadanne Forhold kan være foregaaende Nederlag, der jo prædestinerer ved sjælelig Nedtrykthed, eller stærk legemlig Udmattelse, Kulde og Sult, naar samtidig uventede Sanseindtryk (pludselig stærk Beskydning, Baghold, Overrumpling osv.) kommer til.

Ved et pludseligt Ildoverfald f. Eks. er der straks nogle af Folkene, de mindst modstandsdygtige, der ligge under for Virkningen af den pludselige Skræk. Nogle kaster angst deres Geværer og løber; andre raaber op i deres sanseløse Rædsel om: Forræderi! — Vi er afskaaret! Redde sig, hvem der kan! — ganske uden at beherske Gestus eller Ansigtsudtryk. Sidemændene bliver urolige, og de svagere Naturer iblandt dem begynder at efterligne de førstes slette Eksempel. Den psykiske Smitteoverførelse er i fuld Gang. De flygtende er nu en hel

Skare; Suggestion og Efterligning virker stærkere og stærkere. En hysterisk Rædsel har grebet dem alle. Løber man først, vokser Frygten som en Lavine, — river selv de Bedste med sig, enten de vil eller ej. Officerernes Trusler og Bønner hjælper intet. Selv at nogle af Flygtningene skydes ned som advarende Eksempel er uden Nytte, — det har Erfaringen vist. Al den Selvbeherskelse, al den Resignation, al den Selvtugt, der omhyggeligt var dem indpodet, svinder bort, — alle Disciplinens Baand rives over. Al Fornuft og Dømmekraft er druknet i ynkelig, vanvittig Rædsel, — nu gælder det blot om at redde Livet.

Men heller ikke efter en sejrrig Aktion er Paniker helt sjældne. Der fordres et ligefremt Overmaal af Energi og sammensparet moralsk Styrke til at føre et Angreb til Bunds, frem over et aabent Terrain. Den fysiske og nervøse Afslappelse efter Kampens — særlig Nærkampens — voldsomme Spænding og Anspændelse, den uundgaaelige Sammenblanding og Uorden, der er en Følge af Angrebets og Stormens brutale Hurtighed, kan forklare, at der ofte følger en moralsk Sammenfalden efter selv det mest beundringsværdige Heltemod. En kraftig Udfoldelse af Energi og Mod gør Soldaten ude af Stand til bagefter at taale den ringeste ny Anstrengelse. Hans Forraad af Energi forbruges let nok, men er svært at forny. General Cherfils

skriver*): »Vore Soldater er uforlignelige Krigere, glimrende tapre, men, naar Sejren er vunden, naar Anspændelsen er ydet, og den voldsomme Fart er standset, slipper de altfor let ud af deres Føreres Haand . . . Det kan hænde, at en saadan Trop af Helte, uden taktisk Forbindelse og Orden, vil kastes af et Par Delinger Tyskere, som pludselig rykker frem mod dem og driver dem i eet Stød flere Kilometer tilbage i Panik.«

I sin tidligere her citerede Bog fortæller *lieutenant* Péricard saaledes om en mindre Panik, han har oplevet. Hans Deling havde i sin Skyttegrav været haardt i Ilden, saa haardt, at den maatte trækkes tilbage efter Nattens Kamp. »Om Morgen afløste man os, for at vi kunde faa lidt Hvile, og vi kom ind i en Skyttegrav i anden Linie, hvor vi prøvede paa at falde i Søvn. En stakket Søvn! Henimod Middag vækkedes vi pludselig. Tyskerne havde gjort Modangreb med Granater og Torpedoer. — De trængte os tilbage. Det er Panik! Ikke blot har de taget deres Skyttegrav igen, men de gaar ogsaa frem mod vor. Og vore Folk vælter allerede ind i Forbindelsesgangene bagud, under Raabet: »Tyskerne! Tyskerne!« — Aa, jeg glemmer ikke disse fordrejede Øjne, disse fortrukne Ansigter, disse forvredne Munde! Det er den

*) l. c.

eneste vilde Flugt, jeg har set. Hvilket forfærdeligt Syn! Kun Forbindelsesgravens Snæverhed opholdt de flygtende Soldater, som stuver sig sammen. Et Øjeblik betænker jeg mig. Det er jo ikke vor Tur til at deltage i Kampen, og mine Folk er dødtrætte. Men saa griber jeg mig i det. Jeg bringer Ofret og beslutter at dø for at standse Fjenden. Jeg baner mig Vej gennem den forfærdede Klynge og giver mig til at raabe: »Nej, nej — det er fejl — Tyskerne er her slet ikke! De er gaaet deres Vej! De er stukket af!« — Andre lignende Bemærkninger gaar fra Mund til Mund og standser Flugten noget. Nogle Frivillige følger mig. Jeg styrter fremad ...«

Det har under Verdenskrigen vist sig som en ufravigelig Regel, om et Angreb skal lykkeligt føres helt til Bunds med et varigt Resultat: at man, naar et Gennembrud af Skyttegravlinierne er sket, ikke mere kan regne med de Afdelinger, der har tilvejebragt det. De kan ikke bruges, før de har kunnet rekreere sig i lang Tid og kunnet samle ny Energi og ny Nervekraft. Det er ikke nok for dem at hvile saalænge, at de, udvendig set, er kommet sig og ser friske og velnærede ud. Deres Nerver maa have Tid til at genvinde deres Spændstighed.

»Det var nok at se,« skriver Kaptajn André Lafargue*), med hvilke Tropper, Gennembruds-

*) „*Etudes sur l'attaque dans la période actuelle de la guerre*“. Paris 1916.

forsøget i Neuville udførtes i Juni, og dets Resultater, som Officererne kendte forud. De næsten ødelagte Regimenter, der havde angrebet saa glimrende den 9. Maj og beholdt det vundne Terrain under det voldsomste Bombardement lige til den 25., var blevne rekonstruerede med Befalingsmænd uden Ildhu og med Mandskab af den ynkeligste Slags, Folk, der før var befundet utjenstdygtige og nu var ufuldstændigt indøvede. Aanden blandt dem var nærmest middelmadig. I Stedet for at føle sig løftede ved Erindringen om deres Bedrifter havde de faa Overlevende fra de prægtige Majdage snarere bevaret Mindet om Blodbadet, som havde ladet dem blive næsten ene tilbage blandt deres gamle Officerer og 200 Kammerater. Fjorten Dages Hvile og saa Angreb igen. Men saa opnaaede man da ogsaa det pinlige Resultat, som dækkede de berømte Regimenter med ufortjent Skam: Kompagnier, der tøvede med at komme op af Skyttegravene, — Officerer, der var nødt til at jage deres Folk frem, — og endelig de faldne Befalingsmænd, der var ladt i Stikken.«

Selvfølgelig er Faren for en Panik størst i sammenskrabede Afdelinger, der i deres improviserede Folkevæbningsagtighed minder om de franske Revolutionstropper i 1792—93 eller Mobiltropperne i 1871, hvor Mangel paa Disciplin gjorde Folkene ganske ude af Stand til at døje

Strabadser og til, naar Krigslykken ikke var Hæren gunstig, da at kunne reagere mod Nederlages Depression. Betegnende for alle slige Improvisationstropper er deres Ubehjælpssomhed, deres svigtende Evne til at tilpasse sig efter de nye Situationer. Overalt vil Misforholdet mellem Hærledelsens storslagne og vidtspændende Planer og Troppernes ringe Præstations-evne blive iøjnefaldende, selv om det ikke skorter paa Mod og god Vilje.

Saadanne improviserede Tilfældighedstropper mangler al organisk Forbindelse mellem Enkeltelementerne; — kun streng Mandstugt og den gensidige Tillid, der skabes ved længe at leve og døje Besvær og Fare sammen, formaar at sikre Troppernes Sammenhold og blive det Baand, der kan modstaa Valpladsens brutale Egoisme. General Vauvilliers har konstateret,*) at der alene paa fransk Side fra 1792 til 1815 fandt 300 Paniker Sted, foruden hvad han kalder »paniques de détail«.

Fra 1831 til 1900 har man 25 Eksempler,**)

*) „*Essais sur de nouvelles considérations militaires*“.
1843.

**) Efter General Daudignac „*Les réalités du combat*“
1908 følger her de vigtigste Paniker i Tidsrummet 1800—1900:

1800: Østrigerne ved Marengo.

1806: Prøjserne ved Jena.

1806: Franskmændene ved Golymin.

1808: Spanierne ved Somo-Sierra.

1809: Franskmændene ved Wagram.

hvoraf 14 i Krigen 1870—71. I denne Krig har navnlig mange Paniker fundet Sted blandt de franske Mobilbatailloner, hvor Jordbunden jo ved manglende Uddannelse, svigtende Førings og Felttogets hidtidige Uheld var i høj Grad modtagelig for slette Suggestioner.

En endnu større Lighed med den almindelige Folkemasse, Opløbet, (den »psykologiske Masse« i Modsætning til den »organiserede«) danner »Afdelinger« som det sjællandske Landeværn, »Træskohæren«, der splittedes af Englænderne i 1807 ved Kjøge.

Før det engelske Overfald paa Kjøbenhavn i 1801 var der den 19. Januar s. A. udgaaet en kgl. Forordning, der bestemte, at de værneplig-

1812: Franskmændene ved Polotsk.

1813: Russerne ved Beresina.

1813: Franskmændene ved Vittoria.

1813: Englænderne ved San Sebastian.

1814: Franskmændene ved Arcis-sur-Aube.

1815: Englænderne ved Waterloo.

1831: Franskmændene paa Tilbagetoget fra Medeah.

1859: Franskmændene Dagen før Slaget ved Solferino.

1866: Bajrerne, tæt ved Fulda, Divisionen Taxis.

1866: Italienerne ved Custozza (Divisionen Cerales).

1863: Amerikanerne (Unionstropperne) ved Chancellorsville.

1870: Prøjserne og Franskmændene (flere Paniker).

1877: Russerne ved Sistova (Dagen efter Plevna).

1896: Italienerne ved Adua.

1897: Grækerne ved Larissa.

1900: Boerne, tæt ved Bloemfontein.

tige Bønder efter at have udtjent i Linien skulde blive staaende i Landeværnet indtil deres 45. Aar. Næsten intet var imidlertid kommet i Orden, inden Landeværnet i 1807 skulde staa sin Prøve. Tilmed vilde Ulykken, at Kjøbenhavn blev indespærret saa hurtigt, at der kom til at mangle Vaaben og Ammunition til omtrent alle Landeværnsbataillonerne. Den 11. August beordrede Kronprins Frederik Generalerne Castenskjold og Oxholm til at samle Landeværnet, hvoraf der til de to Generalers Raadighed stod 11 Batailloner, 3 af nordre og 8 af søndre sjællandske Regiment. Med Artilleri saa' det næsten værst ud. Hvert Regiment skulde have fire 3 Pd.s Kanoner, men General Castenskjold naaede kun at faa de to sendt fra Hovedstaden før Spærringen.

»Heste og Folk kommer der nok af,« skrev Generalen 24. August, — »men en Sabel eller Kaarde er en Sjældenhed, og Folkene er ej nok øvede.« Geværer maatte rekvireres rundt omkring fra, deriblandt ubrugelige Jagtgeværer. Det lykkedes endelig efter mange Fataliteter — bl.a. Mytteri blandt de lollandske og falsterske Batailloner, der ikke vilde deltage i Sjællands Forsvar, — at samle alle 11 Batailloner i og om Kjøge. Ialt var der 600 Ryttere (paa Bønderheste), 5,000 Mand Infanteri (til dels væbnet med Piker) og 100 Mand Artilleri. Det maa bemærkes, at 9. og 10. Bataillon (Lolliker og Fal-

stringer) havde marcheret hele Natten og ikke lukket et Øje før Fægtningen.

Ved Solopgang den 29. August rykkede General Castenskjold ud af Kjøge for at eksercere, medens General Oxholm endnu var i Færd med at indkvartere de to sidstankomne Batailloner. Kl. 6½ kom der Melding om, at Englænderne rykkede frem ad Landevejen til Kjøge, i Højde med Greve. Man var ganske uforberedt paa Fjendens Angreb, der førtes frem af selve General Wellesley, den senere Hertug af Wellington.

Det danske Landeværn besatte en temmelig uheldig Stilling nord for Kjøge, hvorved det fik baade Byen og Aaen i Ryggen. Uheldigt var det ogsaa, at den af Nattemarschen stærkt medtagne 9. Bataillon kom ud i forreste Linie, der skulde tage det første Stød af. Da Englændernes Artilleri kørte op og beskød de danske Bondeafdelinger, kunde disse selvfølgelig ikke holde Stand. Først gik Rytteriet tilbage, da de utilredne Bønderheste jo ikke var til at styre. Ved dette slette Eksempel tabte ogsaa Fodfolket Modet og styrtede tilbage uden Ordre i vild Flugt. Hverken Generalen eller de andre Officerer kunde standse Flygtningene. 7. og 8. Bataillon reves med paa Flugten.

Heldigvis lod det til, at General Wellesley ikke var helt klar over, i hvor høj Grad vort Landeværn var uøvet. Hans Forsigtighed for-

sinkede Hovedkatastrofen noget og formindskede derfor vore Tab. Utvivlsomt har Englænderne ogsaa ventet at se nogle Forskanninger, der skulde tages, men saavidt var vor Forsvarsplan ikke gaaet. Da de engelske Batailloner gik frem til Storm, blev hele Landeværnet i komplet Uorden kastet ind i Kjøge By. Forvirringen i de af de engelske Kanoner bestrøgne Gader var forfærdelig. Folk og Heste, Kanoner og Trainvogne var indfiltrede i hinanden, — alle havde tabt Hovedet. Mandskabet kastede Vaaben og Uniformer — d. v. s. de enkelte, der havde saadanne. Panikbølgen rullede videre, indtil General Oxholm paa Herfølge Kirkegaard fik samlet en lille Skare om sig, der en Tid standsede Fjendens Fremgang. Snart efter maatte han overgive sig til Overmagten, men han havde dog opnaaet, at General Wellesley ved Herfølge standsede Forfølgningen, saa at General Castenskjold kunde samle Korpsets Rester ved Næstved den 31. August.

General Castenskjold gav de lollandske Batailloner Skyld for Misèren, og nægtes kan det ikke, at Aanden hos dem var slet. Derom vidner jo noksom deres Forhold, før de sattes over til Sjælland. Men det vilde dog altid have været en Umulighed at stille saadanne improviserede og totalt uøvede Folk i aaben Kamp mod de engelsk-hanoveranske Veteranafdelinger. Udfaldet blev, som man maatte vente det, naar en Gene-

ral var uforsigtig nok til at vove et saadant Forsøg. Det danske Landeværns Forhold ved Kjøge kan i hvert Fald ikke være mere at laste end saa mange andre og dog mere indøvede Improvisationstropper.

Slaget ved Le Mans, Januar 1871, tabte Franskmændene ved et Komplex af Paniker blandt det 16. Korps' bretonske Mobilbatailloner. Kommandøren, Admiral Jauréquiberry meldte General Chanzy, at Divisionen Jouffroy om Natten uden et Skud havde forladt sine Stillinger, og at paa alle Punkter var Tropperne — med Undtagelse af Divisionen Roquebrune — blevet grebet af en uforklarlig Panik og var løbet fra hinanden. Reserven, Divisionen Bouédec paa 9,000 Mand blev revet med paa Flugten, saa at knap en Sjettedel af dem atter kunde samles. — Meget betegnende skriver Chuquet,*) at Gambetta havde med sine improviserede Hære villet forny de legendariske Vidundere fra 1792 og 1793 og derved glemt, at Revolutionens Frivillige ved deres totale Mangel paa Disciplin og ved deres Fejghed kun havde bragt Ulykke over Landet, — at Republiken ikke var blevet reddet ved disse Folkeopbuds Ofre, men kun ved Koalitionens Uenighed, og at Tyskerne i 1793 kun mødte ubeslutsomt og svagt ved Grænsen, medens de i 1870 var enige og stærke — og inde i Hjertet af Frankrig.

*) „*La Guerre* 1870—71“. Paris 1895.

Under den Nordamerikanske Borgerkrig 1861—65 svarede Nordstaternes Frivillige nærmest til disse Mobilbatailloner. Hovedaarsagen til det alt andet end ærefulde Nederlag ved Bulls-Run 21. Juli 61 var de talrige Udbrud af Panik, der rasede blandt de frivillige Afdelinger. Endskønt den 75,000 Mand stærke Hær ikke blev forfulgt, flygtede den, ganske demoraliseret, helt tilbage mod New-York.

Ogsaa under Boerkrigen viste Panikerne ved Modder River 7. Marts 1900 og syd for Bloemfontain 13. Marts Militssystemets Svigten under vanskelige Forhold. General Christian de Wet fortæller*) om disse Begivenheder, der var en Følge af Nedtryktheden efter Cronje's Overgivelse ved Paardenberg i Februar 1900:

»Den 7. Marts rykkede Lord Roberts frem mod Floden paa en Frontlinie af 10 engelske Mil. Men endnu før Fjenden var kommet paa Kanonskuds Afstand, forlod vore Folk deres Stilling i Uorden. De flygtede og flygtede, uden at nogen prøvede paa at holde sine Kammerater tilbage. Det var en Flugt, som jeg aldrig har set Mage til. Kanoner, Vogne, Karrer, Folk, alt væltede ned fra Stillingerne i den forfærdeligste Sammenblanding. Forgæves søgte jeg med mine Officerer at samle dem. Intet hjalp.

Først næste Dag kunde jeg delvis samle dem

*) „*Three years war*“. Westminster 1903.

i en Stilling, nærmere ved Bloemfontain. Mærkeligt nok stod Folkene nu fast nok, fra 10 Morgen til Solnedgang, mod et nyt engelsk Angreb.

Havde de mon forstaaet deres latterlige Adfærd Dagen før? Havde mine Opmuntringer faaet dem til at tro, at Frelsen hverken var at finde i Skræk eller i Flugt? Jeg ved det ikke. De stod fast til Aften, men i Nattens Løb forlod de deres Stillinger.

Endnu en Gang fik vi samlet 5,000 Mand syd for Bloemfontain, men ved Daggrý den 13. Marts forlod et Kommando sin Post, og da det engelske Angreb kom, begyndte Folkene at vakle. Og saa, i et Øjeblik, gav de sig paa Flugt.

Officererne og jeg var ikke i Stand til at standse Opløsningen. Det gik mod Nordvest som en Hjord Kvæg, der jages afsted.« — — —

Selv om der kan være godt Grundlag i saadanne Soldater — og det har baade Revolutionens Krige, Boerkrigen og Krigen 70—71 vist, at der var, — saa er deres Holdning ganske uregnelig. De er modtagelige for den letteste Impuls, — de svinger momentvis fra Enthusiasme til Panik. Enthusiasmen fører dem frem, men Paniken kaster dem endnu hurtigere tilbage. I den ene Fægtning kan de slaas som Løver, — i den næste løber de som Harer. Enthusiasme tager sig meget opløftende ud, naar Tropperne drager velpudsede, blomstersmykkede og syngende ud fra Garnisonen, men den slides hurtig

op i Felten. Thi Krig nutildags er ikke det samme som i gamle Dage. General de Maud'huy har draget Sammenligningen mellem den antike Kamp og den moderne saaledes: »Den første er som at sluge en Skefuld amerikansk Olie. Man skærer først Ansigt, tager saa Mod til sig og sluger den i ét Drag. Den anden er ikke nogen Skefuld Olie, men en meget stor Flaske Medicin, som skal koges Draabe for Draabe, og disse Draaber bliver mere og mere bitre at smage.« — Krig nutildags betyder Kilometre gennem Dynd og Pløre og Ælte, Hurtigmarscher i glødende Sol, lange Timer i Ubevægelighed i frosne Skyttegrave, at krybe paa Maven gennem Terrænet, at grave sine Hænder tilblods for at skaffe sig en Smule Dækning, at tilbringe ubeskæftigede Oceaner af Tid med at ligge og vente paa en fjern og skjult Fjende, om hvis Tilværelse kun de ramte Kammerater, de hvæsende Granater og fløjtende Geværprojektiler, de springende Granater bærer Vidne. Krig betyder Opofrelse af al Selviskhed. Den betyder en aldrig fuldt udbetalt Gæld af Taalmod og Resignation. Den betyder om Dagene graa Ensformighed eller nerveopslidende Spænding og Anspændelse, — om Nætterne det samme eller i bedste Fald en Mareridt-Søvn i tætpakkede, beklumrede Rum med det evige Allarmsignal som en aldrig sovende Trudsel. Krig betyder Pligt, drøj og livsfarlig Pligt fra Morgen til Aften og

fra Aften til Morgen. Der er intet berusende, ikke meget romantisk ved Krigen i vore Dage. Vaabnenes stadig mere fuldkomne Teknik har ikke gjort Kampen mere mekanisk end før, — tværtimod. Jo mere teknisk fuldkomne Kampmidlerne er blevne, des mere er de Kæmpende blevet sat i Stand til og tvunget til at udfolde deres intellektuelle Evner og tage dem i Brug. Efterhaanden som Krigsvaabnene bliver mere og mere morderiske, forlanges der i Felten et højere og højere moralsk Standpunkt for hver enkelt Soldat, thi Fægtningsformerne bliver mere og mere spredte, og Enkeltmand overladt mere og mere til deres eget Initiativ. De Foresatte kan ikke, som før, altid tænke og ville for deres Undergivne. De moderne Geværers og Kanoners enorme Rækkevidde, deres raserende Kuglebaner, deres hurtige Skydning i Forbindelse med Haubitsers og Mørseres krumme Baner, det røgsvage Krudt og de nye tekniske Kampmidler som Gasdampe, brændende Vædske, franske Vitriolbomber, tyske Flammekastere o. s. v. forøger i høj Grad Chancerne for at kunne foretage et Ildoverfald paa en intetanende Afdeling. Selvfølgelig har det i den nuværende Krig vrimlet med partielle Paniker, naar for Eks. en Skyttegrav ved Nattetid er blevet overrumplet. Men just Skyttegravskampens Natur er saadan, at en opstaaet Panik sandsynligvis begrænses til vedkommende Skyttegravs Besætning, der jo i

mange Tilfælde er afskaaret fra at komme bort og forplante deres Panik til andre. Om Paniker i større Stil er ikke hørt meget, — det vil først komme for Dagen, naar Krigens Historie en Gang skal skrives.

Det, der karakteriserer Nutidens Valplads i Modsætning til Fortidens er dens Tomhed,*) dens Øde, »*Leere des Schlachtfeldes*«, der allerede virkede saa deprimerende paa de engelske Tropper under Boerkrigen. Paa Valpladser, hvor Hundredtusinder af Soldater opererer, ser man ikke saa meget som en Soldat eller en Kanon. Folk, Heste, Artilleri, Skyttegrave, alt er skjult. Soldaten ser ikke noget til sin Modstander, der skyder fra Skjul og med røgsvagt Krudt. Denne Usynlighed virker direkte paa hans Moral, paa selve de Kilder, hvorfra han skulde øse Mod og Energi. Han ved kun, at der bliver skudt paa ham, men hvorfra Skuddene kommer, ser han ikke. Ser man ikke Fjenden foran sig, er man tilbøjelig til at se ham overalt og allevegne, og herfra til Usikkerhed er Skridtet ikke langt. Soldatens Usikkerhed frister ham til at ødsle med

*) Ifølge *Illustration* 18. Sept. 1915 opholdt General Joffre og hans Stab sig i Dagene fra 5.—25. Sept. 1915: under og efter Slaget ved Marne, i Châtillon-sur-Seine, 50 Mil fra Kamppladsen. Det giver en Ide om moderne Slags umaa-delige Udstrækning og om Modsætningen til tidligere Tiders Slag, hvor Feltherren holdt paa en Bakke og dirigerede Tropperne indenfor Synsvidde.

Ammunitionen — uden at sigte og uden at stille sit Visér, — og det er ikke som i gamle Dage, da Korporalen stod bag ved det skydende Geled og brugte sin Korporalsstok til at tvinge Soldaternes Bøssepiber ned, naar der blev skudt for højt. En Deltager i Boerkrigen skriver: »Af de 35 Englændere, vi tog tilfange, efter at de havde beskudt os paa 350 Skridts Afstand, var der *ikke en eneste*, der havde stillet sit Visér rigtigt. De fleste havde endnu 800 Yards Visér, *fordi der ikke var blevet kommanderet nogen Omstilling af det.*«

Fra denne Usikkerhed er der igen kun et Skridt til Frygten. I Fredstid forlanger man af Soldaten kun lidt god Vilje, — i Krigen skal han ofre hver Nerve og udøve det, som Dragomiroff kalder den vanskelige, den ophøjede Kunst: at lide og give sit Liv for sine Brødre. Krig betyder Pligt. Og Enthusiasme er kun et Parade-nummer, en Illusion for dem derhjemme.

Med megen Enthusiasme — og liden Disciplin — rykkede i den græsk-tyrkiske Krig 1897 en græsk Hær paa 35,000 Mand frem ved Pharsala. Den bestod for største Delen af improviserede Tropper. Foran Larissa ansaa denne Styrke sig truet i begge Flanker af Tyrkerne og bestemte sig derfor at gaa tilbage. Uheldigvis begyndte Tilbagetoget ved Nattetid og paa et Tidspunkt, da Afdelingerne var stærkt blandet ind mellem hverandre. Flygtende Kvinder og

Børn fulgtes med Tropperne. Pludselig lød Raa-bet: Tyrkerne! Og i forvirret Uorden styrtede Soldater, Mænd, Kvinder, Børn, Vogne, Heste, Æsler og Okser afsted mellem hinanden. Snart begyndte Soldaterne og de bevæbnede Bønder at skyde ganske vildt paa hinanden. Forgæves gjorde nogle Officerer Forsøg paa at standse Paniken; intet hjalp. Først næste Morgen blev der nogenlunde Ro i Larissa. 5—600 Døde kostede Paniken, — heldigvis viste Tyrkerne sig ikke. Den fjendtlige Styrke, der havde været Aarsag til, at Tilbagetoget bestemtes, var kun en Avantgarde paa 5,000 Mand!

Gustave Le Bon citerer i sin førnævnte Bog*) et Brev fra en fransk Artilleriofficer, hvori det hedder: »Det var den 20. August i Sarrebourg. Et blot og bart Rygte som dette, at det tyske Artilleri skød altfor langt, til at man kunde forsvare sig imod det, var nok til at forvandle Folkene, der nogle Timer før var fulde af Enthusiasme, til en raadvild Hjord... Fem Dage efter var disse Folk glimrende brugbare, efter at være stimuleret ved de Kompagniers Eksempel, der havde bevaret deres Koldblodighed, og ved Rygtet om de Sejre, man mente vundne længere mod Nord. Den raadvilde Hjord var atter blevet et mægtigt Redskab.« —

*) „*Enseignements psychologiques de la Guerre Européenne*“. Paris 1916.

VI.

Det, der giver Stødet til en Panik, kan være et blot og bart Rygte eller et uforsigtigt Ord, hørt af Personer, for hvem det ikke var bestemt, — det kan være en Bemærkning af en, der ikke paa nogen Maade er nogen Autoritet, thi Panikken er jo netop en uoverlagt Handling uden noget nødvendigvis reelt Motiv. Et ængsteligt Udbrud, et Raab om, at Fjenden kommer, kan være nok. Den 11. Oktober 1806 brød en Panik ved højlys Dag ud blandt de preussiske Tropper, fordi en Husar jagede forbi Fyrst Hohenlohes Artilleri, der holdt ved Jena, idet han raabte: »Tilbage, Tilbage, Franskmændene kommer!« Straks var alle paa det Rene med, at Fjenden allerede var over dem, og Rædselen bredte sig i alle Retninger. En Del af Bagagetrainet jog endda afsted lige i Retning af, hvor Fjenden virkelig stod. Under Boerkrigen var ved Nicholson's Neck den 31. Oktober 1899 Raabet »boer cavalry« nok til at sprænge hele Kolonnen Carleton fra hinanden.

Endnu værre er det naturligtvis, naar den fal-

ske Allarmering foregaar om Natten eller, naar, som Tilfældet var ved Flensborg i 1848, de udmattede Tropper er gaaet til Hvile i deres Kvarterer og sover. Dette Optrin i Flensborg er iøvrigt en typisk Panik af den Art, der hidføres ved iøjnefaldende Undladelsessynder og let kunde have været undgaaet.

Ligefra om Morgen den 23. April havde de danske Afdelinger været under Gevær. Slaget ved Slesvig stod paa i 8 Timer, og i den Tid fik Mandskabet hverken vaadt eller tørt. Ved Mørkets Frembrud maatte vor Hær trække sig tilbage og lagde sig — efter at have udstillet Forposter — i Bivuak i Stillingen mellem Arnholt Sø og Langsø. Natten var kold, som den jo altid er i vort Klima paa den Tid af Aaret, og tilmed begyndte det snart at regne, — en Regn, der med Afbrydelser vedvarede til ud paa Eftermiddagen den 24. Allerede Kl. c. 2 om Natten brød den danske Hær op fra Bivuakken og satte sig i Marsch nordpaa. Det var Overkommandoens Mening at rykke tilbage til Stillingen ved Bov for dèr at standse Fjenden, naar han atter rykkede frem. Da man imidlertid mente — paa Grund af en undervejs modtaget, men forsinket Meddelelse fra Krigsministeriet, — at Fjenden af diplomatiske Grunde ikke vilde gaa længere frem, besluttede Overkommandoen at skaffe Tropperne den stærkt tiltrængte og velfortjente Hvile. Uheldigvis valgte man at indkvartere

Størstedelen af Hæren i selve Flensborg By i Stedet for at lade den bivuakere nord for Byen, hvorved man vilde have sikret sig mod en saa skæbnesvanger Eventualitet som en falsk Al-larmering.

Hertil stødte en Række andre, højst uheldige Omstændigheder. Forskellige vigtige Sikrings-foranstaltninger var undladt ligesaavel som adskillige Anordninger for det Tilfælde, at noget uforudset skulde ske. Der var ingen Forpost-kommandør blevet udnævnt, og Forposttjene-sten var overhovedet meget mangelfuldt ordnet. Da Tropperne Kl. 2 om Eftermiddagen ankom til Flensborg, udasede, trætte og gennemblødte, gik man i al Skynding i Gang med at indkvar-tere dem og det endda paa en utilgivelig Maa-de, uden at der blev taget praktiske Hensyn. Maaske med Hensigt fra den upaalidelige Kom-munalforvaltnings Side var Officererne lagt langt fra deres Mandskab, Batterierne fik Park-plads i een Ende af Byen, medens Trainkonstab-lerne laa i den anden o. s. v. Overkommandoen havde undladt at angive nogen samlet Allarm-plads, og adskillige Afdelinger havde gjort lige-saa. En stærk Kantonnementsvagt, der jo er ab-solut nødvendig under saadanne Omstændighe-der, var ikke udstillet.

Da Mandskabet ved Femtiden var kommet til Ro, var saaledes alle Betingelser tilstede, til

at en uforudset Kalamitet kunde faa de alvorligste Følger, — og den udeblev heller ikke.

Klokken henad 5½ kom nogle Dragoner sprængende ind i Byen med Raabet: »Prøjserne! Prøjserne!« Det var Mandskab, der var blevet forsprængt ved Fjendens Overfald paa vore — endnu ikke udstillede — Rytterforposter ved Munkvolstrup og Bilskov Kro. I et Nu var der vild Forvirring i Byen. Civile Folk raabte op om, at Fjenden var i Byen, og hurtig purrede Soldaterne ud, søvndrukne og forvildede, — mange af dem glemte i Forvirringen deres Udrustning. En enkelt Batterichef lod endda blæse »Hurtig Udrykning«, — hvad der uden den Højstkommanderendes Ordre er forbudt under Dødsstraf. Al Orden ophørte for en Tid. Da der ingen Allarmplads var opgivet, anede Tropperne ikke, hvor de skulde møde. De fleste styrtede Nordpaa, — en Del løb ned til Havnen, gik ombord paa Skibene dør, der lettede Anker og stod udefter. Nord for Byen parkerede Trainet, der revs med i Flugten og forøgede den uhyre Forvirring. At standse Paniken inde i selve Byen var ganske umuligt. Først et Stykke nord for Flensborg lykkedes det at samle en Del af Afdelingerne. Nogle enkelte styrtede dog vildt videre og udbredte Efterretningen helt op til Kolding og til Als om, at Fjenden havde overfaldet Hæren og tilintetgjort den. Først sent paa Aftenen kunde Hæren samles i Bivuak nord for Bov med udstillede Forposter.

Dette beklagelige, men som Følge af de forskellige Omstændigheder fuldtud forstaaelige Optrin havde ikke blot en momentan Opløsningstilstand til Følge, men indvirkede ogsaa i høj Grad forstyrrende paa Overkommandoens førnævnte Beslutning at optage en Kamp med Fjenden i Stillingen ved Bov.

Hvor megen Betydning blot en enkelt af Overkommandoens Undladelsessynder havde, ses af, at de Afdelinger, 1. og 11. Bataillon under Oberst Bülow, — der havde anvist deres Underafdelinger Allarmplads i Nærheden af Kvarternerne, var i Stand til at undgaa Opløsningen og straks rykke ud og besætte Terrainet Syd for Byen. Havde dette været Tilfældet ved alle Afdelinger, vilde Paniken sandsynligvis aldrig være opstaaet.

Mærkeligt nok har Flensborg en Gang før været Skueplads for en Panik blandt de danske Tropper. Det var den 15. September 1627, — efter at Wallenstein var brudt ind over den holsteenske Grænse, — at der opstod Panik i den Del af den kongelige Hær, der stod i det sydlige Slesvig. Kong Christian IV blev selv revet med paa Flugten;*) Forvirringen blandt Tropperne var saa stor, at det var haabløst at dæmme op

*) Kongens Brev til Rigsraadet, dateret Dalum 5. Octbr. 1627, hvori han forsvarer sig mod de Beskyldninger, der i Anledning af denne Sag rettedes mod ham, indeholder om selve Paniken følgende:

for den flygtende Strøm. Den 17. ankom Kongen til Kolding, men heller ikke dør lykkedes det ham i den almindelige Raadvildhed at raade Bod paa Ulykken. Kongen selv og en Del af Hæren drog over til Fyn, medens Resten flygtede videre nord, som det hedder hos Slange:*)

„.... Saa droge wij den 13. Septbr. fra Glykstadt i den agt och mening att samle en Armeij aff uorisz Rytterj och Landfolket paa et beleiligt sted, och der gribe stand, och droge ved Nat och Dag hen adt Flensborg i meening sammesteds en begyndelse att gjørre, och kom saa did den 15de ejusd. Der wij nu kom uden for Slottit paa bankene hørte wij unerschedliche blesse Larm och Raab i Byen, saae ogsaa nogle Compagnier ryge denne Wej henad Hadersleben, saa att wij icke kunde wide, om det war freundt eller feindt. Der wij nu aff en Herremann *Relation* fornam, att det uar worisz folk, begaff wi osz paa Slottit, och der talede med en deel af officererne, och fandt det allesammen vj en *extraordinarj turbation*, som intet uar muligt att *corrigere*. Der wij sligt fornam, wille wij osz til hadersleben forføie och befalt derfor det danske saavelsom det tydske Rytterj, at de smukt sagte hen adt hadersleben skulde *marsere*, och intet haste vden att fjenden denneim ald for sterk kom paa halsen, mens en deel deraf naaede frem førend wij. Den 17de ejusd droge wij til Colding Sammesteds att gribe standt, mens pannig *terror* uar saa sterk for haanden att *nihil supra*. Thill Colding udspurde wij och lod adspørre alle dem wij finde kunde Som j landdett kundig uare, hvor mand bedst kunde gribe standt, och gjørre den deel mand burde att gjørre. Blef osz suarit att der ingen sejer pladtz uar der mand sig kunde samle vden fyn och Vendsyssel“.

*) Slange: „*Christian IV.s Historie*“. Kbh. 1749.

»de flyede ind i Jylland, alligevel ingen dennem efterjagede, og stilte sig ikke, førend de kom midt udi Landet til Wiborg.« Hvorledes de demoraliserede Lejesvende foer frem paa deres Flugt, faar man et uhyggeligt Indblik i gennem de fra Jylland fordrevne Adelsmænds Skrivelse til Rigets Raad paa Herredagen i Slagelse*), hvori der bl. a. staar: »Vi fattige Folk, som have boet i Jylland og havt Gods, beklage, at da Hs. kgl. Maj. d. 17. Sept. ankom til Kolding, medhavende en deel tydske Ryttere, have disse strax udspreddt sig næsten over hele Jylland, frarøvet os Adelige, samt Præster, Borgere og Bønder al vor rørende Formue samt Vaaben og Værge, som, de have kunnet overkomme, ihjelslaget dem, som ikke godvilligen vilde lade sig udplyndre, voldtaget Ægtehustruer og Børn i deres Mænds og Forældres Paasyn og opført sig imod os fattige Folk, Landets Indbyggere, nogle Faae undtagen, som vore argeste Fjender, og ved slig Forhandling og ugudelig Bedrift have de givet Fjenden Aarsag paa 3die Uge efter at indrykke i Landet og inpatronere sig den hele Provinds af den Aarsag, at form. tydske Ryttere ingen Modstand eller Gegenwehr vilde gjøre Fjenden paa nogen Maade.« —

Skønt man selvfølgelig ikke kan drage nogen egentlig Sammenligning mellem den nationale

*) Kopi i „*Danske Magazin*“, III. Række, 4. Bind 1. Hefte (moderniseret Sprog).

danske Hær i 1848 og de lejede Rytterregimenter i 1627, er der dog visse Lighedspunkter mellem de to Tilfælde af Panik, der straks falder i Øjnene. For det første den Omstændighed, at Fjenden slet ikke viste sig i noget af de to Tilfælde: i 1848 gjorde Fjenden intet Tegn til at følge efter under Tilbagetoget fra Arnholt til Flensborg, og der var slet ingen Fare for noget pludseligt Overfald paa Byen; — i 1627 havde, da Paniken udbrød, Fjenden endnu slet ikke overskredet Slesvigs Sydgrænse, og først den 27. September naaede de fjendtlige Ryttere Haderslev.*) For det andet har i begge Tilfælde det i Forvejen lidte Nederlag med paafølgende Retræte fremkaldt en Sindsstemning, der gjorde Folkene modtagelige for Panikimpulsen. Men til Gengæld er Forskellighederne i de to Tilfælde endnu mere iøjnefaldende: den Hurtighed, hvormed Ro og Orden atter etableredes i deres Helhed i 1848 viser tilfulde, at det, man kalder »Aanden fra 48«, ikke er Mundsvejr.

Hvad Forholdene i 1848 angaar, kan man sige, at det gamle Ord om, at uden Mad og Drikke duer Helten ikke, ganske vist lyder filistrøst nok, men langsommelige og trættende Marscher i slet Vejr ad slette Veje og med intet andet i Maven end højst en Slat Marketenderkaffe skal nok slappe Energien og slide paa

*) K. C. Rockstroh: *„Udviklingen af den nationale Hær i Danmark“*. 1. Del, 1909.

Mandskabet, saa at det ikke kan modstaa et alvorligt Nervechok.

Endnu vanskeligere bliver selvfølgelig Forholdene i de Tilfælde, hvor Folkene intet forstaar af, hvad der foregaar og intet kender til, hvad Meningen med det hele er. Nødvendigheden af, at enhver Kombattant har Forstaaelsen af ikke blot, hvad han selv, men ogsaa hvad den Fægtningsenhed, som han er en Del af, foretager sig, er nu anerkendt overalt. I vort nugældende Eksercerreglement for Fodfolket hedder det i § 63: »Forud for Kommandoen til Udvikling (til Fægtning) giver Kompagnichefen *en Instruktion, der maa være desto omhyggeligere, jo større Betydning Kompagniets Indgriben i Fægtningen kan forudsættes at ville faa*; ved overilet Udvikling opstaar der let Misforstaaelser og Uordener, som det senere kan være vanskeligt at afhjælpe. Instruktionen skal være kort og klar; den skal omhandle Situationen paa Fjendens og egen Side, saafremt denne ikke er tilstrækkelig kendt, Kompagniets Opgave, Ordre til de Led, der skal danne henholdsvis Skytte-linie og Reserve, samt hvad der ellers maatte være fornødent.« At vide hjælper til at kunne. Det er kun af Kendskab, at Viljen kan øse Midler til at naa sit Maal. Og det er ved at bringe Soldaten til at forstaa Hensigten med, hvad der foregaar, at man opnaar at modvirke hans Ind-

bildningskrafts mulige Udskejelser. Thi det er af Indbildningskraften, at Frygten fødes.

Navnlig naar Mennesket er fysisk udmattet, har Fantasiens frit Spillerum, fri for al Hjernens og Viljens Kontrol. Det er Refleksbevægelserne, der dominerer, — de, der fremkalder de ubevidste Handlinger, der søger at bevare Individets Eksistens til Skade for Gruppens, Afdelingens Interesse.

Hvor stor en Rolle den legemlige Udmattelse spiller, hvad Fantasiens Modtagelighed for Panik angaar, illustreres slaaende af den italienske Brigade Dho's Skæbne under Slaget ved Custozza 24. Juni 1866. Paa yderste venstre Fløj havde General Ceralde befalet sin 1. Brigade frem til Angreb paa Mangalia Højderne efter at have givet Ordre til 2 Kanoner at gaa frem til Foden af Monte Cricole, medens han selv med sin 2. Brigade (General Dho) rykkede frem til Angrebets Understøttelse ad Vejen fra Valeggio til Castelnuovo.

Klokken 3 om Morgenen havde 2. Brigade sat sig i Marsch i Mozambano henad Landevejen — uden Sikringsdele, da 1. Brigade var foran. En saadan Fremrykning under et Slag sker ikke i almindeligt jævnt Tempo, men stødvis — snart Ilmarsch, snart Fod for Fod og snart med smaa Holdt. Hver Mand slæbte sin tunge Oppakning paa Ryggen.

Otte Timer marscherede Brigaden saaledes,

og selvfølgelig halvsov Soldaterne i Geledet. Al Forsigtighed negligeredes efterhaanden i den almindelige, tiltagende Sløvhed. Da deboucherede østrigsk Rytteri frem over Monte Cricoles Kam og var som en Orkan over Italienerne. I et Nu gennembrød Rytterne 1. Brigades Skyttekæder. De to italienske Kanoner ved Foden af Bakken gjorde straks omkring og foer tilbage, ligemod 2. Brigade paa Landevejen, — Østrigerne lige i Hælene paa dem.

Den forreste Bataillon (af 44. Regiment) faar lige Tid til at kaste sig i Vejgrøfterne. Rytterne farer videre — lige ind i General Cerales Stab, der splittes i et Nu, — og derefter ind i den næste Bataillon, hvor det flygtende Artilleri allerede har skabt uhyre Forvirring. I samme Øjeblik gribes hele Brigaden af Panik, og alle fem Batailloner kaster Vaaben og Tornystre fra sig for bedre at kunne løbe ud over Markerne i Retning af Valeggio.

General Cerales var straks blevet dræbt ved et Vaadeskud af en Mand af 44. Regiment, General Dho faldt med tre Lansestød i Kroppen, Stabschefen faldt ligeledes og alle Stabens Officerer blev saarede.

14 Kilometer bagud — lige til Valeggio — flygtede de rædselslagne Soldater. Først næste Dag kunde 2. Brigade atter samles, — 1. Brigade maatte gaa tilbage, da dens Understøttelse saaledes forsagede. Og det var kun 100 Ryttere,

tre Delinger schlesiske Uhlaner under Ritmester v. Bechtolsheim, der bibragte Italienerne dette skæbnesvangre Stød. Da de efter endt Choc vendte tilbage, led de svært under Ilden fra Italienernes forreste Bataillon, den eneste, der atter var blevet samlet. Kun 17 Mand af den tapre østrigske Eskadron meldte sig tilbage til deres Regiment, men Frugten af deres Offer var af afgørende Betydning for Dagens Skæbne.

Enhver Hær, hvor velorganiseret og veldisciplineret den end er, kan faa sine Øjeblikkes Svaghed. Adskillige Militærforfattere har opstillet Teorier om, at den eller den Race, det eller det Folk — i Reglen dog aldrig Vedkommendes eget — er mere modtagelig for Panikens Spøgelse end andre. Krigshistorien giver ikke saadanne Teorier Skygge af Berettigelse. Langt den allerstørste Del af Menneskene er frygtsomme og ængstelige og suggestible, — og særlig hyppig maa, ifølge Sagens Natur, Massernes Stemninger veksle i en Krig under Farernes Tryk. Og dermed veksler ogsaa uafladelig Modstandsevnen mod sjælelige Rystelser. »Panik og Heltemod boer Dør om Dør,« skriver Lichtenstern. Skræk og Panik kan opstaa i enhver Hær, men dens Værdi vil vise sig i, hvor let og hurtigt Organismen atter kommer i sine vante Folder og overvinder det modtagne Nervechok.

VII.

Undertiden kan den øjeblikkelige Aarsag til en Panik faa en Bismag af det komiske, det groteske for dem, der hører om den bagefter. Men for dem, der gennemlever Rædselsillusionen, er den realistisk nok. Da 2. franske Armékorps den 8. 6. om Aftenen efter Slaget ved Melegnano laa og hvilede sig, var der en Del østrigske Soldater, der kravlede op af deres vandfyldte Grøfter, hvor de havde søgt et Øjebliks Dækning, og gik frem mod Franskmændene for at overgive sig. Den pludselige Opdukken af fjendtlige Uniformer foraarsagede en sand Bestyrtelse hos det franske Infanteri. Kun en energisk Optræden af Officererne forhindrede Panik i Bataillonerne. En Rytterstyrke, der holdt paa Landevejen, havde allerede gjort Omkring og var ved at flygte, da det endelig lykkedes Oberst Lebrun, Mac Mahons Stabschef, at standse Flugten. Som et Eksempel paa »l'imbécillité du coeur« fortæller Marskallen af Sachsen følgende Tildragelse: »I Slaget ved Nordlingen slaar det franske Infanteri de Kejserlige paa Flugt og forfølger. Bag

tre Delinger schlesiske Uhlaner under Ritmester v. Bechtolsheim, der bibragte Italienerne dette skæbnesvangre Stød. Da de efter endt Choc vendte tilbage, led de svært under Ilden fra Italienernes forreste Bataillon, den eneste, der atter var blevet samlet. Kun 17 Mand af den tapre østrigske Eskadron meldte sig tilbage til deres Regiment, men Frugten af deres Offer var af afgørende Betydning for Dagens Skæbne.

Enhver Hær, hvor velorganiseret og veldisciplineret den end er, kan faa sine Øjeblikkes Svaghed. Adskillige Militærforfattere har opstillet Teorier om, at den eller den Race, det eller det Folk — i Reglen dog aldrig Vedkommendes eget — er mere modtagelig for Panikens Spøgelse end andre. Krigshistorien giver ikke saadanne Teorier Skygge af Berettigelse. Langt den allerstørste Del af Menneskene er frygtssomme og ængstelige og suggestible, — og særlig hyppig maa, ifølge Sagens Natur, Massernes Stemninger veksle i en Krig under Farernes Tryk. Og dermed veksler ogsaa uafladelig Modstandsevnen mod sjælelige Rystelser. »Panik og Heltemod boer Dør om Dør,« skriver Lichtenstern. Skræk og Panik kan opstaa i enhver Hær, men dens Værdi vil vise sig i, hvor let og hurtigt Organismen atter kommer i sine vante Folder og overvinder det modtagne Nervechok.

VII.

Undertiden kan den øjeblikkelige Aarsag til en Panik faa en Bismag af det komiske, det groteske for dem, der hører om den bagefter. Men for dem, der gennemlever Rædselsillusionen, er den realistisk nok. Da 2. franske Armékorps den 8. 6. om Aftenen efter Slaget ved Melegnano laa og hvilede sig, var der en Del østrigske Soldater, der kravlede op af deres vandfyldte Grøfter, hvor de havde søgt et Øjebliks Dækning, og gik frem mod Franskmændene for at overgive sig. Den pludselige Opdukken af fjendtlige Uniformer foraarsagede en sand Bestyrtelse hos det franske Infanteri. Kun en energisk Optræden af Officererne forhindrede Panik i Bataillonerne. En Rytterstyrke, der holdt paa Landevejen, havde allerede gjort Omkring og var ved at flygte, da det endelig lykkedes Oberst Lebrun, Mac Mahons Stabschef, at standse Flugten. Som et Eksempel paa »l'imbécillité du coeur« fortæller Marskallen af Sachsen følgende Tildragelse: »I Slaget ved Nordlingen slaar det franske Infanteri de Kejserlige paa Flugt og forfølger. Bag

dem viser sig pludselig to franske Eskadroner. En eller anden raaber: »Vi er afskaarne!« og straks flygter det forfølgende Infanteri, grebet af Panik.« — I sit Værk »Fröschwiller« citerer General Bonnal efter en preussisk Major: »Medens vi gik frem, fløjtede nogle Kugler os om Ørerne. Vi saa seks Mand sidde paa Hug bag hinanden bag et Træ. Træet var ikke saa tykt, at det kunde have skjult blot en eneste Mand. Den sjette af dem var en Underofficer. Ganske tæt ved Træet var der en Terrænfold, hvor de seks Mand med Lethed kunde have fundet Dækning.«

Nogle Dage efter Slaget ved Sadowa i 1866 maatte østrigske Infanterikolonner formere Karreer ved Roketwitz, da de stadig følte sig truet af det forfølgende, preussiske Rytteri. Jorden drønedes som under Tusinder af Hestehove, en tæt og høj Støvsky indhyllede den fremgalopperende Fare. Østrigerne var dødtrætte og deprimerede af Nederlagets Tungsind og derfor ikke i Sindsligevægt til at kunne modstaa et Rytterangreb paa fast Fod. Der opstod almindelig Uro og Forvirring. Tegn paa, at Paniken var i Anmarsch, viste sig. Da lettede Støvsken, — og »Fjenden« viste sig at være en Flok Svin, der var skræmt vilde af Skræk.

Panik hos Dyr findes der adskillige Eksempler paa. Selvopholdelsesdriften findes jo ogsaa hos dem, og de er derfor ligesaa udsat som Menneskene, for at blive grebne af pludselig Rædsel.

Der kunde nævnes forbløffende Tilfælde, hvor Paniker blandt Husdyr har ført ligesaa beklagelige Følger med sig som blandt Menneskene. Hele Hjorde er druknede som Følge af Panik.

I 1854, under Krimkrigen, var der saaledes en uhyggelig Panik blandt et fransk Rytterregiments Heste i Nærheden af Gallipoli. En anden udbrød i Livgarderegimentets Lejr ved Aldershot 30. Aug. 1871. Ifølge en Beretning i »Daily Telegraph« forskrækkedes to Officersheste ved en pludselig Støj, rev Kamperpælene op, saa Bivuakstaldlinerne sprang. Seks andre Heste fulgte efter og Paniken bredte sig blandt alle de tre Hundrede Heste, der rev sig løs og sprængte afsted i alle Retninger gennem alle Lejrgaderne. Nogle af Hestene stødte mod en Slagbom og knuste den. Andre fik alvorlige Kvæstelser mod andre Hindringer. En Del løb sig ihjel, nogle druknede og andre indfangedes med stort Besvær. I 1904 opstod en lignende Hestepanik samme Sted.

En Panik, der udbrød blandt Czarens Gardekyrassérregiments 900 Heste, endte først 120 Mil længere inde i Finland. »Times« skildrer den saaledes: »En Eskadrons Heste blev urolige og greb Flugten, — næste Eskadron fulgte efter, og saa greb Ophidselsen alle de andre, og et Minut efter saa man alle 900 Heste galoppere bort i vild Uorden. Under denne Panik var det ejendommeligt at se, at Hestene »enstemmig« valgte

sig en meget stor Hest til Fører. Den holdt de Øje med og gjorde Indtryk af at vrinske henimod, hvad den selv aabenbart ogsaa forstod. De ventede, til den løb og fulgte den saa i vild Forvirring. En anden mærkelig Omstændighed var den, hvorledes nogle af Hestene blev bragt til at staa. Milevidt var de løbet i sluttet Masse og løb tilsidst vinkelret ned mod en Flod. Foran dem laa en Bro, og paa den anden Side stod en lille Rytterpost. Da den forreste Hest, Føreren, saa Rytterne paa den anden Side, løb den ikke imod dem, men skraanede ned mod Floden, som nu samtlige 900 Heste svømmede over. Da de nu vilde styrte videre paa den anden Bred, fik Rytterpostens Fører den gode Ide at lade blæse Fodringssignalet. Alle de ældre Heste spidsede Øren, blev ubeslutsomt staaende, ventede lidt og gjorde saa omkring, hvorefter de galopperede hjemad. Det reddede en stor Del af Hestene. De andre løb sig ihjel.«

En saadan Panik kan blive meget skæbnesvanger for en Ekspedition, som da det f. Eks. hændte et mod Kabylernerne i 1857 fremsendt fransk Ekspeditionskorps, at hele Bespændingen for Trainet — ialt 2000 Heste og Muldyr — tog Reisaus om Natten og spredtes for alle Vinde. Efter at de atter med megen Ulejlighed var blevet samlede, skete det samme igen, — denne Gang ved højlys Dag. Da al Forplejning m. m. medførtes paa disse Lastdyr, var man nødt til

at blive paa Stedet, indtil Dyrene atter var indfanget.

Ved beredne Afdelinger, som overhovedet overalt, hvor Mennesker og Dyr kommer i nær Berøring med hinanden, forekommer Paniker langt hyppigere og antager let større Dimensioner end hos Fodtropper, — tilmed da det i mange Tilfælde ligger saa uhyggeligt nær for den ængstelige Rytter at skyde Skylden for sin Flugt over paa Hesten. Under det 9. tyske Husarregiments nedenfor omtalte Panik d. 18. Aug. 1870 var det ganske vist snarere de nyankomne Rekruters end Hestenes Skyld, at Gangarten fra kort Trav uden Ordre sattes op til Karrière, men paa den anden Side var det de erfarne og besindige, krigsvante Veteraner blandt Husarerne komplet umuligt at holde deres Heste tilbage, naar Naboerne foer saa hovedkulds afsted. Hvis Mennesket af Naturen er frygtsomt, er Hesten det endnu mere. Den taber uhyre let Besindelsen, naar den slaas med pludselig Rædsel. Ved sin vældige Krop, sine Kræfter og sin blinde Gaaen-paa gør den let store Ulykker. Intet frygtes derfor mere i Hærene end Panik hos beredne eller kørende Afdelinger. Undertiden har en Fører endda ment det nødvendigt forud at advare sine Tropper om, at en saadan Panik ikke er usandsynlig, som da General Trochu under Krigen i Italien 1859 udgav en Dagsbefaling, der begyndte saaledes: »Soldater! I Nat vil I sand-

synligvis høre Skyden og Raaben, og saa vil I se Ryttere komme vanvittigt farende...« —

Og det gik virkelig, som Generalen havde forudset, — og trods Advarslen var det ikke Officererne let at berolige de opskræmte Infanterister.

At forskrække Hestene og faa dem til at flygte var ogsaa et af de aldrig svigtende Krigspuds, hvoraf de nordamerikanske Indianere plejede at benytte sig af før deres Overfald paa de hvide Nybyggeres Vognkaravaner paa Prærierne. —

I en Hær er Trainets store Modtagelighed for Panik et meget saarbart Punkt. Det Baand, som Hærens andre Afdelinger har paa sig i Form af Korpsaand og Tradition, kan selvsagt ikke i samme Udstrækning findes i en Vognkolonne med Kuske fra alle mulige Afdelinger, ja, maa-ske endda vrangvillige, civile Ægtkuske. En videregaaende militær Organisation af Trainet er naturligvis sat i Scene i alle Hære, men man vil dog i Krigstid være henvist til yderligere at komplettere sine Vognparker fra Landet, og man er da i Retning af Disciplin lige vidt. Skarpt militært Politiofsyn kan muligvis bøde paa Trainkolonnernes disciplinære Skrøbeligheder.

Mere Interesse end de rene Dyrepaniker har for Studiet af Panikens Væsen dog de Tilfælde, hvor Hestene, dels ved egne Angst-Instinkter og dels ved Sammentræf af uheldige Omstændig-

heder foraarsager Panik blandt Tropperne. Saaledes Paniken ved 9. prøjsiske Husarregiment ved Saint-Privat 18. Aug. 1870. Oberst Pfülf*) fortæller herom: »Ved dette Regiment var der netop indtruffet en større Forstærkning Heste og Mandskab fra Trier direkte paa Valpladsen og blev der, samlet, inddelt som en 5. Eskadron paa Regimentets venstre Fløj. Da Regimentet nu lige efter, — Klokken var imidlertid blevet halvotte om Aftenen, — vilde søge Dækning for den stadig voksende Ild fra Point du Jour og derfor gjorde Omkring, satte den nyankomne Eskadron straks i Trav. Meget snart blev Tempoet sat op. Hestene, der ikke var vænnet til Skydningen, klumpede sig sammen og rev nu Naboeskadronen med sig, da den gik over til Karrière og tog Retning mod Gravelotte (1. Hestepanik!). Vogne, Forspand og Haandheste, der stod til højre for Vejen, ad hvilken Husarerne strømmede forbi, gjorde kort Omkring, grebne af Skræk (2. Hestepanik) og saa gik det videre bagud mod Mars la Tour i et utroligt Virvar. Mandskab og Heste havde mistet al Besindelse. Befalinger var forgæves; selv Sabelhug fra Officererne formaaede ikke at standse Massen. Først langt bagved 2. Korps stoppede den vilde Jagt, da Folk og Dyr helt havde tabt Vejret. For enkelte Rytteres Vedkommende først i Vionville, hvor de ud-

*) „*Panik im Kriege*“. München 1908.
Om Skræk og Panik i Krigen.

bredte Rygtet om et Nederlag i Slugten ved Gravelotte.« Et andet Tilfælde, — hvor Hestene dog blev uskyldig Anledning til Panik, — var om Aftenen efter Slaget ved Domokos 17. Maj 1897. De tyrkiske Artillerihestene blev redet ned til Vanding, og Støjen af de mange Hestehove opskræmmede i Mørket Nuri Pascha's Brigade, der bivouakerede her, i Nærheden af Fjenden. De søvndrukne og udmattede tyrkiske Soldaater troede, det var græsk Rytteri, der overfaldt dem, og der opstod en Panik, der dog kvaltes i Fødslen.

For Artilleriets Vedkommende nævnes det altid, at dets Modtagelighed for Panik er yderst ringe. Den før citerede franske Artilleriofficer*) skriver om Kampen ved Sarebourg, da der viste sig Paniksymptomer hos Fodfolket: »Alene Artilleriet bød denne Demoralisation Spidsen. En Granat ramte min Hest, og jeg blev slynget ned i et Spræng hul. Jeg ved ikke, hvorfor jeg kom til at tænke paa Dem, og i min halvbevidste Tilstand forstod jeg, hvorledes disse Folk (Infanteristerne) var blevet ramt af den sjælelige Smitte, der lammede dem, og som vi ikke kunde dele, da vi som Artillerister ikke var underkastet de samme Masseinstinkter.« Netop i disse Ord ligger Forklaringen. En dansk Artilleriofficer, Kaptein O. R. Larssen, har en Gang skrevet**):

*) Gust. Le Bon: *l. c.*

**) „*En militær-psykologisk Studie*“. Mil. Tidsskrift 1909.

»Artilleriet er det mest stabile Vaaben, det er en Samling Maskiner, betjente af Folk; Mandskabet kommer her først i anden Række... Dets Moral, dets Modstandsevne, ligger i dets Ubevægelighed, dets Materiels relativt store Vægt, de dækkende Skjolde og deri, at det bruges som Enhed.«

For en stor Del ligger dog Grunden i, at Mandskabet er tvunget til at have deres udelte Opmærksomhed rettet paa deres Arbejde. Manipulationen af de forholdsvis fine Apparater fordrer saa megen Akkurateesse, at Manden har betydelig lettere ved at glemme Faren, end Infanteristen, der ligger i sin Skyttegrav og venter uvirksom timevis — maaske dagevis — paa Ordren til at springe op og gaa frem. Den tvungne Uvirksomhed frister ham til at spekulere over den truende Fare.

Er Artilleriet derimod paaprodset og paa Marsch eller i Beredskabsstilling, er det ligesaa udsat for Panik som enhver anden bereden eller kørende Afdeling. Vi saa ogsaa før, at det var et Batteri, der gav Anledning til, at Brigaden Dho blev sprængt i Slaget ved Custozza.

VIII.

Den uhyggeligste og mest skæbnesvangre Panik i Nutiden er den, der ved Adua den 1. Marts 1896 ramte den italienske Hær. Man saa her en moderne udrustet og bevæbnet Hær blive totalt oprevet og jaget paa panisk Flugt af en Modstander, der ganske vist numerisk var betydeligt overlegen, men baade kulturelt og vaabenteknisk stod dybt under den. Det var Tidens nyeste militære Fremskridt, der maatte strække Gevær for et ligesaa dristigt som energisk gennemført Angreb med de blanke Vaaben. Af de 5 i Slaget deltagende italienske Generaler efterlodes de to døde paa Valpladsen, af 31 Stabs-officerer de 9, af 583 Subalternofficerer de 263. Af de 10,000 Mand hvide Soldater naaede knap 3000 tilbage, — af de 17 italienske Batailloner kunde der senere med Nød og Næppe stilles 5 paa Benene. To Maaneder efter Slaget fik to italienske Ingeniørkompagnier Lov til at betræde Valpladsen for at begrave de faldne Kammerater, hvis frygtelig lemlæstede Lig endnu fandtes tilbage. 3000 Lig stededes til Jorden; Arbejdet

maa have været frygteligt, naar man bl. a. erindrer, at er Skik hos Abyssinierne at kastrere alle døde og saarede Fjender.

Alt Italienernes Skyts, 56 Kanoner, hele Artilleriparken, Trainet og Proviantkolonnen faldt i Abyssiniernes Hænder. Hvormange af Italienernes indfødte Hjælpetropper, der faldt i Slaget, har man intet nøjagtigt Kendskab til. Men til Gengæld ved man, at Kejser Menelik lod højre Haand og venstre Fod afhugge paa enhver af disse fangne Askarier, der for en ringe Sold havde ladet sig hverve til den italienske Hær. Og det var endda med yderste Besvær, at man fik overtalt Menelik til saaledes at »lade Naade gaa for Ret« og skænke »Forræderne« Livet! —

Krigstilstanden mellem Abyssinien og Italien var lidt efter lidt — uden Krigserklæring, — indtraadt i Løbet af 1895, efter at Italien havde staaet paa sin Ret efter den italienske Ordlyd af Traktaten i Utschali til at udøve Protektorat over Abyssinien. Menelik bestred denne Ret, idet han henholdt sig til den originale amhariske Tekst i den nævnte Overenskomst. Forhandlingerne førte ikke til noget Resultat; Italien udvidede stadig sin Magtsfære, og tilsidst stillede Menelik en Hær paa 100,000 Mand paa Benene og rykkede ind over den Landegrænse, som den italienske Guvernør over Kolonien Erythræa vilkaarlig havde fastslaaet.

Italienernes uheldige Fægtning ved Amba

Alagi 7. Dec. 1895 bortvejrede Troen paa, at Europæerne var uovervindelige, — og derved lykkedes det at samle alle de abyssinske Stammer mod Fjenden. Efter adskillige Smaabatailler rykkede Menelik stadig nord paa og havde allerede naaet Højderne nordvest for Adua, da han i Begyndelsen af Februar gik tilbage og overlod de fremrykkende Italienere sin tidligere Stilling. Saaledes stod de to Hære i Februar Maaned, tilsyneladende uden at turde angribe hinanden.

Det blev General Baratieri's, den italienske Overgenerals, store Fejl, at han, mod sin bedre Overbevisning, gav efter for de hjemlige Politikeres stadige Opfordringer til endelig en Gang at angribe for Alvor. Allerede i Januar telegraferede Crispi til Baratieri: »Landet venter en ny Sejr, og jeg venter en saadan Sejr, at det abyssinske Spørgsmaal er ude af Verden, en Gang for alle. Overvej nu, hvad du gør, thi det drejer sig om *Din* Ære og om Landets.«

Og det gik, som det altid maa gaa, naar Operationerne skal ledes fra et eller andet Kontor, hvor parlamentariske og partipolitiske Interesser fører Ordet. Generalen gik frem, idet han haabede, at Abyssinierne ogsaa denne Gang vilde lade sig skræmme fra et stort Slag. En sørgelig Kæde af Misforstaaelser førte saa Hæren — uden ordentlig indbyrdes Forbindelse og efter en anstrængende Nattemarch — lige ind i Løvens Gab. Kl. 9 om Aftenen satte den forreste

Linies tre Brigader sig i Marsch. Og efter en Del Standsninger i Fremrykningen, der skyldtes, at en af Brigaderne tog Fejl af Marschretningen, stod Hæren fremme i sine Stillinger Kl. 6 —7 Morgen. Det viste sig imidlertid senere, at General Albertone — ved en Misforstaaelse, da der fandtes to Bjergtoppe af samme Navn. — var rykket saa langt frem, at hans Brigade faktisk var ude af Kontakt med den øvrige Hær og derfor var ganske værgeløs overfor fjendtlige Omfatningsforsøg. I sin venstre Flanke havde han Klipperne ved Abba Garima, som han betragtede som ganske utilgængelige; men for Abyssinierne er ingen Klippe for stejl og ingen Sti for slet.

Tilmed havde hans Nabobrigade, General Dabormida, ogsaa ved en Fejltagelse, fjernet sig yderligere fra ham, og egentlig var allerede da Dagens Skæbne afgjort, idet Hæren nu var delt i tre fuldstændig afsondrede Dele, der ingen indbyrdes Forbindelse havde og ikke kunde understøtte hinanden. Næppe havde General Albertone indtaget sin Stilling, før han saa sin Avantgarde (1. indfødte Bataillon) i vild Flugt bagud, forfulgt af Abyssinierne, — og samtidig dukkede stærke fjendtlige Masser op over Klippe-kammene ved Abba Garima, lige i Flanken paa Brigaden. Fire Gange lykkedes det Italienerne at slaa Fjenden tilbage. Gentagne Gange førtes Modangreb frem med Bajonetten, men snart var

Bataillonerne helt omringede. Næsten alle Officerer var faldne, — saa begyndte Askarierne at vige, og hurtigt udartede Flugten til vild Panik.

Det var imidlertid ikke blot General Albertone, der var gaaet for langt frem, — det samme havde General Dabormida gjort; — paa samme Tid som Overkommandoen gjorde Regning paa hans Understøttelse, var han selv i haabløs Kamp, saa langt borte, at man i Hovedstyrken hverken kunde høre hans Kanoner eller den rasende Geværild.

Efterhaanden rev de flygtende Askarier og-saa de italienske Batailloner med sig, saa at alle i vanvittig Flugt styrtede forbi Stillingens Centrum og derved maskerede dens Skudlinie. Paa Monte Rajó, hvor Overkommandoens Stander var rejst, havde baade Infanteri og Artilleri en meget vanskelig Stilling. Det var næsten umuligt for Skytset at skyde, da Ven og Fjende var haabløst sammenblandede, og man næppe kunde skelne sine egne Sorte fra Abyssinierne. Ildens komplette Virkningsløshed var i høj Grad egnet til at svække Selvtilliden og dræbe Modet hos disse unge og uerfarne Tropper. Henimod Kl. 11 var det klart, at Stillingen var ganske uholdbar. Centrums indfødte Batailloner begyndte at vige, næsten uden at have løsnet et Skud og alle Officerernes Anstrængelser var magtesløse. De italienske Soldater opfattede Askariernes Flugt

som Forræderi og vendte nu selv Valpladsen Ryggen. Herved aabnedes der nye Brescher i Stillingen, som Abyssinierne benyttede sig af. Forgæves udfoldede General Baratieri Tricoloren og besvor de Flygtende at holde Stand. Alt var forgæves. Først ved Solnedgang lykkedes det, langt mod Nord, at samle nogle Rester af Hæren. —

Blandt de dybere liggende Grunde til denne Panik anføres Manglen paa Korpsaand i de italienske Afdelinger, der jo først lige var kommet til Afrika fra alle Italiens Egne og fra alle mulige Troppeafdeliger og nu stillet under Officerer, som de for første Gang saa nogle Dage før Slaget. Endvidere Træthed efter Nattemarschen ad de stenede Klippeveje, — Tabet af Selvtilliden, da Folkene saa, at selv Artillerilden forsagede i dette uoverskuelige Terrain, — den rystede Tiltro til Føringen, da man opdagede, at Hærens Afdelinger var anbragt saaledes, at de umuligt kunde hjælpe hinanden, — og endelig Frygten for den halvvilde Modstander, hvis Grusomhed var noksom kendt.

Dr. M. Campeano*) mener i Nederlaget og Paniken ved Adua at se et Bevis paa Rigtigheden af sin Paastand om, at en europæisk, moderne Hær i Haandgemæng altid maa være en Hær af Vilde underlegen, fordi de civiliserede

*) „*Essai de Psychologie militaire*“. Paris 1902.

Soldater ikke vil turde binde an med Barbarerne i Nærkampen. Ganske vist kunde dette Eksempel tilsyneladende tale til Fordel for denne Opfattelse, men ved Adua drejede det sig jo om ganske uøvede, uprøvede Folk, der aldrig havde »lugtet Krudt«.

Helt anderledes bliver Forholdet, naar de europæiske Soldater har vænnet sig til de mere eller mindre vilde, farvede Soldaters Kampmaade. Da Elefanter første Gang optraadte i Karthago's Hær, vakte de ogsaa vanvittig Panik blandt Romerne, men man vænnede sig snart til dem. Ligeledes her. I Begyndelsen, da Indere, Gurkhaer, Senegalnagre, Marokkanere o. s. v. optraadte paa den franske og engelske Front, gik der Ry af deres vilde Tapperhed, deres hartad uimodstaaelige Angrebskraft — og barbariske Grusomhed.*) Nu hører man ikke meget om dem mere. For en stor Del — maa-ske for Størstedelen — er de trukket bort fra de forreste Linier, officielt fordi de ikke kunde taale det barske Klima, hvad dog næppe kan gælde for dem alle. Andre Grunde ligger nærmere, hvad angaar deres Forsvinden fra Kamp-terrainet. For det første har vel deres originale Skikke som for Eks. at stikke Øjnene ud paa

*) Endnu kort før Verdenskrigens Udbrud har i den nyeste Udgave af Bontils: *Manuel de droit internationale public* Bearbejderen Paul Fanchille forkastet Anvendelsen af vilde eller med Krigslovene ikke fortrolige Hjælpetropper.

Saarede, at gemme afskaarne Hoveder som Sejrstrofær og at bruge afhuggede Fingre og Øren som Smykker — som det var navnlig de afrikanske Troppers Vane,*) — været de franske, militære Myndigheder for meget. De Forsøg, der har været gjort med at lade Transporter af saarede tyske Soldater og Konvojer af internerede tyske Kvinder bevogte af sorte Kolonisoldater, har ved deres Rædsler vel været

*) I „Ugens Tilskuer“ 15/3 i Aar har Hr. Vilh. la Cour affærdiget Dr. Hjalmar Christensens Omtale i hans Bog „Den hvide Races Selvmord“ af de sorte Kolonisoldaters Raaheder, — naar de f. Ex., som Hr. la Cour med en spøgfuld Vending siger, „løber rundt med tyske Tommelotter . . . som Kollier om Halsen,“ — med, at „det hele er for taabeligt til at modsiges kraftigere, end det allerede er modsagt nede fra Fronten selv.“ Men selv den kraftigste „Modsigelse“ afkræfter ikke en vidnefast Kendsgerning, selv om den i vore Øren lyder nok saa „taabelig“. Og for Resten, — hvad mærkeligt er der i slige Udskejelser fra de sorte Soldaters Side? Vilde det ikke være langt taabeligere at tro, at de helt skulde aflægge deres Krigsskikke og skifte etisk Ham, fordi de faar en europæisk Uniform paa? Andre Steder, andre Skikke, — man kan ikke vente, at en Mand, der er vant til, at en Fjendes afskaarne Hoved eller afhuggede Fingre er Sejrens skønneste Løn, pludselig skulde skifte Anskuelse. Selv om han med Lethed kan læres til at betjene et Magasingevær, slaa Hælene reglementeret sammen og sige „Javel“, bliver hans Tankesæt sandelig ikke europæisk, hvilket ogsaa vilde være værst for ham selv, naar han efter Krigen vender hjem til Landsbyen ved Senegal. Men der er visse, i sig selv meget hæderlige Skikke, der dog nødtigt skulde taales i Europa.

for kompromitterende til at fortsættes, — i alt Fald høres der ikke mere derom.

Desuden har deres Optræden i de forreste Linier absolut skuffet Forventningerne. De er blevet demoraliserede ved Skyttegravskrigen. Dette at kæmpe mod en usynlig Fjende, — at staa for en sand Helvedesild i Timer ad Gangen under Paavirkning af den allernyeste Vaabentechniks for dem ganske ubegribelige og mystiske Rædsler, — ikke at kunne følge deres Races nedarvede Taktik, der bestaar i med Kattespring at kaste sig over en intetanende Fjende, — at skulle døje den paa sin Vis haarde Skyttegravsdisciplin, som fordrer moralsk Mod, Karakterstyrke og Resignation, — saa langt har deres aandelige Kraft ikke kunnet strække. Det er kun af Mænd, der forsvarer deres Hjem, deres Fædreland, at man kan forlange de usigelige Ofre, som denne Krig kræver, — og ikke af lejede Folk, tilmed fra en anden Del af Verden og af en anden, en lavere staaende Race.

Sandsynligvis har det med forfærdende Tydelighed allerede vist sig, at Anvendelsen af Farvede Tropper i en europæisk Krig er et tveægget Sværd, — og maaske er den Æg, der vender bagud, den skarpeste. Den Nytte, de har gjort og gør, er neppe saa stor og uerstattelig, at den kan veje op mod den Skade, de paa anden Vis — for Eks. ved Udskejelser, Sygdomme og Forbrydelser — har forvoldt.

Og hvad selve Haandgemænget angaar, — det, som Dr. Campeano mener, at en Europæer ikke kan klare overfor en Vild, — saa kan man roligt gaa ud fra, at den civiliserede Mand meget hurtigt vil lægge Civilisationens i dette Tilfælde noget generende Galauniform fra sig og give raat for usødet. Blodige Handlinger er nu engang ikke noget, som Mennesket instinktmæssigt og medfødt føler Afsky for, — i hvert Fald ikke, naar det er hans egne Gerninger, det drejer sig om. Noget anderledes stiller Forholdet sig, naar det er Fjendens, der er Tale om. Begge de to Betragtningssmaader kan jo læses daglig af alle de krigsførende Magters Kundgørelser og Foranstaltninger og af alle de krigsførende Hæres Foretagender. Hvor ydmygende en saadan Indrømmelse end maa være for Civilisationen, saa har denne dog aldrig kunnet hindre, at dens Bærere lejlighedsvis endog finder Nydelse i at udgyde sin Fjendes Blod paa de hensigtsmæssigste Maader.

Vi har allesammen gyst, naar vi som Børn læste Coopers Romaner, ved Tanken om Indianerne, der skalperede de arme, hvide Indvandrere. Men, saalænge der har været Indianerkampe, ved vi, at de Hvide, ja endda Unionens egne hvide Soldater var snart lige saa flinke som Rødhuderne til at skalpere baade Mænd, Kvinder og Børn. »Jeg beklager at maatte indrøm-

me,« skriver Oberst Dodge,*) »at Flertallet af de Hvide ved Grænsen er ligesaa ivrige som Indianerne til at trække en Skalp af.« Man kan forstaa, at sligt er sket i de fjerne Tider i de blodige Grænsekampe, udført af Friskarer, Grænsejægere og Folk, der havde Hævn tilgode for lidte Ofre og Tab, men at saadanne Rædsler er begaaet helt ned i det 19. Aarhundredes anden Halvdel af Soldater i de Forenede Staters Tjeneste, er vanskeligere at tro, men saaledes er det, og man maa tage Kendsgerningerne, som de er.

For ikke at gaa forlangt tilbage i Tiden, kan vi begynde ved en Ekspedition, der, under Chefen for en pennsylvansk Militsbataillon, Oberst David Williamson, samledes i Nærheden af Steubenville ved Ohio i Marts 1782 for at rykke mod fjendtlige Stridskræfter, der stod ved Tuskava-rafloden. Paa Vejen derhen kom imidlertid Rygter Obersten for Øre om, at de kristne Indianere i den Mähriske Brødremenighed i Gnadenhütten understøttede »Oprørerne«. Altsaa tog Ekspeditionen den Vej, trak Indianerne ud og dømte dem til Døden uden Forhør. I to Huse, der af de amerikanske Soldater spøgefuldt kaldtes »the slaughterhouses«, foregik Exekutionerne, — Mænd i det ene, Kvinder i det andet. 96 Skalpe førte det brave Korps med sig derfra som Sejrs-

*) „*Our wild Indians*“. Hartford 1882.

trofæer. Fra Slaget ved Thames den 5. Oktober 1813, hvor den engelske Hær blev slaaet af Amerikanerne under General W. H. Harrison, kan det være nok at fortælle, at Soldaterne flaaede den engelsksindede Indianerhøvding Tecumseh's Lig og skar Huden i Strimler som Souvenirs, der senere brugtes som Strygeremme til Soldaternes Barberknive. Under den amerikanske Borgerkrig søgte begge Parter at faa Indianerne over paa deres Side, og der skalperedes paa det livligste baade under det Fødererede og det Konfødererede Flag. I Slaget ved Pea Ridge, Arkansas, Marts 1862, dræbte Indianerne under Sydstatsgeneral Albert Pike de Saarede og skalperede de Faldne.*) I 1863 hedder det i en Resolution af den lovgivende Forsamling i Idaho, angaaende en særlig Kommando, der skulde oprettes for at gaa paa Indianerjagt: »at der skal betales 100 Dollars for hver Skalp af en Buk (d. v. s. mandlig Indianer) og 50 Dollars for hver Kvindeskalp og for Indianere under 10 Aar 25 Dollars pr. Skalp. Enhver Skalp skal være forsynet med sin Skalplok.« I 1867 udkom i Washington en trykt Beretning fra »Komitéen for Indianeranliggander«, og i dette officielle Værk oplyses de nærmere Omstændigheder ved Massakren ved Sand Creek 29. November 1864. Et Kommando paa 800 Mand stilledes under en Me-

*) „*The War of Rebellion*“. Wash. 1883.

todistpræst, Oberst Chivingtons Kommando for at straffe nogle Hestetyverier og Mord, begaaet af siden forsvundne Indianere. En fredelig Stamme Cheyenne-Indianere, med hvem Regeringsagenten, Major Wynkoop, et Par Dage før havde sluttet en Overenskomst, laa lejret paa Expeditionens Vej og modtog den med tydelig Venlighed. Flere Dage holdt man fredelig Underhandling med de arme Djæвле, der var naive nok til at tro deres hvide Brødres givne Ord. Saa omringedes Lejren i al Stilhed af Oberst Chivington's Tropper, og Slagteriet tog sin Begyndelse. Høvdingerne styrtede ud af deres Telte og raabte: »Vi er Venner, vi er Venner!« Men forgæves. Der blev slet ingen Modstand ydet. 170 Mennesker — Mænd, Kvinder og Børn — blev myrdet og skalperet. Den fromme Oberst Chivington forbød at tage Fanger, og da nogle behjertede Mænd søgte at formaa ham til Maadehold, svarede han blot: »Forbandet være enhver, der har Medlidenhed med en Indianer.« — Særlig skal en Løjtnant Richmond have udmærket sig ved med egen Haand at myrde og skalpere tre fangne Kvinder og fem Børn. Hvad der blev gjort ved de Myrdedes Lig af de rasende Soldater, kan ikke nævnes.

Naar man læser om, hvad der skete her og i andre senere Tilfælde — for Eks. det saakaldte »Slag« ved Wounded Knee 29. December 1890, hvor 150 Kvinder og Børn slagtedes af Unionens regulære Soldater, — fortæller det saa ikke en

mærkelig Historie om Civilisationens Mangel paa Evne til at udrydde Menneskehedens grusomme Urdrifter?

Eller hvad vil man kalde det Syn paa en blodig Krig, der giver sig Udslag i en saaledes lydende Opsats i New Yorker Wall Street Journal den 6. Maj 1916 i Anledning af Kampene ved Verdun: »Enorm Kanonild i Frankrig. — Alle Tegn tyder paa, at der snart vil indtræffe store Ordres fra Europa. — Ammunitionsfabrikkerne venter stor Virksomhed og dertil svarende Bestillinger.« — Eller hvad siger man om den Civilisationsaand, der taler ud af et Avertissement, som det jeg i Fodnoten her*) bringer et ordret

*) „... The combination of these two acids causes terrific explosion, having more power than anything of its kind yet used. Fragments become coated with these acids in exploding and wounds caused by them mean death in terrible agony within four hours if not attended to immediately.

From what we are able to learn of conditions in the trenches, it is not possible to get medical assistance to anyone in time to prevent fatal results. It is necessary to immediately cauterize the wound if in the body or head, or to amputate if in the limbs, as there seems to be no antidote that will counteract the poison.

It can be seen from this that this shell is more effective than the regular shrapnel, since the wounds caused by shrapnel balls and fragments in the muscles are not as dangerous as they have no poisonous element making prompt attention necessary.“ — Dette er det 20. Aarhundredes Civilisation i Bladet: „*American Machinist*“ for 6. Maj 1915! — — — Forretning er Forretning! — —

Stykke af, og hvori *Cleveland Automatic Machine Company*, Cleveland, Ohio, U. S. A. anbefaler en Giftgranat, der udtrykkelig siges »at forårsage Døden under frygtelige Smerter«, — saa meget mere som »vi har erfaret, angaaende Forholdene i Skyttegravene, at det ikke er muligt at skaffe Lægehjælp«, før Giften har kunnet virke.

Og Lynchningerne? — Jeg mener ikke selve Lynchjustitsen, der vel i al sin barbariske Enkelhed er saa naturlig i et Land, hvor Justitias højre Haand ikke altid ved, hvad den venstre foretager sig. Men at det frygtelige Skuespil udspilles for et Parket af Kvinder og Børn, der slaas om at faa de bedste Pladser!

Vi har neppe Ret til at forarges over, at Romerne kunde more sig til Fester, hvor vilde Dyr sønderrev Mennesker, eller til andre, der belystes af Nero's levende Fakler, — naar vi ret betænker, af hvilken Art Tidens »Forlystelser« tit er. Vi har allerede tidligere omtalt de typiske franske og amerikanske Forbryderfilms, der vænner Folkets brede Lag til at se Forbrydelser af enhver Art, Mord, Indbrud, Tyveri, Bombeattentater, Overfald, Røveri o. s. v. forherligede som Mesterstykker af Snille og Snarraadighed, medens Eksplosioner, Jernbaneulykker, Flyvernedstyrtninger o. l. giver Scenerne yderligere voldsom Farve. Mord af Skinsyge fremstilles som rørende Følsomhedsudbrud og

danner et smukt Supplement til virkelige Scener i Retssalene, som for Eks. naar en Politikers Hustru frikendes for det Mord, hun har begaaet paa en Journalist, der havde truet med at kompromittere hende og hendes Mand. Nick-Carter-Genrens Rædsel var kun Barnemad i Sammenligning med, hvad der senere serveredes for Folket.

For de mere intellektuelle Kredse, der ønsker en endnu skarpere Sauce, skabtes den berygtede Grand-Guignol-Genre, hvor man »morer« sig over de nerverystende Scener som over en behagelig Stimulans. Jeg erindrer selv en Aften i Rue Chaptal til en »Grand-Guignol-Forestilling. Der blev givet en fire—fem Smaastykker, der alle var egnede til at ryste Publikum til Marv og Ben. Det første foregik i et Bordel, — Indholdet af Stykket erindrer jeg ikke, men Sceneriet fortæller tilstrækkeligt. Et andet viste en Tyv, der brød ind paa et Hotelværelse, men blev forstyrret og gemte sig bag et Gardin, hvor han blev Vidne til, at to Mænd kom ind. Den ene af dem myrder den anden, gemmer hans Lig under Sengen og sniger sig bort. Lidt efter kommer Politiet, — og den arme Indbrudstyv, der ikke kan forklare sin Nærværelse, føres bort som Morder, — man aner hans Skæbne. Et tredie Stykke foregaar i Kina under Legationernes Kamp med Kineserne. I det helt igennem gruopvækkende Stykke dannes en

af Sensationer af en fransk Soldat, der har været korsfæstet af Kineserne, og som dør paa Scenen efter at have vist Publikum sit Hoved uden Næse og Øren og med afskaarne Øjenlaag og strakt sine Armstumper — uden Hænder — frem mod Tilskuerpladsen. Man kunde, bogstavelig talt, høre Publikums Tænder klapre i Munden, — flere Damer besvimed og blev baaret ud. Paa Programmerne fra »Guignol Lyonnais«, der gav Gæstespil i Sydfrankrig, stod der som yderligere Lokkemiddel: »Alle besvimer af Skræk, — selv Teaterlægen.« Og Publikum befandt sig saa vel ved Rædslerne, at Arten hurtig fik Efterlignere. Vi har selv haft et Par Stykker af Genren herhjemme, — »I Telefon« og »Dr. Goudron's System«, og efter Sigende truedes vi af flere, men, ligesom i flere andre Retninger, vil Krigen vel ogsaa i den føre en ny og sundere Luft med sig. Der kan jo ikke være Tvivl om, at — i alt Fald i de store Byer — Folkets Moral besmittes ved, at det vænner sin Tankegang til disse Fantasiens hæslige Udskejelser, saa meget mere som det slette Suggestionseksempel ogsaa forplanter sig til andre Adspredelsesmidler, der vinder Indpas i de bredere Lag, som for Eks. Feuilletonromanen, hvis ugentlige Rædselshæfter, fulde af onde Suggestioner, føres ind i Hjemmene ad Køkkentrappen. Sandelig, hele denne Række af forlorne Ideer, bloddryppende Billeder og Vrangforestil-

linger maa tilsidst sætte sit Præg paa Folkets Tankegang. Tidens Aand trænger ikke til yderligere at forraaes.

Der er en gammel Talemaade, der siger: skrab det yderste Lag af Moskoviten, saa har Du Tataren. Men det kan roligt udvides til at være det oprindelige Menneske med sine Fejl og sine Dyder, der kommer frem, naar for Eks. under en Krig det tynde Lag Civilisation gnides af. Det hjælper ikke, om man opnaar at lade Civilisationslaget blive lidt tykkere og lidt finere at se til, — det er ikke derpaa, det kommer an. Det, som virkelig skulde hjælpe Slægten frem, er at forsøge at opelske de Dyder, som det oprindelige Menneske sidder inde med: de gode Spirer, hvoraf Pligtfølelse, Trofasthed, Fædrelandskærlighed og Respekt for Autoriteten kan vokse frem. Ellers er Civilisationen kun en »Elendighedsskjuler«, som enhver kan gennemskue.

IX.

Ligesaa gammel som Krigskunsten selv er ogsaa Problemet, hvorledes skal man kunne bortlede Soldatens Opmærksomhed fra Genstanden for hans Frygt, og derved udelukke Muligheden for Panik. At standse en Panik, der allerede er i fuld Gang, er umuligt, — den maa ebbe ud af sig selv. Æresfølelse og Fornuftgrunde hjælper ikke. Befalinger og Magtanvendelse betyder intet. Kun lige ved Panikens Udbrud kan maaske en hensynsløs Brug af Officerernes Vaaben gøre sin Nytte. At stille sig i Vejen for Flygtningenes Lavine resulterer som oftest i, at man selv rives med. Ganske vist lykkedes det den 1. Juni 1898 General Kent, amerikansk Brigadekommandør, ved Fremrykningen mod Santiago de Cuba at standse et New Yorker Frivillig-Regiments Panik ved at stille sig selv og sin Stab paa Flygtningenes Vej. Men Oprinet fandt Sted i ganske særligt Terrain, der saa at sige ene af alt kunde muliggøre sligt. De Frivillige kom nemlig løbende ad en smal Vej gennem ganske uigennemtrængelig Skov og maatte have traadt Generalen ned for at slippe forbi.

Midlerne mod en Panik var simplere før, — dengang Skydevaabnene ikke var mere udviklede end, at man, som Maréchal Davoust, kunde lade Tropperne eksercere under Fjendens Ild som paa en Paradeplads — uden at risikere altfor dyrebare Tab. Eller da det var god Skik at lade Kanoner køre op i Ryggen paa egne Tropper for at give de upaalidelige Fyre en Ladning Kardætsker ved det første Tegn paa Flugtlyst. De senere Tilfælde af den Art, man kender fra Krigshistorien, viser tydelig nok, at disse drastiske Foranstaltningers Tid er forbi. Man kan, ganske simpelt, nutildags ikke faa Mandskabet til at skyde paa deres egne Kammerater. Under Slaget ved Polotsk 18. August 1812 havde Gouvion St. Cyr givet et Batteri Anvisning paa at skyde paa Kavalleri-Brigaden Corbineau, der flygtede tilbage og under Flugten maskerede Batteriets Ild mod de forfølgende Russere. Men Batteriet tøvede med at skyde paa deres Landsmænd, og Situationen blev derved saa en Tid ret kritisk. Ved dette og lignende Tilfælde maa man dog holde sig for Øje, at det ikke har været den Kommanderendes Opfattelse at kunne standse Paniken ved at beskyde de Flygtende, — Meningen har enten været at statuere et frygteligt Eksempel for de andre Tropper eller at den øjeblikkelige Fægtnings-situation fordrede, at de forfølgende Fjender ikke naaede frem uden at blive beskudt.

For at sætte en Stopper for de mange Paniker ved 2. Loire-Armé udstedte General Chanzy følgende Armébefaling, den 10. Januar 71, Dagen før Slaget ved Le Mons: »Hvert Korps opstiller Rytteri bag sin Front for at samle Flygtninge og kvæle enhver Débandade. De Flygtende skal føres tilbage til Stillingerne og stikkes ind i de forreste Skyttelinier. Ved eventuelt Flugtforsøg skal de skydes ned.« Resultatet af denne Forholdsregel var, at Flygtningenes Strøm var overvældende, »to af dem blev skudt, men Eksemplet forfejlede sin Virkning.«

Under Fægtningen ved Poplar Grove, den 7. Marts 1900, gav Præsident Krüger Ordre til at skyde paa Boerne, der løb bort i panisk Skræk, — men ikke et Menneske adlød hans Befaling.

Under Verdenskrigen har man gentagne Gange hørt Beskyldninger af denne Art om alle de krigsførende Nationer. Selvfølgelig bør saadanne Rygter modtages med Varsomhed og ikke tillægges nogen Værdi. Men alligevel gaar saadanne Røverhistorier af og til deres Rundgang i Pressen, — der er jo altid nok af naive Læsere, der tror selv paa den værste Skrøne, naar den blot staar paa Tryk. I to danske Blade (et københavnsk Middagsblad og en jysk Avis) saas saaledes i April 1915 et Fantasibillede, der forestillede en tysk Maskingeværafdeling i Stilling for at beskyde egne Tropper, om de skulde vende om. Adskillige ukritiske Læ-

sere har sikkert taget det for et autentisk Fotografi, skønt det kun skylder en engelsk Tegners løbske Indbildningskraft sin Tilblivelse. Det jyske Blad ender endda sin Tekst med de vise Ord: »Saadan er moderne Krigsførelse, og paa denne Maade fostrer den »Helte«.« Tilmed betegnes Billedet det ene Sted som »Kampen ved Yser«, det andet Sted som »Fremstød ved Bosporus«, — men naar blot det gør Effekt, har Realiteten jo mindre at sige. —

Det er før blevet nævnt, at Artilleristernes manuelle og intellektuelle Arbejde under Kampen gør dem forholdsvis uimodtagelige for Panikens Baciller. Og foruden sin øjensynlige Aarsag — at skaffe Skjul og Dækning — kan Infanteristens Pligt til straks i en Stilling at grave sig ned have sin store, frygtafværgende Betydning. Fodfolksspaden har vist sig i denne Krig saa uundværlig som ingensinde før. Baade Officerer, Underofficerer og Menige er udstyret med den, — selv Rytteriet er normeret med Spade. En tysk General har tilraadet sit Mandskab ved den endelige Storm paa en Stilling at bære Spaden foran paa Brystet, indstukket i Livremmen for straks at have den ved Haanden og for i den at have en Dækning for Bryst og Underliv; — den Infanterist, der straks tager fat paa at grave sig ned eller indrette den tagne fjendtlige Skyttegrav til Dækning for sig selv, — han faar ikke Tid til at være bange.

General Percin tilraader stadige, smaa Spring fremad under Kampen for at undgaa den demoraliserende Uvirksomhed og Ubevægelighed i den fjendtlige Ild, og Bevægelse er faktisk det eneste Middel, hvorved Infanteristen — efter at have forladt sin Dækning — kan forringe Virkningen af det fjendtlige Artilleris Ild. Ethvert længere Holdt, enhver Standsning af videre Væghed letter blot Artilleriets Indskydning paa Fodfolksmaalet uden dog at skaffe virkelig Dækning. De momentkorte Standsninger, der nødvendigvis maa gøres under en springende Fremrykning, understreger for Soldatens Bevidsthed hans Berettigelse til en vis Portion Frygt, samtidig med at han dog stadig rykker sit Angrebsobjekt nærmere og nærmere. Bevægelsen giver ham ikke Tid til at gruble, og den giver ham en velgørende Følelse af ikke at skulle nøjes med at være Skydeskive. Tilsidst vil han forstaa, at denne *Flugt fremad* skærmer ham anderledes godt end den hovedkulds Flugt bagud. Den stadige Bevægelse formindsker altsaa hans Frygtfølelse, og han vil forstaa, at i en Kamp er det Angriberen, der har Fordelene. Han vil derved have fattet Kærnen i al Kamp, ligemeget under hvilke af Livets Forhold: i selve det at angribe ligger Sejrens Chancer! Der ligger Styrke i det at kunne angribe, — den Svage har kun at forsvare sig. Det at afvente et Angreb uden at vide, hvor det vil ske, giver en skæbnesvanger Følelse

af Svaghed. Man nøjes blot med Forsvaret, naar man ikke føler sig stærk nok til at kunne angribe. At være den angribende Part kan opveje numerisk Underlegenhed. »I Offensiven ligger Spiren til Modet — i Defensiven Spiren til Frygten,« skriver Montaigne.*)

Men alle Recepter paa at kurere for Panikbacillen er kun yderligere Sikkerhedsforanstaltninge. *Prevention is better than cure*, hedder det kendte Ord. Det, der bevirker, at uskoledede Tropper forsager paa Kamppladsen, er ikke Mangel paa god Vilje eller Mod, maaske heller ikke engang Mangel paa Skydefærdighed og Tilpasningsevne efter Fægtningens Behov. Grunden er først og fremmest, at der mangler det faste Bindemiddel, der skal svejse dem sammen til et absolut, paalideligt Redskab i Førernes Hænder — baade paa og udenfor Valpladsen.

Det Bindemiddel erhverves kun paa Eksercerpladsen ved den Nøjagtighed, hvormed Soldaterne opdrages og uddannes. Der har i mange Hære været en voksende Tilbøjelighed til med Nutidens tekniske Kampmidler for Øje at negligere Eksercerpladsens disciplinerende Opdragelse til Fordel for Øvelserne i Marken, — i Stedet for at lade begge Tjenestegrene gaa Haand i Haand. Det har været noget i Tidens Aand at gøre den uundværlige Disciplin og de

*) „*Etudes sur la guerre*“. Paris 1910.

strenge Tjenesteformer latterlige. Men uden dem kan ingen Hær eksistere, thi det vilde røkke ved Autoritetens Grundpiller. Uden en stram Uddannelse i Eksercits kan der ikke tænkes den ubetingede Underkastelse under Autoriteten, som er uomgængelig nødvendig, om en Hær skal være til at stole paa.

Kaptajn Laffargue skriver, at han lader enhver Øvelse, han afholder med sine Folk, afslutte med en Forbidefilering i Parademarsch. Den stramme Eksercits er for ham Modgiften mod Skyttegravstilværelsen, der dræber den offensive Aand hos Soldaterne ved den stadige Dækken-sig og ved Rædslen for det aabne udækkede Terrain — en Art »Pladsangst«. I Skyttegraven gror der let Mos paa Soldaterdyderne: Ordenssans, Punktlighed og Pyntelighed, og uden de Egenskaber virker Soldaten ikke tillidvækkende paa hverken Foresatte eller Kammerater. Mod den Mos lyder Kaptajn Laffargue's Recept ligeledes paa Eksercits: »Saasnart Soldaten atter vænner sig af med at gaa med krum Ryg og ludende Hoved, har han ogsaa mistet sin overdrevne Forsigtighed og sin Rædsel for de udækkede Strækninger.«

Vort Eksercerreglement udtaler da ogsaa i § 1: »Hvad enten Øvelserne foretages paa Eksercerpladsen eller i Terrainet, *bør der intet slaas af paa Fordringerne til Nøjagtighed i Udførelsen eller til streng Orden og Disciplin, der*

er Hovedbetingelser for Troppernes Brugbarhed i Krigen.«

Al moralsk Forberedelse er ikke nok, hvis Soldaten har en mere eller mindre tydelig Følelse af, at hans fysiske Styrke og Træning, hans legemlige Uddannelse ikke er saadan, at han ved given Lejlighed med Sindsro kan forlade sig paa den. Krigen, som den føres nu, har paa uventet og utvivlsom Vis belært os om Nærkampens Vigtighed og dermed den gode legemlige Uddannelses enorme Betydning, — den er selve Grundlaget for den moralske Opdragelse.

Der hører meget til at nærme sig Fuldkommenheden i Retning af at gøre Fyldest i en Nærkamp. Dertil kræves Beslutsomhed og Energi, — og de Egenskaber maa udvikles under Soldatens Uddannelse. Kun derved — i Forbindelse med Øvelser i Nærkampens forskellige Grene: Granatkastning, BajonETFægtning, Springning over Forhindringer, Brydning, Boksning o. s. v. — indpodes Soldaterne den Selvtillid, der er nødvendig for den Art Kamp, som Mennesker i Almindelighed tøver med at indlade sig paa. Sagkyndige har under denne Krig udtalt, at — om Styrkeforholdet ellers staar lige, — saa er den Hær, der ejer de bedste Nærkæmpere, den anden langt overlegen. De kommende Tiders Uddannelse vil sikkert tage Hensyn hertil. —

Alle moderne Hære er jo ikke andet end Kadrehære, der hurtig maa blive nødt til at føre

Reservetropper frem i første Linie. Det har ogsaa Verdenskrigen bragt Bevis paa. Og hvis ikke det gamle Mandskab, der møder, har Disciplinen, den stramme Holdning, den spændstige Energi og den strengeste Mandstugt i Blodet fra den Tid, de selv laa inde, saa maatte Hæren vel hellere undvære en saadan Forstærkning. Den nødvendige Sammenhæng er i Forvejen vanskelig nok at bevare paa Grund af den stadige Fornyelse af Befalingsmænd og Mandskab. Og Sejren følger jo ikke de største Batalioner, siger det gamle Ord, men de bedste.

Men hvor uendelig meget saa ogsaa en maalbevidst, streng, samvittighedsfuld, faderlig, intelligent Soldateropdragelse end betyder, peger Problemets Løsning dog tillige hen mod en anden Side af Sagen, der ligger udenfor den militære. Hæren er jo en Del af Folket, og det første Grundlag for Folkets Moral — og dermed Hærens — er en af Staten vel ledet og vel vogtet Folkeopdragelse. Der, hvor Barnets Opdragelse tilsidesættes eller undergraves af slette Indflydelser, er det Skolen, der skal hjælpe og bøde derpaa. En af Opdragelsens vigtigste Faktorer er jo Milieuet, — de Omgivelser Barnet til Staidighed befinder sig i. De Suggestioner, der kommer derfra, har den allerstørste Betydning. Der maa bydes den opvoksende Slægt Lejlighed til at erhverve et godt Grundlag baade for sin Karakter og sit Legemes Udvikling. Pligtfølelse

maa indpodes de Unge, og Fædrelandssindet, der jo repræsenterer vor Arv fra Forfædrene i Følelser, Traditioner, Tanker og fælles Interesser. Det er i ethvert Folks Interesse, at alle Lejligheder benyttes til at hæve Folkets og dermed Hærens moralske Kraft og fysiske Sundhed, saa der vokser op en Slægt med Hjertet paa det rette Sted og med Nerverne i Orden.

Et Fingerpeg, der giver Anvisning paa et af Midlerne til at optugte den kommende Generations Mænd til en saadan Slægt, er det tyske Krigsministeriums Forordning af 29. December 1916, der giver *alle* Ungdomsforeninger Lejlighed til at samle deres Medlemmer over 16 Aar og at indlemme dem som sluttede Afdelinger i Statens Institution for Ungdommens militære Foruddannelse under selve Generalkommandoen og en militær Tilforordnet. Denne Indlemmelse medfører blandt andet Forpligtelse til at foretage saadanne Øvelser, som Krigsministeriet foreskriver, til at meddele den militære Tilforordnede, naar og hvor disse Øvelser finder Sted, til at underkaste sig denne Tilforordnedes Inspektion, og til at foretage bestemte, regelmæssige Marschture og Terrainøvelser sammen med andre lignende Afdelinger.

Indlemmelsen giver ogsaa Begunstigelser som f. Eks. Attester og Vidnesbyrd fra den Tilforordnede, tjenende som anbefalinger, naar Vedkommende naaer den Alder, da han skal af-

tjene sin Værnepligt, og at han paa Grundlag af saadanne Vidnesbyrd selv kan vælge den Afdeling, han ønsker at tjene ved.

Noget lignende kunde meget vel tænkes hos os, — uden at der derfor var Anledning til at udtale det herhjemme saa forhadte Ord Militarisme. Krigen har jo allerede medført en Omvurdering af mange Værdier, og blandt andet er vist næppe noget Menneske mere i Tvivl om, at de Soldateregenskaber, som det er Maalet for den militære Uddannelse at fremkalde og udvikle, netop er dem, der bedst fremmer Nationens Livskraft og Vilje til at gøre sig gældende.

Ingen har nogensinde mistænkt Englænderne for Militarisme, men hør, hvad en af deres mest populære Forfattere siger.

»Paa mange Maader,« skriver H. G. Wells, — »er den militære Organisation den mest fredelige af alle. Naar vor Tids Mand træder ind i Kasernegaardens fra Gadens forlorne Reklamer, dens Jag med at albue sig frem, dens Bedrag og dens Døgnfluetilværelse, er det, som om han kommer op i et højere, socialt Niveau, ind i en Arbejdets, Samvirkets og en langt hæderligere Kappelysts Atmosfære. Her i det mindste slænges Mennesker ikke ud af deres Stilling for at forsumpe, fordi der lige i Øjeblikket ikke er Anvendelse for dem. De forplejes, opdrages og uddannes med et højere Maal for Øje. Her i det mindste kan det tænkes, at en Mand vinder frem

ved Selvfornægtelse og ikke ved Selviskhed og Egennytte.« Det er Mr. Wells' Opfattelse, at den Forstaaelse af Orden og Disciplin, de Traditioner om Opofrelse og Arbejdsglæde, om fysisk Tilpasning, utrætteligt Arbejde og om almen Ansvarsfølelse, som den almindelige militære Værnepligt nu lærer Europas Nationer, vil blive staaende som en varig Sejrvinding, naar engang »den sidste Ammunition er blevet forbrugt til det Fyrværkeri, hvormed man skal fejre den endelige Fred.«

X.

Endnu ved Verdenskrigens Udbrud var der talløse Profeter, der forudsagde, at Nutidsmenneskets Nervekraft meget snart vilde bryde sammen under den moderne Vaabentechnikens uimodstaaelige Virkninger. Der var jo anstillet mærkelige Forsøg, Skydeforsøg mod raffineret indbyggede Panserværker, hvori man havde indelukket forskellige Dyr. Efter Skydningens Afslutning fandt man dem mere døde end levende, — kun af det øredøvende Spektakel, thi Panserdækningerne havde holdt godt nok. Saa var det, man tvivlede om, at Mennesker kunde holde til sligt som Besætning i et saadant Værk. I Løbet af Krigen har der været Lejligheder nok til at forsøge det, — og den forcerede Krigsteknik har endda produceret Vaaben, mod hvilke alt hidtil set kun er Legeværk. Men Menneskene holder til det altsammen. Alle Samfundsklasser har under de primitiveste og vanskeligste Forhold vist en Udholdenhed, Tapperhed og Offervilje, der ikke staar tilbage for nogen anden Tids. Om Ulykkesprofeterne havde haft Ret,

vilde Krigen forlængst være holdt op af sig selv, naar de sidste Soldater havde maattet anbringes paa Galeanstalter og Nervekliniker. Talemaaden om Nutidsmenneskets stadig synkende Krigsdygtighed har faaet grundig Uret.

Selvfølgelig viser Krigen mange, sørgeligt mange Tilfælde af Nervesammenbrud. Det er jo kun rimeligt, at Soldater, der allerede hjemme fra var nervøse, under Krigen vilde komme til at lide af funktionelle Forstyrrelser, — Nervechok og Neurastheni, fremkaldt f. Eks. ved svære svære Eksplosioner, Trommeild, Minesprængninger o. s. v. Ogsaa andre, der har haft Dispositioner, eller som har oplevet Begivenheder, der oversteg deres Nervekræfter, har mistet deres sjælelige Ligevægt og er kommet under Behandling for de forskelligste Former af nervøst-sjælelige Forstyrrelser paa de særlig dertil beregnede Kursteder. Men faktisk har Tallet paa disse nerverystede og derigennem utjenstdygtige Soldater forholdsvis ikke været overvældende stort, — man kan jo ikke regne, hvad Rygterne fortæller. Vi har vel alle truffet adskillige Personer, der atter kendte andre, som har fortalt, at de kender den eller den, som har været med i Krigen og aldrig kan komme sig af alt det Rædselsfulde, de har oplevet. Og Krigsromaner, — forfattede af Seere ved deres hjemlige Skrivebord — om »dem, der gjorde deres

Pligt,« har travlt med at fastslaa den samme Dogme.

Erfaringen viser dog noget ganske andet. Læs i Dr. Oscar Bloch's Værk »Om Døden« det interessante og psykologisk dybt rammende Kapitel »Om Krig«*), hvori han — med en Vrimmel af Eksempler — forklarer, hvorfor det ikke er saa rædselsfuldt at være Vidne til alt det Forfærdelige, der opleves i et Slag. Naar »saamange ikke paavirkes psykisk saa stærkt af Krigens Rædsler« — skriver Dr. Bloch, — »som det vilde være Tilfældet, hvis han under dagligdags Forhold blot saa én af de Begivenheder, han i Krigen ser saa mange af, da ligger det jo meget nær at tro, at Grunden er den, at Hjernens Celler ikke faar Tid til at opfatte Indtryk-kene, ja, mange af disse er maaske endog saaledes samlede »paa ét Brædt«, at Øjet ikke kan skelne dem fra hinanden, de virke i forvirret Sum, som en Drøm. Desuden er Soldaterne i Kamp jo optaget af mange andre Ting end at se, hvorledes det gaar dem, der ere omkring ham. . . Hertil kommer, at den Enkelte er fuldt optaget af sit Eget.«

Kun enkelte nervøst eksalterede Naturer beholder gennem Aarene de sørgelige Indtryk saa levende, at det er dem en Lidelse. Ellers vilde Livet jo være os alle en Byrde. Størstedelen af

*) »Om Døden«. Kbh. 1903.

Menneskene glemmer dem, eller de udviskes lidt efter lidt, saa at de staar blegt ved Siden af alt det andet, der er oplevet. Taler man med en gammel Soldat, der har været med i en Krig, er det aldrig med Rædsel og Gru, at han omtaler de blodige Episoder. Tværtimod med en vis Stolthed: »Se, det har *jeg* været med til!« Og saadan en Mand, der roligt kan sidde og fordybe sig i bloddryppende Minder, er aldeles ikke nogen haard eller forhærdet og grusom Natur, men maaske et højst godmodigt Hverdagsmenneske, der i sit private Liv vilde betænke sig paa at gøre en Flue Fortræd.

Nutidsmenneskene har som Soldater under denne Krig ført Beviset for, at Europas Folk, trods den hidtil herskende Tidsaands moralundergravende Virksomhed, dog endnu ikke er Oldingefolk, der med deres Alderdomsskrøbeligheder balancerer paa Gravens Rand. I Retning af at døje og taale uden at tabe Spændkraften har Europas Soldater ydet mere, end der i stor Stil nogensinde før vel er budt Mennesker.

I al den Sorg, som denne ulykkelige og dog vældige Tid volder Menneskeheden, er det da en Trøst, at de Ulykkesprofeter ikke fik Ret, der prækede Racens uigenkaldelige Forfald. »Traditionerne er blegnede, Disciplinen slappet, og Menneskene mere egnede til Velvære end til den haarde Pligt,« skrev for et halvt hundrede Aar siden en fransk Militærforfatter. Desværre —

Eftertiden gav ham Ret. Det er en Nedgangsperiode vi har befundet os i. Men i Ulykken kan der ogsaa være Haab at finde. Af Modgang læres mere end af Medgang. At Krigen er et Onde, et frygteligt Onde, det ved vi, men den er ogsaa — ja selv blot Truslen om den — en mægtig national Stimulans. Som den har vist sig for os i disse Aar, har den lært os, hvilke umaadelige Kræfter, der ligger gemt i Folkesjælens Bund, — Kræfter, der udløses i Farens Stund. Nu ved vi, at de er der, trods alt, de Kræfter, som vor Generation selv tvivlede om at eje. Et Lands Fremtid afhænger blot af, om dets Livsvilje kan holde ud.

Og det er en Trøst at vide i en Tid, da intet Land ved, hvorlænge det faar Lov at holde sig i Krigens Skygge, og er sikkert paa, at en Fjende ikke en Dag banker paa dets Dør. Saa vil Nationen vende sit Blik hen paa sin Hær, sin Flaade og vente Frelsen derfra. Nationen vil pludselig atter huske paa, at Krigsmagten er til for at værne det, som de alle holder af. Forhaabentlig er det da ikke for sent. Krigen har lært os, at det er ikke nok, at Folket lever i Nuet, saa at sige fra Haanden og i Munden. Det maa eje en moralsk Driftskapital, et Fond af Energi, Pligtfølelse, Samhørighedsfølelse, sparet sammen i de gode Tider, — et Fond, hvoraf det kan øse ny Styrke, naar det Yderste fordres. Jo større de nedarvede Goder og Skatte er, der er

betroet til Hærens Omsorg, jo større vil dens Anspændelse være for at værgе dem, og des inderligere sammensmeltes Viljerne i Patriotismens store Fællessuggestion.

Maaske — hvem ved? — har denne Krig med sine strenge Prøvelser standset Verden paa sin Glideflugt ned mod Desorganisationens, Demoralisationens, Slaphedens og Egennyttens Afgrund. Maaske kan vi opleve, at vi siger med Kant: »Jeg sov, og jeg drømte, at Livet var Lykke, — jeg vaagnede og saa', at Livet var Pligt,« — og at vi opdager, at de to Ting i Virkeligheden betyder det samme.

